T.C.
HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İNFORMEL MANTIK BAĞLAMINDA P4C (ÇOCUKLAR İÇİN FELSEFE) METODU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Abdulkadir DEMİR

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Yusuf TAN

HAKKARİ

2024

T.C.
HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
HAKKARİ

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Abdulkadir DEMİR tarafından hazırlanan "İnformel Mantık Bağlamında P4C (Çocuklar İçin Felsefe) Metodu Üzerine Bir Araştırma" başlıklı tez, 06.01.2024 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan :	Dr. Öğr. Üyesi Yusuf TAN	Hakkari Üniversitesi	
Üye :	Dr. Öğr. Üyesi Saim GÜNDOĞAN	Hakkari Üniversitesi	
Üye :	Dr. Öğr. Üyesi Bilal KARTAL	Dicle Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun ……Sayılı kararıyla ……. tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN

Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini; çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

06/01/2024

Abdulkadir DEMİR

ÖZET

İNFORMEL MANTIK BAĞLAMINDA P4C (ÇOCUKLAR İÇİN FELSEFE) METODU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Abdulkadir DEMİR
Yüksek Lisans Tezi, Felsefe ve Din Bilimleri
Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Yusuf TAN
2024, 92 s.

Formel mantığın formalizmini aşarak sosyal yaşamın diyalog ve tartışmaları içinde kendini var edebilen informel mantık ile tanışıklık, çalışmamızın ilk bölümünün amacı olmuştur. Bölümün devamında "P4C ve Çocuk" başlığı altında çocuk kavramı ile P4C metodu ve önemi açıklanmıştır. "P4C Metodu ve İnformel Mantık Bağlamı" başlığı altında ise informel mantıkta argümantasyon teorisine değinilmiş, Toulmin argümantasyon modeli açıklanmış, okul öncesinden başlayarak çocuklarda eleştirel düşünme özelliğinin var olabildiği bilimsel verilerle ifade edilmiştir. Böylece informel mantığın Toulmin modelindeki eleştirel düşünmeyi önceleyen akıl yürütme formunun, P4C oturumlarında çocukların kullanmış olduğu mantıksal akıl yürütme formları ile kesiştiği sezdirilmeye çalışılmıştır. Ardından "P4C Oturumlarına Uygun Kimi Hikâye Diyaloglarının Toulmin Argümantatif Metoduyla Gösterimi" başlığı altında da bu ilişki analiz edilerek somutlaştırılmıştır.

Nitel araştırmalarda öne çıkan söylem analizi ve nitelik içerik analiz yöntemlerinden yararlanılarak oluşturulan çalışmamızda böylece, felsefe ve çocuk kavramlarının sentezlendiği pedagojik bir metot olarak P4C'nin informel mantık ile olan birlikteliğinin önemi koyutlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnformel Mantık, P4C, Eleştirel Düşünme, Toulmin Argümantasyon Modeli.

ABSTRACT

A STUDY ON P4C (PHILOSOPHY FOR CHILDREN) METHOD IN THE CONTEXT OF INFORMEL LOGIC

Abdulkadir DEMİR
Master of Science Thesis, Philosophy and Religious Sciences
Supervisor: Asst. Prof. Dr. Yusuf TAN
2024, 92 p.

Acquainted with informal logic, which can exist in the dialog and discussions of social life by overcoming the formalism of formal logic has become the aim of the first part of our study. In the rest of the chapter, under the title "P4C and Child", the P4C method, the consept of child and its importance have been explained. Under the title "P4C Method and Informal Logic Context", argumentation theory in informal logic has been mentioned, the Toulmin argumentation model has been explained, and it is stated with scientific data that critical thinking can exist in children from the beginning of preschool. Thus, it has been intuited that the informal logic reasoning form, which prioritizes critical thinking in the Toulmin model, intersects with the logical reasoning forms used by children in P4C sessions. Subsequently, under the title of "Demonstration of Some Story Dialogues Suitable for P4C Sessions with Toulmin Argumentative Method", this relationship has analyzed and concretized.

So in our study, which was created using discourse analysis and qualitative content analysis methods, which are prominent qualitative research, the importance of the association of P4C with informal logic as a pedagogical method in which the synthesized concepts of philosophy and children have been postulated.

Key Words: Informal Logic, P4C, Critical Thinking, Toulmin Argumentation Model.

ÖNSÖZ

Çocuklar için felsefe olarak adlandırılan P4C metodu ve mantığın formel yüzünün eleştirisi olarak temellenmiş informel mantık. 20. yüzyılın ikinci yarısında isminden söz ettirmeyi başarmış bu iki yüzün argümantasyon diyaloglarıyla çocuk kavramında buluşması, çalışmanın ilham kaynağı olmuştur.

Bu ilham ile uzun bir zaman dilimine yayılıp varlığa gelebilen çalışmada; başından sonuna kadar yakın ilgi ve yönlendirmesi, uyarı ve eleştirileriyle desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Yusuf TAN'a, bilimsel bilgi ve tecrübesinden çokça yararlandığım değerli hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Saim GÜNDOĞAN'a, özellikle psikoloji alanındaki katkılarından dolayı değerli hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Bilal KARTAL'a, tezin her aşamasında gerek bilgi birikimi gerekse de akademik rehberliğiyle bana yoldaş olmuş değerli dostum Öğr. Gör. Davut AÇAR'a, başta annem ve babam olmak üzere çok değerli aileme, tez serüvenimde destekleriyle beni kuşatan tüm değerli arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Tabi ki teşekkürlerin en büyüğü, anlatımda tüm sıfatların yetersiz kalacağı kadına; Saadet'e ve onun suretinden var olmuş ilham perim, ışığım, sevgili kızım Arven'e.

Abdulkadir DEMİR

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ ---- ii
ÖZET ---- iii
ABSTRACT ---- iv
ÖNSÖZ ---- v
KISALTMALAR DİZİNİ ---- viii
ŞEKİLLER DİZİNİ ---- ix
ÇİZELGELER DİZİNİ ---- x
1. GİRİŞ ---- 1
1.1. Araştırmanın Problemi ---- 6
1.2. Araştırmanın Önemi ---- 6
1.3. Araştırmanın Amacı ---- 7
1.4. Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı ---- 7
2. LİTERATÜR TARAMASI ---- 9
2.1. Mantığın Tanımı, Tarihçesi ve Temel Özellikleri ---- 9
2.1.1. Mantığın Tanımı ---- 9
2.1.2. Mantığın Tarihçesi ---- 11
2.1.2.1. Formel mantık ---- 15
2.1.2.2. İnformel mantık ---- 16
2.1.3. Akıl Yürütme ---- 21
2.2. P4C ve Çocuk ---- 24
2.2.1. Çocuk ---- 25
2.2.2. P4C'nin Epistemolojik Art Alanı: Felsefe ---- 27
2.2.3. P4C ---- 29
2.2.3.1. P4C'de uygulamalı yöntemler ---- 39
2.2.3.2. P4C oturumlarının uygulanma formu ---- 43
2.2.3.3. P4C oturumlarında *kolaylaştırıcı*ların rolü ---- 44
2.2.3.4. P4C'nin kazanımları ---- 45
2.3. P4C Metodu ve İnformel Mantık Bağlamı ---- 46
2.3.1. İnformel Mantıkta Argümantasyon Teorisi ---- 46
2.3.2. İnformel Mantıkta Toulmin Modeli ---- 48

2.3.3. Çocuklarda Eleştirel Düşünme ---------- 54
3. METODOLOJİ---------- 59
4. VERİ ANALİZİ VE BULGULAR---------- 60
4.1. P4C Oturumlarına Uygun Kimi Hikâye Diyaloglarının Toulmin Argümantatif Metoduyla Gösterimi ---------- 61
4.1.1. "Felsefe Makinesi" Eserindeki Kimi P4C Oturum Diyaloglarına *İnformel* Bakış ---------- 61
4.1.1.1. "Theseus'un gemisi"---------- 61
4.1.1.2. "Mutlu mahkûm"---------- 67
4.1.1.3. "Sonsuzluğun kıyısında"---------- 70
5. SONUÇ---------- 75
KAYNAKLAR---------- 80
ÖZGEÇMİŞ ---------- 92

KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış bazı kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	**Açıklama**
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BBC	British Broadcasting Corporation
bkz.	Bakınız
BÜYEM	Boğaziçi Üniversitesi Yaşamboyu Eğitim Merkezi
çev.	Çeviren
ed.	Editör
IAPC	Institute for the Advancement of Philosophy for Children
ICPIC	International Conference on Prevention & Infection Control
MÖ	Milattan Önce
NEH	National Endowment for the Humanities
NWCPC	University of Washington‟s Center for Philosophy for Children
öl.	Ölüm
P4C	Philosophy for Children
PLATO	Philosophy Learning and Teaching Organization
s.	Sayfa
TFK	Türkiye Felsefe Kurumu
UNICEFTURK	Unicef Türkiye Milli Komitesi
vd.	Ve diğerleri
WHO	World Health Organization

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. P4C'deki Dört Düşünme Edimi …….. 30

Şekil 4.1. Toulmin Argümantasyon Modeli …… 50

Şekil 5.1. "Theseus'un Gemisi" Cevap 1'in Argüman Şeması ……... 63

Şekil 5.2. "Theseus'un Gemisi" Cevap 2'nin Argüman Şeması ……. 64

Şekil 5.3. "Theseus'un Gemisi" Cevap 3'ün Argüman Şeması ……..... 65

Şekil 5.4. "Theseus'un Gemisi" Cevap 4'ün Argüman Şeması …….. 66

Şekil 5.5. "Theseus'un Gemisi" Cevap 5'in Argüman Şeması ……... 66

Şekil 5.6. "Mutlu Mahkûm" Cevap 1'in Argüman Şeması ……..... 68

Şekil 5.7. "Mutlu Mahkûm" Cevap 2'nin Argüman Şeması ……... 69

Şekil 5.8. "Mutlu Mahkûm" Cevap 3'ün Argüman Şeması …… 70

Şekil 5.9. "Sonsuzluğun Kıyısında" Cevap 1'in Argüman Şeması ……. 72

Şekil 5.10. "Sonsuzluğun Kıyısında" Cevap 2'nin Argüman Şeması ……. 73

Şekil 5.11. "Sonsuzluğun Kıyısında" Cevap 3'ün Argüman Şeması …….. 74

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1. P4C'nin Tarihsel Gelişimi …… 35

1. GİRİŞ

"Bilmiyorum, ama bilmiş olacağımı biliyorum."[1] der Maurice Blanchot (öl. 1907/2003). Bilmiş olacağını bilmenin bile bilinmesinin yanılgı olduğu bir varoluşsal kimlik arayışında sürüklenen insanoğlunun çabası, zihnin özgürlüğü için manidardır. *"Varlığın hep belirli bir edilginlikle lekelendiği"*[2] bu ontolojik alanda zihnin yönetiminin özgürlüğü, Marcus Aurelius'un (öl. 121/180) *"Üç şeyden oluşuyorsun: beden, soluk ve zihin. Bunlardan ilk ikisi onlarla ilgilendiğin sürece senindir fakat üçüncüsü yalnızca senin yönetimindedir."*[3] diyerek atıfta bulunduğu zihnin etkinliğini görünür kılmaktadır.

Zihnin işlev ve öneminin bilincine varmaya çalışan insanoğlu, bilincin yüzeye çıkan ve düşünce diye nitelenen ürünlerin mahiyetini anlamaya, düşünmenin norm ve formlarını ortaya çıkarmaya yönelmiştir. Zihin ve zihnin akıl yürütme faaliyetleri çerçevesinde düşünme ve karar verme yetisi olarak mantık,[4] bu zihinsel çabanın bir sonucu olarak kendisinden önceki düşünsel çalışmalardan da büyük ölçüde etkilenmiş olup[5] her ne kadar Antik Çağ filozofu Aristoteles (öl. MÖ 384/322) öncesine kadar dayandırılsa da bir alan olarak ilk kez Aristoteles ile sistemleşmiştir.[6]

Klasik mantık diliyle retorik ve diyalektik, informel mantık diliyle de argümantasyon, mantığın başlangıcı olarak kabul edilse[7] de retorik ve diyalektiğin temelleri, Antik Çağ Yunan filozoflarından olan Platon (öl. MÖ 427/347) tarafından atılmıştır.[8] Platon'da günlük dil, ontolojik bir amaçla retorik ve diyalektiğin epistemik işlevi üzerinden şekillenmiştir.[9] Bu durum; *"Bunun sebebi, haksızlık ve adaletsizlik onlar arasında kin ve kaygıyı körüklerken adaletin her*

---

1 Maurice Blanchot, *Öteye Adım Yok Ötesi*, çev. Nami Başer (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000), 153.

2 Jean-Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi,* çev. Turhan Ilgaz - Gaye Çankaya Eksen (İstanbul: İthaki Yayınları, 2011), 41.

3 Marcus Aurelius, *Kendime Düşünceler,* çev. Y. Emre Ceren (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022), 126.

4 Doğan Özlem, *Mantık* (İstanbul: Ara Yayıncılık, 1991), 27.

5 İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş* (Ankara: Elis Yayınları, 2021), 38.

6 David Ross, *Aristoteles*, çev. Ahmet Arslan (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2011), 46.

7 Vedat Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 3.

8 James Benjamin, "The Roots of Informal Logic in Plato", *Historical Foundations of Informal Logic,* ed. Douglas N. Walton - Alan Brinton (London: Ashgate Publishing, 1997), 33.

9 Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma,* 1.

zaman birlik yaratması değil midir?"[10] sözleriyle *Devlet* adlı eserinde adaletin tanımını yaparken, asıl bilgeliğin hiçbir şey bilmediğini bilmek olduğunu ifade etmeye çalıştığı Sokrates'in Savunması[11] diyaloğunda bilgeliği tanımlarken, *"Demek ki Nikias, cesaretin ne olduğunu bulamadık."*[12] sözleriyle Lakhes diyaloğunda cesareti irdelerken, Menon[13] diyaloğunda erdemi, Kharmides'te[14] fazileti, Kriton'da[15] ödevi, Lysis'te[16] dostluğu tanımlarken kullanmış olduğu diyalektikte kendini göstermiştir.

Platon felsefesinde mantık çalışmalarının büyük bir bölümü, Vedat Kamer'in de ifade ettiği gibi *"ideaların bilgisine götüren bir yol"*[17] olarak diyalektik üzerine kurgulanmıştır. Bu yönüyle Platon, informel mantığın sınırlarını belirleyen yöntem ve kavramları açıkça ifade edememiş olsa da kendisinden sonra gelen Aristoteles'e, formel mantığın temelinin inşa edilmesi ve informel mantığın sınırlarını belirleyen yöntemlerin ortaya çıkması açısından model olabilmiştir.[18]

Bilme arzusunu tüm insanların doğal olarak edindiğini[19] ifade eden Aristoteles'te ise tümel olan tekile içkin olduğu için mantık; tümeli, yani formu ele alır. Platon'da idealar kuramı olarak isim bulan görüşün karşısına Aristoteles, form öğretisini konumlandırmıştır. Bu ise onun mantığının konusudur. Dedüktivizm ve kıyas temelli mantık; Aristoteles'te, bilimlere giriş için bir araç konumundadır. Bu yönüyle Platon'da diyalektik ve retorik üzerine inşa edilen mantık, informel bir çizgi takip ederken; kıyas ve dedüksiyon üzerine inşa edilmiş Aristoteles felsefesinde ise mantık, formel bir seyir izlemiştir.[20]

Aristoteles'te mantık her ne kadar formel bir seyir izlese de mantık çalışmalarının başlangıcı diyalektik ile olmuştur.[21] *Organon* adı altında toplanmış

---

10 Platon, *Platon: Seçmeler,* çev. Mehmet Türdeş (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2004), 8.
11 Platon, *Platon: Seçmeler,* 143-174.
12 Platon, *Platon: Seçmeler,* 139.
13 Platon, *Diyaloglar,* çev. Adnan Cemgil (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2009), 139-188.
14 Platon, *Diyaloglar,* çev. Tanju Gökçöl (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2009), 297-327.
15 Platon, *Diyaloglar,* 276-294.
16 Platon, *Diyaloglar,* 359-387.
17 Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma,* 12.
18 Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma,* 11-12.
19 Aristoteles, *Metafizik,* çev. Ahmet Arslan (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1996), 75.
20 Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma,* 11-13.
21 Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma,* 15.

olan Aristoteles mantık külliyatında *Topikler*[22] kitabı ve *Sofistikçe Çürütmeler*, *Organon*'un beşinci ve altıncı kitabı olarak genel kabul görse de Aristoteles'in diğer eserlerinde sık rastlanmayan ve Platon'un diyaloglarında sık sık kullanmış olduğu fiilleri kullanması; bu eserlerin, Aristoteles'in hâlâ "akademeia" etkisinde olduğu erken dönemlere ait eserler olabildiği sonucunu doğurmuştur.[23]

Aristoteles; *Topikler* eserinde doğal dil argümantasyonu olan diyalektik, *Sofistçe Çürütmeler*'de ise aldatıcı akıl yürütmelerinden korunma yolları üzerinde durmuştur. Bu yönüyle salt formel olmayan, aynı zamanda mantığın içeriksel argümanlarını da sunan ve günümüzde informel mantık olarak şekil bulan mantığın temellerini atan düşünür olarak kabul görmüştür.[24]

1960'lı yıllardan itibaren felsefe dünyasında isminden söz ettirmeye başlayan informel mantık, Aristoteles'in biçimsel olan klasik mantık anlayışına karşı çıkarak içeriksel kanıtlamalar sunmaya yönelmiştir.[25] Böylece informel mantık; mantığı, sosyal yaşamın günlük tartışma ve diyalogları ile birleştirmiş ve mantığın gelişimine hız katmıştır.

Temeli Antik Çağ Yunan filozoflarına kadar uzandığı görülen informel mantık[26] her ne kadar pratik unsurları ön planda tutan[27] *"1960'ların çocuğu"*[28] olarak yeni bir araştırma alanı gibi görülse de ele aldığı konular itibariyle formel mantığın tamamlayıcısı olmuş ve mantık konusunu akıl yürütme temelinde genişletmiştir.[29]

İnformel mantıkla çağdaş olup Charles Sanders Pierce (öl. 1839/1914) ve John Dewey'den (öl. 1859/1952) "sorgulama topluluğu (community of inquiry)" kavramını alan Amerikalı düşünür Matthew Lipman (öl. 1923/2010) tarafından geliştirilen,[30] sonraki süreçlerde hızla ilerleme kaydedip çocuk ile felsefenin

---

22 Aristoteles, *Metafizik,* 7.
23 Aristoteles, *Sofistçe Çürütmeler,* çev. Y. Gurur Sev (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019), 7-8.
24 Yeşim Akçagün, *Aristoteles'in Topikler ve Sofistçe Çürütmeler'inde İnformel Mantık* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 122-123.
25 Cafer Sadık Yaran, *İnformel Mantık* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2021), 19-20.
26 Akçagün, *Aristoteles'in Topikler ve Sofistçe Çürütmeler'inde İnformel Mantık,* 6.
27 Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma,* 5.
28 Yaran *İnformel Mantık,* 31.
29 Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma,* 1.
30 Hafizhah Zulkifi - Rosnani Hashim, "Philosophy for Children (P4C) in Improving Critical Thinking in a Secondary Moral Education Class", *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research* 19/2 (February 2020), 30-31.

birleşme zemini olarak eğitim-öğretim alanında tanınmaya başlanan metot ise Çocuklar İçin Felsefe olarak da adlandırılan P4C metodudur.[31]

P4C metodu çocukta; sorgulama, eleştirel düşünme, özenli dinleme ve konuşma, yaratıcı zihinsel ürünler sunabilme, saygılı ve etik dil becerilerine sahip olabilme, düşünce üzerine refleksiyon yapabilme, mantıksal akıl yürütebilme, felsefi düşünebilme gibi yetiler ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.[32]

Çocukların küçük yaştan itibaren felsefi sorgulamayı edinmeleri; hak, adalet, eşitlik, özgürlük, hukuk hatta şiddet gibi evrensel kavramlardan hareketle akıl yürütebilmeleri amacıyla Amerikalı düşünür Lipman, 1974'te New Jersey'deki Montclair State College'de çocuklara felsefe öğretimi üzerine çalışmalar yapacak olan bir enstitü (IAPC - Çocuklar İçin Felsefeyi Geliştirme Enstitüsü) kurmuştur. Bu doğrultuda Lipman, çocukların eleştirel düşünebilme yeteneğini kazanarak özellikle formel mantığı öğrenmelerini amaçlamıştır.[33] Aynı amaç doğrultusunda çocukların; çok yönlü düşünebilen, yeni yargılar üretip bunu savunabilen, gerekçelendirebilen, sorgulayabilen bireyler haline gelmelerini desteklemeyi idealleştirmiştir.[34]

İnformel mantık ve P4C'nin günlük diyalog ve akıl yürütmeler bağlamıyla düşünce ekseninde kesişmesi, *"fenomenlerin taşıyıcısı"*[35] olarak çocuk kavramı paydasında iki metodun sentezlenme fikrinin doğmasına zemin hazırlamış ve çalışmamızın ilham kaynağı olmuştur. Dolayısıyla bu çalışma, Lipman'ın da amaçlarından biri olarak belirlediği ve çocuklara kazandırmayı hedeflediği formel mantık becerisi yerine; çocukların P4C oturumlarındaki bilişsel sorgulamalarında kullanmış oldukları argümantasyonları, eleştirel ve sorgulayıcı bir biliş zeminiyle geliştiren informel mantığın Toulmin modeli penceresinden incelemeyi amaç edinmiştir.

---

[31] Nazmi Türksoy, *Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Eğitiminin Ortaokul Öğrencilerinin Bilimsel Sorgulamaya Yönelik Görüşlerine ve Eleştirel Düşünme Becerilerinin Gelişimine Katkısı: Bir Karma Yöntem Araştırması* (Antalya: Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 18-19.

[32] Betül Çotuksöken - Harun Tepe (ed.), *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi* (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2013), 80-81.

[33] Çotuksöken - Tepe, *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi,* 82.

[34] Nancy Vansieleghem - David Kennedy, "What is Philosophy for Children, What is Philosophy With Children-After Matthew Lipman?" *Oxford Academic* (Erişim 29 Ocak 2023).

[35] Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2013), 174.

Bu amaç çerçevesinde şekil bulan çalışmamızın girişinden sonraki ilk bölümün ilk ana başlığı olan "Mantığın Tanımı, Tarihçesi ve Genel Özellikleri" başlığı altında, mantık disiplininin ne olduğu üzerinden mantık tarihi kısaca ele alınmıştır. Ardından, akıl yürütmeler de dahil olmak üzere mantığın temel özelliklerine, formel mantık ile informel mantık karşılaştırmaları üzerinden genel hatlarıyla değinilmiştir.

"P4C ve Çocuk" başlıklı ikinci ana başlığa ise çocuk kavramı üzerinden giriş yapılmıştır. Ardından P4C'nin epistemolojik art alanı olarak düşünülen felsefe disiplini, özne ve düşünce ekseninde kısaca ele alınmıştır. Ayrıca P4C metodunun ne olduğu ve tarihsel süreçteki gelişimi irdelenmiş, P4C'de öne çıkan belli başlı yöntemler kısaca özetlenmiş, P4C oturumlarının uygulanma formu gösterilmiş, P4C'nin uygulayıcıları olarak *kolaylaştırıcı*ların[36] önemi vurgulanmış ve bir düşünme eğitim metodu olarak P4C'nin kazanımları aktarılmıştır.

"P4C Metodu ve İnformel Mantık Bağlamı" başlıklı üçüncü ana başlık altında da argümantasyon teorisine kısaca değinilmiş, ardından informel mantığın kanıtlama formlarından olan Toulmin argümantasyon modeli P4C metodu bağlamında incelenmiş ve son olarak da çocukların, küçük yaştan itibaren akıl yürütme yetilerini de kullanabildikleri eleştirel düşünebilme özellikleri konu alınmıştır.

"P4C Oturumlarına Uygun Kimi Hikâye Diyaloglarının Toulmin Argümantatif Metoduyla Gösterimi" başlıklı son bölüm ise çalışmanın Veri Analizi ve Bulgular bölümü olarak şekil bulmuştur. Bu bölümde; Peter Worley'in,[37] Tuğçe Büyükuğurlu[38] tarafından Türkçeye çevrilmiş *Felsefe*

---

[36] P4C eğitiminde öğretmen-öğrenci tanımlamaları olmamakla birlikte oturumu yöneten öğretmenler için *kolaylaştırıcı* ifadesi kullanılır. Detaylı bilgi için bkz. P4C Türkiye - Çocuklar, Okullar, Topluluklar, Şirketler İçin Felsefe (P4C Türkiye), "Çocuklar İçin Felsefe" (Erişim 15 Kasım 2023); Fulya Sormaz Öğüt, *Felsefi Düşünmenin Önemi ve Çocuklar İçin Felsefe* (İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 77.

[37] Peter Worley; bir eğitimci, yazar ve hem ilk hem de orta okullarda felsefe uygulayıcısıdır. Felsefeyi ilköğretimin birinci ve orta kademesine getiren Felsefe Vakfı'nın (The Philosophy Foundation) kurucusu ve CEO'sudur. Ayrıca Avrupa Çocuklar İçin Felsefe Geliştirme Vakfı'nın (SOPHIA) başkanı ve Kraliyet Sanat Topluluğu'nun üyesidir. Peter; insan gruplarıyla, özellikle de çocuklarla felsefe yapmak amacıyla strateji ve tekniklerin pratikleriyle ilgilenmektedir. Bu yönüyle felsefi yöntem üzerine eğilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. https://www.kcl.ac.uk/people/peter-worley

[38] Lisans ve yüksek lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Latin Dili ve Edebiyatı bölümünde tamamlayıp Boğaziçi Üniversitesi Yaşamboyu Eğitim Merkezi'nde Çocuklar İçin Felsefe Eğitmen Eğitimi almış olan Büyükuğurlu, eğitimini ilerletmek adına İngiltere'nin önde gelen

Makinesi adlı öğretmen kılavuz kitabı özelliği de taşıyan ve yazarın P4C oturumlarındaki uzun yıllarının tecrübesinin ürünü olan eserdeki kimi diyalog ve tartışmaların, Toulmin modeline göre gösterimi incelenmiş ve bu diyaloglar argüman şemaları ile sembolleştirilmiştir.

1.1. Araştırmanın Problemi

Çalışmamız, temelde iki problem durumu üzerine ortaya çıkmıştır. Bu problem durumları şu şekilde ifade edilebilir:

- Lipman'ın P4C metoduyla çocuklara kazandırmayı amaçladığı kazanımlardan biri olan formel mantığın formalizmi yerine, P4C eğitimlerinde eleştirel düşünmenin esnekliği için informel mantığın öncelenmesini görünür kılmak.
- Lipman ve meslektaşları tarafından temelleri atılan P4C metodunda *kolaylaştırıcı*ların birkaç aylık felsefi eğitimden geçerek P4C oturumlarını yönetmeleri yeterli bulunurken 1990'lı yıllarda ikinci kuşak olarak adlandırılan yaklaşıma göre ise *kolaylaştırıcı*ların hem pedagojik eğitimden geçmesi hem de akademik düzeyde felsefi geçmişe ve donanıma sahip olması gerektiği fikri ileri sürülmüştür.[39] Dolayısıyla temelde Lipman ve takipçilerinin görüşlerine ek olarak *kolaylaştırıcı*ların aynı zamanda mantık ve spesifik olarak da informel mantık bilgisine sahip olması gerektiğinin önemini belirtip bu alandaki boşluğu doldurmak.

1.2. Araştırmanın Önemi

Çalışmanın art alanında çocuk kavramı yatmaktadır. Yapılan literatür taramaları sonucunda çocuk ile ilgili birçok çalışmaya ulaşılacağı görülmüştür. Bugün gelinen noktada ise çocuk ve felsefeyi birleştirerek ortaya çıkmış olan P4C

Çocuklar İçin Felsefe kuruluşları olan The Philosophy Foundation'ın "Specialist Philosopher Training" (Uzman Felsefeci Eğitimi) eğitimini ve SAPERE'nin P4C Eğitmen Eğitimini almıştır. 1993'de kurulmuş olan Avrupa Çocuklar İçin Felsefe Geliştirme Vakfı SOPHIA'da yönetim kurulu üyesi olarak görev yapmakta olan yazar, alanın genişlemesine aktif olarak katkı sağlamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Bahçeşehir Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi (BAUSEM), "Tuğçe Büyükuğurlu" (Erişim 22 Mart 2023).

[39] Pınar Erdoğan, *Çocuklarla Felsefe Yaklaşımının Düşünsel, Tarihi ve Sosyal Temelleri Üzerine Bir İnceleme* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 95.

metodunda çocuğun felsefi boyutu irdelenmiştir. Çocuğun felsefi boyutunun yanında, çocuk kavramını mantığın informel alanıyla birleştirme çabası gütmüş olan çalışmamız ise bu alandaki boşluğu bir nebze de olsa doldurma açısından önem arz edebilir. İlgili konuda daha çok araştırmanın yapılabilmesi bağlamında dikkat çekici olabilir, literatüre katkı sağlayabilir ve konuyla ilgili özgün çalışmalara ilham kaynağı olabilir.

1.3. Araştırmanın Amacı

İnformel mantık ve P4C metoduna bakıldığında informel mantık, formel mantığın formel formundan farklı olduğu için günlük diyalog ve tartışmalarla daha çok ilişkilidir. İnformel mantığın bu sosyal yönü ve eleştirel düşünmeyi ön plana çıkarışı, onu P4C metodu ile aynı paydada birleştiren temel etken olarak düşünülmüş ve çalışmanın bu zemin üzerine kurulması amaçlanmıştır. P4C metodu ise çocuğun erken yaştan itibaren felsefi sorgulama tutumu kazanmasını hedefler. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı; çocuğun erken yaştan itibaren edinmiş olduğu sorgulama yetisinde etkin biçimde kullanmaya çalıştığı eleştirel düşünme ve akıl yürütmelerin, özünde informel mantık ile ilgili olduğunu belirgin kılmaktır. Bu amaçla da çocukların P4C metodunda yapmış olduğu sorgulama diyalogları, informel mantığın Toulmin modeli ile sembolleştirilip somutlaştırılarak gösterilmeye çalışılmıştır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

Kaynaklardan veri toplanıp tasnif edilmeye ve anlama, açıklama, yorumlama, değerlendirme ve karşılaştırmalar ile literatür taramaları yapılarak tahkim edilmeye çalışılması yönüyle nitel araştırmalarda öne çıkan söylem analiz yöntemi ve nitel içerik analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır. Söylem analizi, diyaloglarda meydana gelen özneler arası zihin bileşenlerine odaklanan sosyal bir yöntem olup dilin anlam çeşitliliği ve değişkenliğini araştıran hermeneutik ve sosyal göstergebilim olarak ifade edilir.[40] Nitel içerik analiz yöntemi ise tema ve bağlantıların tanımlanarak kodlanıp sistematik olarak sınıflandırılması ile metin

[40] Richard Elliott, "Discourse Analysis: Exploring Action, Fuction and Conflict in Social Texts", *Marketing Intelligence & Planning* 14/6 (1996), 65-68.

veri içeriğinin öznel yorum ve değerlendirmesine dayanan bir araştırma biçimi olarak tanımlanır.[41]

Araştırmanın kapsamı açısından bakıldığında ise tezde, mantık disiplini bağlamında ele alınan ve çalışmamızla doğrudan ilişkili olan bazı mantık kavramları işlenmiştir. Konu bağlam çerçevesi sebebiyle formel mantıkla da karşılaştırmalar yapılarak informel mantık üzerinde daha detaylı durulmuş, informel mantık modellerinden ise sadece Toulmin argümantasyon modeli ele alınmıştır. Benzer amaçla da P4C metodu ve faydalarının, çocukların zihinsel yetilerine olan pozitif yansımaları incelenip informel mantık ile ilişkilendirilmiştir.

[41] Hsiu-Fang Hsieh - Sarah E. Shannon, "Three Approaches to Qualitative Content Analysis", *Qualitative Health Research* 15/9 (2005), 1279.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Mantığın Tanımı, Tarihçesi ve Temel Özellikleri

2.1.1. Mantığın Tanımı

Arapça "nutk" (nutuk) kökünden türeyip karşılığı konuşma, ifade etme anlamlarına gelen mantık,[42] Latince logica, orum ifadesi ile karşılanır.[43] Terim anlamıyla mantık ise *"Önermelerin tutarlılığı ve çıkarımların geçerliliğini belirleyen kuralları konu edinen bilim."* olarak tanımlanmıştır.[44] İslam mantıkçılarınca da düşünme faaliyetinde zihni yanlışa düşmekten koruyan; doğru düşünmenin kural, ölçü ve yöntemlerini gösteren ilim yahut sanat ifadesiyle anlam bulmuştur.[45]

Aristoteles ise mantık yerine analitik[46] kavramını kullanmış ve mantığı (analitiği), varlığı kendi başına incelemenin bir bilimi olarak değil; varlık hakkında nasıl akıl yürütülebileceğinin, argüman istenmesi gereken önermelerin hangileri olduğunun, bu önermeler hakkında ne tür argümanlar istenebileceğinin öğretildiği bir disiplin olarak açıklamıştır.[47]

Düşünme ediminin kendisi çok yönlü bir eylemdir. Bu bağlamda mantık disiplini, çok yönlü olan bu düşünme ediminin her türlüsü ile değil de belirli bir düşünme türüyle ilgilenir.[48] Doğan Özlem'in de ifade ettiği gibi düşünmeyi, olgusal bir veri olarak alıp inceleyen empirik bilimlerin yöneldiği yönelim, mantık disiplininin konusu değildir. Mantık, yalnızca düşünme türünün formuyla ilgilenir. O; düşünme ediminin nasıl meydana geldiği ve içeriği ile değil, düşünceler arasındaki formel düşünme prensiplerinin ilişkilerini irdeler ve bu

---

42 İbrahim Emiroğlu - Hülya Altunya, *Örneklerle Mantık Sözlüğü* (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018), 210.

43 Furkan Akderin, *Latince Sözlük* (Ankara: Say Yayınları, 2012), 780.

44 Teo Grünberg vd., *Mantık Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Metsu Press, 2003), 85.

45 Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş*, 12.

46 Analitik kavramı, kıyas ve akıl yürütmelerin kendi formlarına ayrışması anlamı taşır. Bu yönüyle Aristoteles için mantık, sadece düşüncenin belli bir normla kendi içinde tutarlı bir şekilde nasıl çalıştığını araştırıp göstermekten öte, bir metodolojiydi. Onun mantık yerine analitik kavramını tercih etmiş olması bu bağlamda değerlendirilebilir. Detaylı bilgi için bkz. Aristoteles, *Metafizik,* 153-234; Alaattin Tekin, "Antik Çağdan İslam Dünyasına: Mantığın Felsefe Karşısındaki Konumuna Dair Tartışmalar", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2022), 127.

47 Aristoteles, *Metafizik,* 202-203.

48 Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş*, 14.

prensipleri de geçerlilik ve geçersizlik bağlamında ele alıp uygun formların bilgisini edinmeyi amaçlar.[49]

Bilinenden bilinmeyene ulaşma yollarını irdelemek olan ve dedüksiyon, indüksiyon, analoji gibi zeminlerde form bulan akıl yürütme; temelde mantık disiplininin konusu olup bu çerçevede kavram, terim, önerme ve kıyaslar konu edinilir. Klasik mantığın üzerinde durduğu kavramlar konusu önermeler için, önermeler de kıyas konusu için bir nevi ön hazırlık iken kıyastan sonra ele alınan beş tümel konusu ise kıyasın uygulama alanı olarak bilinir.[50] Bu bağlamda düşüldüğünde Cafer Sadık Yaran'ın da ifade ettiği gibi mantığın merkezi konusu kanıt yani argümandır. Argüman bilgisine ve bu bilgiyi kullanabilme becerisine sahip olmak için de mantıkta öncelikle basitten başlayarak kavram, tanım, önermeler, önermeler arasındaki ilişkiler, basit akıl yürütme kuralları ve daha detaylı akıl yürütme kuralları ile onlarla oluşturulacak çeşitli kanıt formlarına ulaşılacak şekilde konular ele alınıp irdelenir.[51]

Esireddin el-Ebherî'ye (öl. 663/1265) göre mantık disiplininin temel amacı ise zihni hata yapmaktan korumak ve doğru ile hatalı olanı ayrıştırabilmektir. Ardından da yanlıştan ayrıştırılmış doğrular üzerinden hareketle akıl yürüterek yeni doğrulara ulaşabilmektir.[52] Mantık geleneğinin Polonya'da gelişen önemli kollarından biri olan Lviv-Varşova Okulu'nun temsilcilerinden Alfred Tarski (öl. 1901/1983) de mantığın, bilgi akışına karşı eleştirel bir tavır sergilemek isteyen insanları eğitmeye yardımcı olan bir araç olduğunu[53] şu sözlerle ifade etmiştir:

> Mantık, düşünce araçlarını mükemmelleştirerek ve keskinleştirerek insanı daha eleştirel yapar ve böylece insanların bugün, dünyanın çeşitli yerlerinde sürekli olarak maruz kaldıkları tüm sözde akıl yürütmeler tarafından yanıltılma olasılığını azaltır.[54]

---

49 Özlem, *Mantık* (İstanbul: Ara Yayıncılık, 1991), 27.
50 Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş*, 28-29.
51 Yaran, *İnformel Mantık*, 11-12.
52 Esiruddin El-Ebherî, *İsagoci Tercümesi*, çev. Murat Nergis (İstanbul: Ravza Yayınları, 2017), 14.
53 Ralph H. Johnson - Marcin Koszowy, "Logical Culture as a Common Ground for the Lvov-Warsaw School and the Informal Logic Initiative" *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric* 55/1 (2018), 200.
54 Alfred Tarski, *Introduction to Logic and to the Methodology of the Deductive Sciences* (New York: Oxford University Press, 1994), xiii-xiv.

2.1.2. Mantığın Tarihçesi

Merkeze Aristoteles alındığında, klasikleşmiş bir tasnifle mantık tarihi üç dönemde ele alınır.[55] Aristoteles öncesi, mantıkta birinci dönem olarak anılır. Gültekin'in de ifade ettiği gibi bu dönemde sistemli bir bilim olarak mantık çalışmalarına rastlanılmamış olmakla birlikte Babil, Çin, Hint ve Antik Yunan uygarlıklarının bazılarında aritmetik çalışmalar yapılmış ve yapılan bu çalışmalar, potansiyel mantık çalışmaları olarak anılmıştır. Bunların yanında bir de Aristoteles öncesi Antik Yunan'da *"arkhe"*[56] problemini başlatan ve doğa filozofları olarak da bilinen Thales (öl. MÖ 626/548), Anaximandros (öl. MÖ 610/546), Anaximenes'in (öl. MÖ 585/525) zihinsel çabalarının yansımaları ve sonrasında Anaxagoras (öl. MÖ 500/428) ile Herakleitos'ta (öl. MÖ 535/475) varlığın bilgisine ulaşmanın bazı soyut ilkelere dayandığı fark edilmiş olsa da bu ilkelerin kendileri üzerine refleksif bir çabaya bu filozoflarda henüz rastlanılmadığı görülmüştür.[57]

Aristoteles'te mantığın bir ilkesi olarak sistemleşmiş olan özdeşlik kuramının ilk kıvılcımı Herakleitos'la çağdaş olan Elealı Parmenides'in (öl. MÖ 515/460) *"Var olan vardır, var olmayan var değildir."* ifadesinde yer edinir. Bunun yanı sıra hocası Parmenides'in tezlerini, öne sürmüş olduğu paradokslarla desteklemeye çalışacak olan Elealı Zenon'da (öl. MÖ 495/430) da Achilleus (Aşil) ile kaplumbağanın yarışı ve yayından fırlatılmış okun durduğu paradokslarında, mantık sisteminde yer bulmuş dolaylı argümantasyonun aslında farkında olunmadan geliştirilmiş olduğu görülür. Tüm bu süreçlerle ilerleyen dönemlerde Elea Okulu[58] ve Sofistler[59] üzerinden şekillenen düşünce dünyasının kendisi, varlığın tözü ile değil insan ile ilgilenmeye evrilip Özlem'in de değimiyle

---

55 Emiroğlu - Altunya, *Örneklerle Mantık Sözlüğü*, 212-214.

56 Sokrates öncesi doğa felsefesinde, her şeyin kendisinden meydana geldiği ilk neden, ilk töz, ilk ilke olarak tanımlanır. Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2005), 151.

57 Abdurrazak Gültekin, "Klasik Mantıktan Bulanık Mantığa Yapay Zekâ Serüveni", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (Ekim 2021), 700.

58 Antik Yunan felsefesinde Parmenides tarafından Güney İtalya'da bulunan Elea kentinde kurulmuş bir okul ya da varlığın birliği ve değişmezliğini iddia eden Parmenides ve takipçilerinin görüşlerine verilen addır. Detaylı bilgi için bkz. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 586.

59 Milattan önce 5. ve 4. yüzyılda doğa felsefesi yerine insan üzerine felsefeyi önceleyip başlatmakla ortaya çıkan gezgin felsefe grubu öğretmenleridir. Detaylı bilgi için bkz. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* 1508.

her şeyin ölçütünün insan olduğu düşüncesi ekseninde insanın, pratik yaşamını iyileştirecek ilkeler edinmesi gerektiğinin öğütlenmesine yönelmiştir.[60]

Mantığın ilk kıvılcımlarının görüldüğü Aristoteles öncesi Antik Yunan'dan sonra, Aristoteles'le başlayan dönem ise mantıkta ikinci evre olarak anılmıştır.[61]

Her ne kadar ilk kez sistemli bir biçimde *Kategoriler, Önermeler, I. Analitikler, II. Analitikler, Topikler* ve *Sofistik Deliller* adlı altı kitabı ile mantık disiplinini Aristoteles ele almış olsa da mantık kavramını ilk kullananın Aristoteles değil, Stoacılar olduğu bilinmektedir.[62] Aristoteles'ten sonra ise onun bu altı analitik kitabına ek olarak Eski Süryaniler ve Yeni Platoncular döneminde *Retorica* ve *Poetica* adlı eserleri ve Porphyrios'un (öl. 234/305); Aristoteles'in *Kategoriler* kitabına giriş mahiyetinde yazmış olduğu *İsagoci*'si *(Isagoge)* de eklenerek *Organon* adı altında, sekizi Aristoteles'in ve bir tanesi de Porphyrios'un olacak şekilde dokuz kitap ile mantık külliyatı oluşturulmuştur.[63]

Mantığı, bilimlere girişte alet ilmi olarak gören Aristoteles için aklın kuralları varlığın da kuralları olduğu için onu takip eden kimi Müslüman ve Batılı düşünürlerin de felsefi, bilimsel ve metafizik ile ilgili fikirlerini mantık disiplini ışığında ele aldıkları görülmüştür.[64]

Mantık gelişim tarihinin üçüncü ve son fazı ise Yeni Çağ mantık dönemidir.[65] Necip Taylan'ın da ifade ettiği gibi Antik Yunan'da ortaya çıkan mantık disiplini daha sonra Mısır'ın İskenderiye şehrine, buradan da 5. yüzyıldan sonra Antakya'ya ve oradan da Irak ve Suriye'deki felsefe okullarına yayılmıştır. Orada yaşayan Süryaniler çeşitli çeviriler yapmış, felsefe ve mantık ile ilgili birikimlerini İslam düşünce dünyasına aktarmayı başarmıştır.[66]

Aristoteles felsefesi ve mantığı ile 8. yüzyılda tanışan İslam dünyası; önemli mütercimlerin yanında Farabî (öl. 870/950), İbn-i Sina (öl. 980/1037), İbn-

---

60 Doğan Özlem, *Mantık Klasik/Sembolik Mantık, Mantık Felsefesi* (İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2004), 367.

61 Mustafa Furkan Keskenler - Eyüp Fahri Keskenler. "Bulanık Mantığın Tarihi Gelişimi", *Takvim-i Vekayi* 5/1 (Haziran 2017), 1-10.

62 Özlem, *Mantık Klasik/Sembolik Mantık, Mantık Felsefesi.* 221.

63 İbrahim Karataş, "Bulanık Mantık ile Klasik ve Sembolik Mantık İlişkisi (Karşılaştırılması)", *European Journal of Educational and Social Sciences* 3/2 (Ekim 2018), 145 -146.

64 Karataş, "Bulanık Mantık ile Klasik ve Sembolik Mantık İlişkisi (Karşılaştırılması)", 145.

65 Gültekin, "Klasik Mantıktan Bulanık Mantığa Yapay Zekâ Serüveni", 701.

66 Necip Taylan, *Ana Hatlarıyla Mantık* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008), 45-47.

i Rüşd (öl. 1126/1198), Gazzâlî (öl. 1058/1111), Fahreddin er-Râzî (öl. 1150/1210), Esireddin el-Ebherî, Zekeriya el-Kazvinî (öl. 1202/1283), Kutbüddin Râzî (öl. 1293/1365), Teftâzânî (öl. 1322/1390), Seyyid Şerif Cürcânî (öl. 1340/1413), Molla Fenari (öl. 1350/1430) gibi düşünürlerle mantık alanına azımsanmayacak derecede katkı sağlamıştır. Bunlar arasında özellikle mantığın sözel kavramlardan soyutlanıp sembolleştirilmesi gerektiğini ilk kez söylemiş olmasına rağmen bu yöntemi bulamamış ama bu fikri ile modern lojistiğe ilham veren İbn-i Sina'nın çabası önem arz etmiştir.[67] İslam dünyasında mantığa şiddetle karşı çıkan bazı sesler olmuş olsa da bilhassa Gazzâlî'nin *el-Mustasfâ*'nın girişinde mantığa yönelik olumlu görüşler belirtmesi ve mantığı bilmeyenin ilminden şüphe duyacak[68] kadar onu önemseyip onunla ilgili çeşitli eserler vermesi ile mantık; kendisine, medrese müfredatında rağbet gören bir alan yaratmıştır.[69]

Aristoteles mantığının etkisinin uzun yıllar sürdüğü görülmekle birlikte Batı dünyasında ise Rönesans'la birlikte mantıkta yöntem arayışlarına gidilmiş ve dedüktif kıyasın yetersizliği görülüp indüktif yöntem savunulmaya başlanmıştır.[70] Öner'e göre Yeni Çağ mantık çalışmalarından özellikle Francis Bacon'ın (öl. 1561/1626) tümevarım yöntemini ön plana çıkarışı; René Descartes'ın (öl. 1596/1650) yöntem eleştirisi; Petrus Ramus'un (öl. 1515/1572) hüküm, kavram, akıl yürütme ve metot şeklinde mantığı bölümlere ayırma çabaları mantık disiplinine pek bir yenilik katamamış, asıl yenilik 19 ve 20. yüzyıllarda sembolik mantık ve bulanık mantıkla yaşanmıştır.[71] Mantığın formel ve mekanik bir yapıda olması gerektiğini düşünüp ilk kez modern mantık çalışmalarının temelini atan Raymond Lulle (öl. 1232/1315) ve onun bu fikrinden ilham alıp bizim yerimize düşünecek bir makine tasarlayıp bunun bir dilinin olması gerektiği fikriyle mantığı sembolleştirmeyi amaçlayan Gottfried Wilhelm Leibniz'in (öl. 1646/1716)[72] çabalarından sonra mantık, sonraki süreçlerde bayrağı matematik ve

---

67 Karataş, "Bulanık Mantık ile Klasik ve Sembolik Mantık İlişkisi (Karşılaştırılması)", 147.

68 Gazzâlî, *El-Mustasfâ: İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, çev. Yunus Apaydın (Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994), 1/11.

69 Yaran, *İnformel Mantık,* 18.

70 Yaran, *İnformel Mantık,* 19.

71 Necati Öner, *Klasik Mantık* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986), 10-11.

72 Cem Say, *50 Soruda Yapay Zeka* (İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı Yayınları, 2019), 16.

fizikçilere devretmiştir. Matematik örneklemi üzerinden George Boole (öl. 1815/1864), Augustus De Morgan (öl. 1806/1871) ve William Stanley Jevons'ın (öl. 1835/1882) mantığı yeniden kurgulama girişimleri; Friedrich Ludwig Gottlob Frege (öl. 1848/1925) ile başlayıp Giuseppe Peano (öl. 1858/1932), Bertrand Russell (öl. 1872/1970), Alfred North Whitehead (öl. 1861/1947) gibi düşünürleri de etkilemiş ve günümüz sembolik mantığın oluşmasına önayak olmuştur.[73] Özellikle bunlar içinde, Leibniz'den yıllar sonra gelecek olan De Morgan'ın, mantığı matematiksel yapıda ifade edilen sembolik formuna kavuşturan önemli mantıkçılardan olduğu görülmüştür.[74]

Aristoteles'in iki değerli mantığına 1900'lerin başında Jan Lukasiewicz'in (öl. 1878/1956) üçüncü bir değeri daha eklemesi, Donald Ervin Knuth'un ise bu değerleri tam sayılı ifadelerle belirtmiş olması mantık açısından önem arz etmiş olsa da fazla rağbet görememiş[75] ve ilk kez 1964'te yazılacak olan iki mantık kitabına "informel mantık" kavramının dahil olmasıyla mantık alanı informel mantık ile tanışmıştır. Ardından iki değerli mantık olarak da adlandırılmış olan Aristoteles mantığındaki hem varlığın hem de aklın ilkelerinden biri olan üçüncü halin imkânsızlığının aslında pek de imkânsız olmadığını 1965'te yayımladığı "Bulanık Mantık ve Bulanık Kümeler Kuramı (The Theory of Fuzzy Logic and Fuzzy Sets)" adlı makalesiyle Azeri asıllı Amerikan vatandaşı olan Lütfi Aliasker Zade (öl. 1921/2017), bulanık mantık (fuzzy logic) ile göstermiş ve mantık, yeni bir form kazanmıştır.

Uzun yıllar mantık disiplini tek bir tür olarak devam etmiş olsa da 19 ve 20. yüzyıllardan itibaren "sembolik", "bulanık/fuzzy", "informel" gibi farklı mantık alanları ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında özellikle felsefe konularında mantık ile ilgilenenlerin yararlanacağı alanlar genellikle formel ve informel mantık olduğu için çalışmamızın amacına uygun olarak mantık alanlarından formel ve özellikle de informel mantık irdelenmiştir. Ayrıca her iki mantık alanında öne çıkan akıl yürütmelerin karşılaştırması yapılmıştır.

---

73 Özlem, *Mantık Klasik/Sembolik Mantık, Mantık Felsefesi,* 223.
74 Özlem, *Mantık Klasik/Sembolik Mantık, Mantık Felsefesi,* 223-224.
75 Keskenler - Keskenler, "Bulanık Mantığın Tarihi Gelişimi", 1-10.

2.1.2.1. Formel mantık

Gerek İlk Çağ gerek Orta Çağ'da İslam ve Batı dünyasında egemen olan mantık, Aristoteles mantığı olan klasik/biçimsel yani formel mantık olmuştur. Aristoteles formel mantıkta dedüksiyona önem vermiş ve onun en mükemmel formu olarak görülen kıyası incelemiştir.[76] Bilinenden bilinmeyeni çıkarma ilkesi üzerine kurulmuş mantığın formel formunda; indüksiyon, dedüksiyon, analoji ve sonradan eklenen yeter-sebep olmak üzere dört tür akıl yürütme ilkesinin olduğu ve temelde sırasıyla kavram, önerme ve akıl yürütmenin ele alındığı ifade edilmiştir.[77] Kavram ve önermeler ise kıyas için zorunlu hazırlık olarak görülmüş olup "Beş Sanat" olarak da nitelendirilen burhan, cedel/diyalektik, hitabet/retorik, şiir ve safsata da kıyasın uygulama alanı olarak ele alınmıştır.[78]

Formel mantık açısından beş sanat olarak adlandırılan kıyas çeşitleri incelendiğinde; öncülleri doğru önermelerden oluşup öncül ile sonuç ilişkisinin geçerlilik kurallarına uygun olduğu, dolayısıyla sonucu kesin doğru olarak kabul gören kıyas formunun *burhan*[79] olarak adlandırıldığı ifade edilir.[80] En az iki kişi arasında yapılan diyalog olarak da anlam kazanan *cedel/diyalektik* ise öncülleri meşhûrât/açıklama[81] ve müsellemât[82] olarak adlandırılan kıyas formudur. Aristoteles'in, belli şartlar bağlamında elde var olan inandırma yollarının kullanılma yetisi[83] olarak tanımlamış olduğu *hitabet/retorik* sanatı ise formel mantık açısından, öncüllerini oluşturan önerme içeriğinin genellikle makbûlât[84] ve

---

76 Yaran, *İnformel Mantık,* 19.

77 Yusuf Tan, *Teizm-Ateizm Tartışmalarında Kullanılan Kanıtların Mantıksal Analizi* (Ankara: Akademisyen Kitapevi, 2020), 107-116.

78 Öner, *Klasik Mantık,* 5-13.

79 Apodeiktik. Beş sanatın ilki olup şüpheye yer vermeyecek şekilde kesin bilgi veren öncüllerle kurulan kıyas türü. Detaylı bilgi için bkz. Emiroğlu - Altunya, *Örneklerle Mantık Sözlüğü*, 60.

80 Cafer Sadık Yaran, *Kur'an'dan Örneklerle Klasik ve İnformel Mantık* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2021), 194.

81 Yaygın olarak bilinen bilgileri, uzlaşıyı ifade eden önermeler. Detaylı bilgi için bkz. Emiroğlu - Altunya, *Örneklerle Mantık Sözlüğü*, 222.

82 Doğruluğundan şüphe edilmeyen kesin bilgi. Kendisiyle cedelin inşa edildiği öncül. Tartışmada iki tarafça da kabul edilerek alınan önermeler olup tarafların ister doğru ister yanlış olsun, galip gelmek için dayanak olarak kullandığı önermelerdir. Detalı bilg için bkz. Yaran, *Kur'an'dan Örneklerle Klasik ve İnformel Mantık,* 201-204; Emiroğlu - Altunya, *Örneklerle Mantık Sözlüğü*, 241.

83 Aristoteles, *Retorik*, çev. Mehmet H. Doğan (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012), 37.

84 Belli alanlarda otorite olarak görülenler tarafından söylendiği için doğru kabul edilen ifade ya da önermeler. Mantıkta hitabetin öncül türü. Otorite olarak kabul edilen kimselerin bilgilerini içeren önermeler. Detaylı bilgi için bkz. Yaran, *Kur'an'dan Örneklerle Klasik ve İnformel Mantık,* 223-224; Emiroğlu - Altunya, *Örneklerle Mantık Sözlüğü,* 208.

maznûnât[85] olduğu kıyas formudur. Önermeleri hayal gücü kaynaklı olup kesinliği olanaksız olarak görülen kıyas formu *şiir*[86] olarak adlandırılırken, önermeleri doğru gibi görünmekle birlikte içerik ya da şekil bakımından birtakım hatalar barındıran ve beş sanatın sonuncusu olarak görülen kıyas formu ise *safsata/sofizma*dır.[87]

Aristoteles için varlığın ilkeleri olan ontolojik ilkelerin aklın da ilkeleri olduğu ve bu ilkelerin üç kategoride ele alındığı ifade edilebilir. Filozofa göre bu ilkelerin ilki; bir şeyin ne ise o olduğu, kendisinden başka bir şey olmadığı anlamı taşıyan özdeşlik ilkesidir. İkincisi, bir şeyin hem kendisi hem de başka bir şey olamayacağının ifadesi olan çelişmezlik ilkesi iken son ilke olan üçüncü ilke ise bir şeyin ya var ya da yok olma dışında üçüncü bir ihtimalinin olamayacağı anlamı taşıyan üçüncü halin imkânsızlığıdır.[88]

Formel mantığın, tüm bu içerik ve özelliklerin yanında genel olarak zihnin formları ile ilgilendiği; ele alınan konu, durum ve nesneden öte, sadece zihnin kendi kendisiyle uygunluğunu araştırdığı ifade edilebilir. Düşünülen objeden ziyade düşünen zihni inceleyip zihnin işleyiş normlarını, doğru işlemesi amacıyla gerekli yönergeleri göstererek doğru sonuçlara ve geçerli çıkarımlara ulaşmayı ve bir çıkarımdan başka çıkarımlara nasıl ulaşılması gerektiğini öğretmeyi amaçlamıştır.[89]

2.1.2.2. İnformel mantık

İlk kez 1964 yılında basılan iki kitapta kullanılmaya başlandığı bilinen informel mantık kavramı; bu iki kitaptan birinde, dilin mantıksal işlevi ve formel olmayan mantık hataları konularına yönelen bir mantık geleneğini yansıttığı anlamıyla ifade bulmuştur. Diğerinde ise formel mantıkta işlenmeyen tüm mantık konu ve kanıtlarının güncelleştirilmesini ifade eden bir anlamla kullanıldığı

---

85 İçinde kuşku barındıran ifade ya da önermeler. Detaylı bilgi için bkz. Yaran, *Kur'an'dan Örneklerle Klasik ve İnformel Mantık,* 223-224.

86 Söz söyleme sanatının manzum formu. Yaran, *Kur'an'dan Örneklerle Klasik ve İnformel Mantık,* 240; Emiroğlu - Altunya, *Örneklerle Mantık Sözlüğü,* 296.

87 Aristoteles'çe "Sofistik Çürütmeler" olarak adlandırılmış geçersiz akıl yürütme biçimi. Yaran, *Kur'an'dan Örneklerle Klasik ve İnformel Mantık,* 257-258; Emiroğlu - Altunya, *Örneklerle Mantık Sözlüğü,* 283.

88 Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş*, 15-21.

89 Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş*, 23-24.

görülmüştür.[90] Daha sonraları farklı argümanların pragmatik ve dilbilimsel durumlarını anlatan informel mantık kitapları yazılmış ve bu konuları ele almış kitaplar ilk etapta pratik mantık olarak ifade edilmiş olsa da sonradan informel mantık diye adlandırılmışlardır.[91] Ralph H. Johnson ve J. Anthony Blair'in yapmış olduğu teknik tanıma göre ise informel mantık; argümantasyonun yorum, eleştiri, analiz ve değerlendirme için formel olmayan kriterlerin geliştirilmesinin amaçlandığı mantık alanıdır.[92]

İnformel mantıkta amaç; bir argümantasyonun meydana getirilmesi, eleştirilmesi, değerlendirilip yorumlanmasına yönelik normların tespit edilmesidir. İnformel mantık; önermelerin biçimden ziyade içerik yönünden hatalı-hatasız, kesin-olası durumlarının nasıl inceleneceği; argümanların doğru-yanlış, sağlam-eksik veya sofistik bir çabayla diyaloglarda karşısındakini lehte-aleyhte ikna ederek inandırmaya çalışma noktalarına dikkat edilmesi gerektiği konuları üzerinde durur. Bu yönüyle argümanların geçerlilik ve tutarlılık bakımından denetlenmesini amaç edinen formel mantıktan farklı olarak informel mantık, daha geniş alanda, diyalog ve tartışmalarla ilgili günlük yaşamdaki argümanları konu edinir.[93]

Dedüktif akıl yürütmenin yerine, eleştirel düşünme ile olan bağları daha sağlam ve sıkı duran indüktif akıl yürütmeyi ön plana çıkaran informel mantık; formel mantıktan farklı bir alan olmaktan öte, formel mantıktan daha kapsamlı bir mantık olarak düşünülebilir. Dedüktif akıl yürütmenin ise Aristoteles ile kurulup Stoacılarca zenginleştirilip sembolik mantıkçılar tarafından da çok daha büyük bir güç haline dönüştürüldüğü düşünüldüğünde,[94] indüktif akıl yürütmeyi ön plana çıkararak mantık disiplinini formalizm kalıbından sıyırmayı amaçlamış *informel çaba*nın önemi görülebilmelidir.

Formel mantık ile informel mantık karşılaştırıldığı zaman aralarında; akıl yürütme, argümanları analiz etme ve değerlendirme süreci açısından benzerlikler görülse de kimi farklılıkların olduğunun unutulmaması gerekir. Buna göre formel

---

90 Yaran, *İnformel Mantık,* 19-20.
91 Emiroğlu - Altunya, *Örneklerle Mantık Sözlüğü,* 159.
92 Ralph H. Johnson - J. Anthony Blair, "The Current State of Informal Logic", *Informal Logic* (Erişim 27 Ocak 23).
93 Emiroğlu - Altunya, *Örneklerle Mantık Sözlüğü,* 159.
94 Yaran, *İnformel Mantık,* 21.

mantıkta bir argüman, bir önermeler grubundan ibarettir ve önemli olan o önermenin yanlışlık ya da doğruluğudur. İnformel mantıkta ise bir argüman, yapılan bir diyalogdaki tartışmacının savunmuş olduğu sonucu ispatlaması veya temellendirmesiyle ilgili bir iddiadır ki bu da tartışmadaki ikna etme amacına ulaşmak için diyalog esnasındaki önermelerin akıllı ve mantıklıca kullanılmasıyla ilgili bir çabadır.[95] İnformel mantık, argümantasyon analizi ve değerlendirmede kimi argüman formlarına özgü araçlar sunan spesifik bir alan değil, daha çok geniş kapsamlı argümanlara yönelik araçlar sunan sosyal ve pratik bir disiplindir. Formel mantık bir anlamda biçimsel iken informel mantık ise mantık disiplininin günlük yaşamda herkes tarafından anlaşılıp kullanılabilmesini olanaklı kılar.[96]

İnformel mantık, formel mantık ile gramer kurallarının mevcut olmasını öngören ortak düzlemde kesişse de formel mantığın; içeriği ihmal eden mantıksal çıkarım kurallarının yanında informel mantık, içeriğin argümantatif formu ile mantıksal formu birlikte ele almaya çalışır. Dolayısıyla mantıksal çıkarım kuralları informel mantık için bir araç olarak konumlanır.[97]

İnformel mantık teriminin "informel" kavramı ile kastedilenin ise tamamen formsuz, normsuz, usulsüz ve kritersiz olmadığı da dikkat çekilmesi gereken önemli bir ayrıntı olarak ifade edilebilir. Burada esas kastedilenin; formel mantıkta, bir argüman için öne sürülen önerme ve ifadelerin geçerlilik kurallarına bağlı olmamasıdır. Formel mantık için mantıksal form ve ona bağlı geçerlilik kavramı normatif bir rol oynarken informel mantıkta, bu anlamda bir formalizm yoktur ki birçok informel mantıkçı geçerlilik kuralını çok katı bir norm olarak görür.[98] Ayrıca informel mantık için bir argüman; salt sözel ve mantıksal soyutluktan ibaret bir kalıp değil, tartışarak doğru olana ulaşmayı amaçlayan bireylerin, sosyal yaşam etkinliklerinde ve diyaloglarındaki yetenek ve özelliklerini geliştirmeyi hedefler.[99]

---

95 Douglas N. Walton, *Informal Logic*: *A Handbook For Critical Argumentation* (USA: Cambridge University Press, 2005), 2.
96 Yaran, *İnformel Mantık,* 22-24.
97 Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma,* 76-78.
98 Yaran, *İnformel Mantık,* 27-28.
99 Walton, *Informal Logic*: *A Handbook For Critical Argumentation,* ix.

Bu bağlamda İpek Gürkaynak; informel mantığın bireylerde geliştirmeyi amaçladığı zihinsel beceri, yetenek, tutum ve özellikler ile paralellik gösteren eleştirel düşünme yetisinin kimi kazanımlarını şu şekilde ifade eder:

- Var olan bir problem durumunda; problemin farklı parametrelerini ayırabilmek, bu parametreler arasında efektif olanları etkisizlerden ayrıştırıp objektif değerlendirebilmek.
- Öne sürülen bilgi, görüş ve fikirlerin noksanlık, zayıflık ve tutarsızlıklarını giderebilmek.
- Çoğu kez kullanılan kimi kavram ve terimler, asıl verilmek istenen anlamı gölgeleyebildiği için yapılan tanım ve açıklamalarda bu kavram, terim ve sözcüklerin anlamlarında muğlaklığa yer vermeyecek şekilde açık ve seçik olabilmek.
- Belli bir sonucu temellendirmede kullanılan neden ve kanıtların güçlülüğünü analiz edip değerlendirebilmek ve bu doğrultuda karar verebilmek.
- Eldeki veri ve bulgulardan hareketle, yanlışa mahal vermeyecek şekilde doğru çıkarımlar yapabilmek.
- Rasyonel kriterler ışığında farklı seçenekleri değerlendirip karar verebilmek.
- Herhangi bir materyali okurken, içeriği doğru analiz edip onu anlamak amacıyla okuyabilmek.
- Var olan bir problem durumunun çözümünde, çeşitli stratejiler geliştirip bunları planlı ve programlı uygulayabilmek.[100]

Pratik unsurları önceleyen bir alan olarak[101] informel mantığın tarihi ise Aristoteles öncesi Platon'a kadar geri götürülebilir. Aristoteles'in diyalektik akıl yürütmeyle ilgili *Topikler*, mantık yanlışları ile ilgili *Sofistik Çürütmeler* ve konusu, sosyal yönlü argümantasyon olarak ifade edilebilecek olan *Retorik* adlı eserleri, informel mantığa dair en eski kaynaklar olarak görülmektedir. Dolayısıyla Aristoteles, formel mantığın sistematik kurucusu olarak kabul edildiği gibi informel mantığın da temellerini atan ilk düşünür olarak kabul görse[102] de

[100] İpek Gürkaynak vd., *Eleştirel Düşünme* (İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi, 2008), 2-3.
[101] Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma,* 5.
[102] Yaran, *İnformel Mantık,* 31.

diyalektik ve retorik üzerinden mantığa katkıda bulunmuş olan Platon'un da bu katkısının formel bağlamda değil informel bağlamda olduğu[103] belirtilebilmelidir.[104]

Aristoteles'ten sonra gelen ve mantık ile ilgilenen düşünürler ise genelde klasik mantığın formel dedüktif yönüne ağırlık verdikleri için informel mantığın sistematik olarak doğuşu için kullanılabilecek en doğru tabirin "1960'lar çocuğu" olduğudur.[105]

1960'ların sosyo-politik yapısının eğitim hayatına, tartışma becerilerinin geliştirilmesi yönündeki yansıması ve bazı üniversite öğrencilerinin; formel mantığın klasik formu olan önermeler arasındaki geçerlilik ilişkisini incelemek yerine, günlük yaşamın tartışma ve diyaloglarında daha başarılı olmalarını sağlayacak becerileri öğrenmek istemelerini dillendirmeleri, informel mantığın fikir zeminini oluşturmuştur.[106] Diğer taraftan Peirce, Dewey, Ludwig Wittgenstein (öl. 1889/1951), Stephen Toulmin (öl. 1922/2009) gibi düşünürlerin formel mantığa getirdikleri eleştiriler de informel mantığın ortaya çıkışını hızlandırmıştır.[107]

Aladağ'ın da ifade ettiği gibi formel mantığın alternatifi olarak Toulmin tarafından önerilen tartışma modelini konu edinen ve 1958'de yayımlanan *The Uses of Argument (Kanıt Kullanımı)* adlı eser, informel mantık alanında yazılmış öncü kitaplardan biri olarak kabul edilir. Kitabın öğretim alanında kuramsal

---

[103] William Kneale - Martha Kneale, *The Development of Logic* (London: Oxford University Press, 1962), 17.

[104] Platon; informel mantığın alanını belirleyen kavram ve teknikleri açıkça ortaya koyamamış olsa da ilk dönem, orta dönem ve geç dönem diyaloglarında kullanmış olduğu günlük dil argümantasyonlarındaki diyalektik ile informel mantığın düşünce tarihindeki köklerine ışık tutmuştur. Düşünmenin hareketi olarak Platon diyalektiği; fenomen ile numen, süje ile obje, düşünce ile varlık, sonlu ile sonsuz arasındaki bilgi ilişkisini birlik ile çokluk dikotomisi bağlamında sorunsallaştırarak bir diyalog (tartışma) nesnesi haline dönüşmüştür. Sadece mantıksal bir işlev üstlenmemiş olan Platon diyalektiği, epistemolojik ve ontolojik bir işlev de üstlenmiştir ki Aristoteles'te bu görevi tasım (kıyas) öğretisi üstlenecektir. Bu yönüyle Platon'da mantık, diyalektik üzerine temellendiği için informel; Aristoteles'te ise tasım ve dedüksiyon üzerine temellendiği için de formel bir seyir izlemişse de bu iki filozofun diyalektik görüşleri arasındaki kırılma varlık anlayışlarının farklılaşması sonucu felsefenin yeni bir konuma taşınması ile ilgilidir. Detaylı bilgi için bkz. Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma*, 5-12; Ersin Vedat Elgür, *Felsefenin Arzusu Politika: Diyalektiğin Diyalektik Gelişimi ve Onto-Politika* (İstanbul: NotaBene Yayınları, 2018), 61-64.

[105] Yaran, *İnformel Mantık,* 31.

[106] Habibe Aldağ, "Toulmin Tartışma Modeli", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/1 (2006), 13-33.

[107] Aldağ, "Toulmin Tartışma Modeli", 13-33.

kalması sebebiyle Toulmin 1984 yılında *An Introduction to Reasoning (Akıl Yürütmeye Giriş)* adında bir kitap daha yazarak kendi adıyla anılacak olan modelini öğretim alanında uygulanabilecek formda uyarlamıştır.[108] O güne dek formel mantığın biçimsel sınırlarının dışına çıkamamış olan mantıkçılardan farklı olarak Toulmin, formel mantığa alternatif olarak öne sürdüğü bu fikriyle sistematik anlamda informel mantığın öncüsü olarak gösterilebilir. İnformel mantığın yakın tarihine bakıldığında ise Toulmin ile başlayan geleneğin, 1978 yılında Kanada'da Windsor Üniversitesi'nde yapılan "Birinci Uluslararası İnformel Mantık Sempozyumu" ve 1979 yılında "İnformel Logic" dergisinin yayın hayatına başlamasıyla hız kazanıp geliştiği görülmüştür.[109]

2.1.3. Akıl Yürütme

İnformel mantık alanında zamanla, araştırmacıların da çabasıyla çalışmalar teorik problemlere doğru yönelmiş ve bu alan, argüman ve akıl yürütme biçimleri üzerine yapılan bir araştırma sahası haline getirilmiştir.[110] İnformel mantığı önceleyen araştırmacılar, akıl yürütmenin odağına, dedüktivizm ve dedüksiyon-indüksiyon dikotomisi[111] olmak üzere iki temel tartışma konusunu konumlandırmıştır. Bu iki tartışmanın art alanı; informel mantığın, dedüksiyon dışındaki akıl yürütmeleri biçimlendirme çabası olarak okunabilir. Böylece akıl yürütme türleri üzerinden mantığın konusu genişletilip pratik alanları arttırılmaya çalışılmıştır.[112]

Akıl yürütme kavramını Ahmet Cevizci (öl. 1959/2014) *Felsefe Sözlüğü* adlı eserinde, fikirleri; çelişkilerden uzak, bilinçli ve amaçlı bir şekilde bağlama işlemi olarak tanımlamıştır. Benzer anlamlarla mantıklı fikir üretmek, çıkarsamalar yapmak, olgulardan sonuçlara varmak şeklinde ifade etmiştir.[113]

---

[108] Aldağ, "Toulmin Tartışma Modeli", 16.
[109] Cafer Sadık Yaran, "İnformel Mantık: Konular, Yaklaşımlar ve Katkılar", *VII. Mantık Çalıştayı Kitabı*, ed. Vedat Kamer - Şafak Ural (İstanbul: Mantık Derneği Yayınları, 2017), 689.
[110] Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma,* 89.
[111] Ralph H. Johnson, "Some Reflections On The Informal Logic Initiative", *Informal Logic and Argumentation Theory,* ed. Marcin Koszowy (Poland: University of Białystok, 2009), 32.
[112] Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma,* 81.
[113] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* 59-60.

Bedia Akarsu'nun (öl. 1921/2016) *Felsefe Terimleri Sözlüğü*'nde de akıl yürütme kavramı, doğru olarak kabul gören ya da bilinen belli önermelerden yeni önermelere ulaşmak şeklinde ifade bulmuştur.[114]

Aynı kavramı Douglas N. Walton (öl. 1942/2020) ise varsayım olarak öncüllerden sonuca gidilen süreç olarak tanımlamıştır.[115]

Akıl yürütmeye ilişkin mantıksal çalışmalar normatiftir. Bu durum; akıl yürütmenin iyi-kötü, geçerli-geçersiz, zayıf-güçlü, doğru-yanlış olma durumlarına bu perspektifle varılacağını göstermiştir.[116]

Formel dedüktif mantık ve informel mantık çerçevesinde akıl yürütme çeşitleri kısaca şöyle ifade edilir:

- **Dedüksiyon:** Öncüllerin doğru ve sonuç için yeterli olduğu bir argümanda sonucun doğru olmaması olası değildir. O halde, sonucun doğruluğunun ispatı hem öncüllerin sonucu zorunlu kılmasını hem de tüm öncüllerin doğru olmasını gerektirir[117] ki bu da dedüksiyonun en önemli özelliğinin zorunluluk olduğu sonucunu doğurur.[118] Dedüksiyonun temelini ise kıyas oluşturur. Bu yüzden klasik mantıkta, akıl yürütmelerde kıyasın incelenmesi amacıyla dedüksiyon esas alınır.[119] Dedüksiyon, öncüllere yeni önermeler eklense de sonuç değişmeyeceği için monotondur.[120] Mantıksal geçerlilik; akıl yürütme türleri arasında sadece, öncüllerin zorunlulukla sonucu doğruladığı dedüktif argümanda arandığı için mantıkçılar çoğunlukla dedüktif çıkarımı öncelemiştir. Oysa günlük yaşam dışında bilimsel argümanlarda da dedüktif olmayan akıl yürütmelere yer verildiği belirtilebilir. Bunlar arasında, üzerinde durulmasıyla öne çıkan akıl yürütme olarak da indüktif akıl yürütme gelir.[121]
- **İndüksiyon:** Salt bir çıkarım yöntemi olarak dedüksiyonda, verilen öncüllerden bir sonuç çıkarılır. Bu sonuç, gizli ya da açık, öncül olan

[114] Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1998), 184.
[115] Douglas N. Walton, "What is Reasoning? What is an Argument?", *Philosophy Docementation Center* (Erişim 23 Ocak 2023).
[116] Walton, "What is Reasoning? What is an Argument?".
[117] Cemal Yıldırım, *Mantık: Doğru Düşünme Yöntemi* (Ankara: Bilgi Yayınları, 1999), 21.
[118] Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma*, 98.
[119] Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 137.
[120] Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma,* 99.
[121] Yıldırım, *Mantık: Doğru Düşünme Yöntemi,* 24.

önermelerdeki sonuçtur. Dolayısıyla dedüksiyon; yeni bilgi sunan değil, var olan bilgiyi çözümleyen bir yöntem olarak görülür.[122] Oysa tekil önermelerden tümel önermelere doğru yapılan bir akıl yürütme formu olarak indüksiyon[123] bir çıkarım yöntemi değil bir varım yöntemi olarak ifade edilir.[124] Dedüksiyondan farklı olarak indüksiyonda öncüllerin doğruluğu sonucun doğruluğunu garanti etmemekle birlikte belli derecede olasılık taşımaktadır. İndüktif akıl yürütmede sonuç, öncüllerle sınırlı kalmayıp onu aştığı için de ampliatif özellik taşır. Bu yönüyle monoton olmadığı ifade edilebilir. Ayrıca dedüktif bir argümanda ya geçerlilik ya da geçersizlik durumlarının uçları bulunup geçerliliğin derecesi aranmaz. Oysa indüktif bir argümanda mantıksal geçerlilik yoktur ve öncül ile sonuç arasındaki ilişki güçlü ya da zayıf olabilir.[125]

- **Analoji:** Dedüksiyon ve indüksiyona benzer gözükmekle birlikte analoji; öncüllerde ortak olan özelliklerden yola çıkarak sonuçtan bir çıkarım varsayma olarak ifade bulur. Bu yönüyle zorunluluk değeri içermediğinden doğruluk değeri de olasılıklıdır.[126]
- **Abdüktif Akıl Yürütme:** İlk kez Amerikalı pragmatist filozof Peirce tarafından ortaya atılmış[127] bu akıl yürütmede, olgulardan yola çıkıp en iyi açıklamayı bulma amaçlanır. Olgular sonuç ve açıklamalar da neden olarak düşünüldüğünde, sonuçlardan nedenlere gidildiği bir akıl yürütme olarak ifade bulur.[128] İndüksiyonda tikelden tümele gidilir. Abdüktif akıl yürütmede ise bir tek gözleme dayanarak onunla ilgili olası açıklamalarla akıl yürütülür. Bu yönüyle gözlem kümeleri itibariyle ayrışırlar.[129] Abdüktif akıl yürütme de indüktif akıl yürütme gibi ampliatiftir ve önceden sahip olunan bilgiden daha fazla bilgi

[122] Yıldırım, *Mantık: Doğru Düşünme Yöntemi,* 26.
[123] A. Kadir Çüçen, *Mantık* (Bursa: Asa Kitapevi, 2009), 17.
[124] Yıldırım, *Mantık: Doğru Düşünme Yöntemi,* 26.
[125] Yıldırım, *Mantık: Doğru Düşünme Yöntemi,* 26-27.
[126] Çüçen, *Mantık,* 19.
[127] Nazlı İnönü, *Yeni Bir Çıkarım Türü: Geriçıkarım* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 14.
[128] İnönü, *Yeni Bir Çıkarım Türü: Geriçıkarım,* 127.
[129] Atocha Aliseda, *Abductive Reasoning: Logical Investigations into Discovery and Explanation* (Dordrecht: Springer, 2006), 33.

sunar. Bu yönüyle de dedüksiyondan ayrılır.[130] Ayrıca öncüllerin sonucu zorunlu kılmaması yönüyle de monoton değildir.[131]

- **Feshedilebilir Akıl Yürütme:** Hem yapay zekâ hem de felsefenin gündem konularından biri olmayı başarmış feshedilebilir akıl yürütmedeki feshedilebilir kavramı, mantık ve hukukta; sonlandırılmış, iptal edilmiş, geçersizleştirilmiş özelliğine sahip olmak anlamı taşır.[132] Feshedilebilir akıl yürütmede argüman, mantıksal olarak zorlayıcı olsa da dedüktif olarak geçersizdir. Feshedilebilir argümanda öncüllerin yanlışlık değeri taşımaması sonuca destek sağlarken doğru öncüllere rağmen sonuç, yanlış olasılığını da barındırabilir.[133] Bu yönüyle bu akıl yürütme, bilginin varlığı kadar yokluğuna da dayanır.[134] Dolayısıyla dedüktif akıl yürütmedeki mantıksal zorunluluğu barındırmaması itibariyle feshedilebilir akıl yürütmenin de monoton olmayan bir akıl yürütme olduğu sonucu ortaya çıkar.[135]

Genel hatlarıyla yukarıda ifade bulan mantıksal akıl yürütmelerin, çocukların *"epistemik doğa"*sında[136] en özgün haliyle nasıl var olageldiğini anlama ve çocukları düşünsel özgürlük alanlarıyla tanıyıp anlamlandırabilme bağlamı, çalışmamızın amacı açısından faydalı olabilir. Dolayısıyla ontolojik bağıyla koparmadan daha yararlı bir araştırma için çocukların dünyasına bir adım da olsa atabilmek adına çok basit gibi görünen o soruyla başlanabilir: Nedir çocuk?

2.2. P4C ve Çocuk

P4C ya da diğer adıyla Çocuklar İçin Felsefe, esas itibariyle öznesi çocuk olan bir metot olduğu için ilgili konuya açıklık getirmeden önce çocuk ve çocukluk kavramlarına ve yine bu bağlamda bir eğitim metodu olarak P4C'nin epistemolojik art alanını oluşturan felsefe disiplinine değinmekte yarar vardır.

---

130 İnönü, *Yeni Bir Çıkarım Türü: Geriçıkarım,* 126-127.
131 Aliseda, *Abductive Reasoning: Logical Investigations into Discovery and Explanation,* 35.
132 Vedat Kamer, "Feshedilebilir Akılyürütme", *VI. Mantık Çalıştayı Kitabı,* ed. Vedat Kamer - Şafak Ural (İstanbul: Mantık Derneği Yayınları, 2016). 247.
133 Walton, *Informal Logic*: *A Handbook For Critical Argumentation,* 58.
134 Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma*, 108.
135 Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma*, 106-109.
136 Saim Gündoğan - Ekrem Yaşar Akçay, "From Silence to Finding a Voice: Europe Moving from Religious Tolerance to Freedom of Belief" *Codrul Cosminului* 29/1 (2023), 485-570.

2.2.1. Çocuk

Çocuk kavramı, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde (1989) 18 yaşın altındaki tüm insanlar olarak tanımlanmıştır.[137]

Her şeyden önce ilişkiler kuran, bağlanan, doğa ve toplumdan etkilenip doğa ve toplumu etkileyebilen metafizik bir özne olarak çocuk,[138] doğası gereği bilmeyi arzu eden ve türünün tüm özelliklerini özünde barındıran bir insan yavrusudur.[139]

Farklı bakış açıları olmakla birlikte çocukluğu; oyun dönemi de denilen iki - altı yaş aralığını kapsayan ilk çocukluk, altı - on ya da altı - on iki yaş aralığı olarak okul dönemi ve on - on üç ile on iki - on dört yaş aralığına dahil edilebilen ergenlik dönemi olarak üç dönemde ele alan A. Ferhan Oğuzkan'a göre ise insan yaşamının iki - on dört yaş aralığı *çocukluk evresi* olarak adlandırılır.[140] Benzer şekilde eğitim bilimleri ve psikoloji literatüründe de fiziksel, bilişsel, sosyal ve psikolojik boyutlarıyla çocukluk, yine bir evre olarak görülmüştür.[141]

İnsanın, özgür bırakıldığı zaman kendi nesnelliğini oluşturup kendisi olarak kalabilmeyi başarabileceği yetiyi kazandığı bir evre[142] olarak çocukluk, barındırdığı felsefi gizeme açık olma özelliğiyle yetişkin olma yolunda ilerlemekten öte bir anlam taşıyan[143] toplumsal bir kurgudur.[144]

Çocuk algısı ve çocukluk kavramları üzerinden toplumsal bir kurgu perspektifiyle çalışmalar yürütmüş olan Fulya Sormaz için de cinsiyetsel ayrılık ve işlevsel yetersizlik gibi negatif fikirlerin gölgesinde mağdur edilip hor görülmüş *geleneksel çocukluk,* Orta Çağ'ın yetişkin çocuğu olmaktan sıyrılıp yetişkin olması ve korunması beklenen masum bir varlık olarak Rönesans sonrası

---

[137] Unicef Türkiye Milli Komitesi (UNICEFTURK), "Çocuklar İçin Bilgi" (Erişim 15 Nisan 2022).

[138] Rabia Dirican, "Çocuklarla Felsefeye Varoluşsal Bir Bakış", *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 2/4 (Aralık 2017), 167-178.

[139] Rabia Dirican, "Çocuklarla Felsefenin Eleştirisi", *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi* 17 (Haziran 2022), 48-62.

[140] A. Ferhan Oğuzkan, *Çocuk Edebiyatı: Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2001), 2.

[141] Öğüt, *Felsefi Düşünmenin Önemi ve Çocuklar İçin Felsefe*, 53.

[142] Jean-Jacques Rousseau, *Emile "Bir Çocuk Büyüyor"* çev. Ülkü Akagündüz (İstanbul: Selis Kitaplar, 2014), 13.

[143] Pınar Kızılhan, "Çocuklarla Felsefe Eğitim: Neden ve Nasıl?", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi* 20/77 (Ocak 2022), 93-121.

[144] Mine Tan, "Çağlar Boyunca Çocukluk", *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 22/1 (1989), 71-88.

gelişen *modern çocukluk* ve son olarak da artık minik girişimci, tüketici ufaklık gibi ibarelerle anılmaya başlanan ve 20. yüzyılın sonlarından itibaren tekrardan yetişkinlerle aynılaşmaya başlayan *post-modern çocukluk* olmak üzere üç tür çocukluk algısı[145] mevcuttur.[146]

Sıfır - iki yaş aralığını kapsayan ve objeleri tanıyıp öznel varlığını objelerden ayırabilme, amaçlı eylemlerde bulunabilme dönemi olarak *duyusal motor*; iki - yedi yaş aralığını kapsayan ve benmerkezciliğin zihinsel süreçlere hakim olduğu, objelerin kavramlarla karşılandığı, dilin işlevsel olarak kullanıldığı dönem olarak *işlem öncesi*; yedi - on iki yaş aralığında olup obje ve durumlara yönelik bilişin mantıksal olarak kullanılıp objelerin gruplandırılabildiği, sosyal tepkilerin verilebildiği dönem olarak *somut işlemsel*; on iki yaş ve üzerine karşılık gelip soyut ve mantıksal düşünebilmenin yanı sıra hipotezlerin test edilip olasılıklı düşünebilmenin ortaya çıkabildiği, ideolojik problemlerle ilgilenebilme gibi yeterliliklerin kazanılabildiği *soyut işlemsel* olmak üzere çocuğu dört evrede irdeleyen Jean Piaget (öl. 1896/1980) ise çocuğun bilişsel gelişim yönüne ağırlık vermiştir.[147] Böylece Piaget; çocukların kognitif gelişim sürecini irdeleyerek bazı durum ve olaylara karşı vermiş oldukları tepkileri göz önünde bulundurup bilişsel gelişimi evrelere ayırmıştır.[148] Bununla Piaget; on bir hatta on iki yaşından önceki erken yaş dönem çocuklarında bilişsel gelişimin ikinci düzeyde olup atomistik (somut) olduğunu ve düşüncelerin de sosyal çevre tarafından çocuğa empoze edildiğini belirtmiştir.[149]

Gelişimsel özellikleriyle atlatılması gereken bir dönem olmanın ötesinde; gerek fiziksel, sosyal ve tarihsel gerekse de kültürel ve biyo-psişik özellikleriyle taşımış olduğu potansiyellerinin irdelenmesi gerektiği çocuk ve çocukluk algısını felsefi antropolojik boyutta ele almış olan Takiyettin Mengüşoğlu (öl. 1905/1984)

---

[145] Çocuk ve çocukluk kavramlarının tarihsel perspektiften nasıl algılanmış olup ele alındığı konusu çok geniş bir konu olduğundan, konunun kapsamı dışına çıkılmama sebebiyle konu daha fazla açılmamış, çocuk konusu kapsamında olması sebebiyle sadece bir paragrafla çocuk ve çocukluk algısına değinilmiştir.

[146] Fulya Sormaz, *Çocukluk İmgesi, Oyun ve Oyuncak: Sosyo-Kültürel Bir Analiz* (İstanbul: İkinci Adam Yayınları, 2012), 61-97.

[147] Suat Kol, "Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21/21 (Mayıs, 2011), 1-21.

[148] Jean Piaget, *Çocukta Zihinsel Gelişim,* çev. Hüsen Portakal (İstanbul: Cem Yayınevi, 1999), 8-10.

[149] Piaget, *Çocukta Zihinsel Gelişim,* 57-77.

için de çocuk, *eğilip bükülebilen* bir form olarak insan fenomenleri ve başarılarının aktarıcısıdır.[150]

Çocuk için zihinsel, toplumsal, dilsel, duygusal, fiziksel gibi her açıdan büyümenin önemli görüldüğü *"bütünsel gelişim"* bağlamında da kaliteli bir erken çocukluk gelişiminin önem arz ettiği ifade edilir.[151] Dolaylısıyla bir gelişim evresi olarak çocuk, tüm yönleriyle görüldüğü andan itibaren başta eğitim alanı olmak üzere farklı alanlarda ileriye dönük pozitif atılımlar gerçekleştirilebilir.

Çocuğun bilişsel gelişim sürecinde kullanmış olduğu akıl yürütmeler göz önüne alındığında, çocuğun zihinsel işlevleriyle kendini varoluşsal olarak tamamlama yolunda kullanılacak olan yöntemlerin de önemi görülebilmelidir. Lipman'ın *"her şeyden önce sorgulama, dar anlamda bir hakikat arayışı, daha geniş anlamda bir anlam arayışı"*[152] olarak ifade ettiği P4C ise bu yöntemlerden biridir. Dolayısıyla sorgulama gücüyle ivme kazanan ve epistemolojik art alanında felsefe, paydasında da çocuk ile eğitim-öğretimin pedagojik bir metodu olarak P4C'nin[153] iyi okunabilmesi için onun art yetişiminde soru işaretleri üreten felsefeyi, özne ve nesne bağlamında kısaca irdelemekte fayda vardır.

2.2.2. P4C'nin Epistemolojik Art Alanı: Felsefe

Felsefeye kavramsal bir sınırlama getirmek, tabiri yerindeyse felsefenin özüne aykırı düşeceği[154] gibi felsefeyi tanımlamak da oldukça güçtür.[155] Kelime anlamı olarak Grekçe "seviyorum, arıyorum, peşinden koşuyorum" anlamlarına gelen *phileo* ve "bilgi, bilgelik" anlamı taşıyan *sophia* kavramlarından türeyip "bilgelik sevgisi, hikmet arayışı" demek olan entelektüel bir faaliyet[156] olarak tanımlanmış olan felsefe, "akılla doğa, bilinçle varlık arasındaki karşılıklı ilişki"yi irdeler.[157] Düşünmeyi hem konu hem de sorgulama alanı olarak ele alan tek

---

[150] Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, 174.

[151] Mehmet Sağlam vd., "Meta-Thematic Analysis of Quality in Early Childhood Education and Care", *Humanities and Social Sciences Communications* 10/966 (2023), 10.

[152] Matthew Lipman, *Thinking in Education* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 94.

[153] Mehmet Su, "Din Eğitiminde Çocuklar İçin Felsefe (P4C): İmkânlar ve Sınırlılıklar", *Din ve Bilim-Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 5/1 (Haziran 2022), 76-80.

[154] Elif Durgu Gündüz, *P4C Yöntemi ile Yetişkinlerle Varoluş Üzerine Düşünme: "Çocuk, Köstebek, Tilki ve At" Kitabı Üzerine Bir İnceleme* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 20.

[155] Stanley M. Honer vd., *Felsefeye Çağrı*, çev. Hasan Ünder (Ankara: İmge Kitapevi, 2020), 39.

[156] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* 683.

[157] Lydia Korshunova, *Felsefe Nedir?,* çev. Vasıf Erenus (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2004), 33.

disiplin olarak felsefede[158] varoluşla düşünme arasındaki bu karmaşık ilişkide esas ve belirleyici olanın ne olduğunun belirlenmesi kilit rol oynar.[159]

Varoluşla düşünme arasındaki bu köprüde felsefe ilk etapta, mitoloji içinden gelişerek mitsel olana karşıtlıkla kendini tanımlamıştır. Böylece kendine has, hiçbir özel obje edinmeden[160] Anadolu kıyısındaki bir İyonya kenti olan Miletos'ta, *arkhe* problemi bağlamında Thales ile (Aristoteles, doğa felsefesinin doğuşunu Thales'e bağlamaktadır) ortaya çıktığı ifade edilmiştir.[161]

Felsefe; mitoloji içinden gelişip Thales ile başlayan süreçte, *"dışsal hiçbir aracının müdahale etmediği bir düşünce formu"*[162] idi. Herakleitos ve Elealı Parmenides; *sanı* ve *hakikat* arasındaki ayrımı bir problem haline getirip Platon, bu problemi sistematize ederek felsefeye bir obje üretmeye gerekçe olduktan sonra felsefe, düşüncenin gerçeklikle ilişkisinin bir formu olmaktan çıkıp düşünmenin gerçeklikle ilişkisi üzerine yönelmeye başlamıştır.[163]

Düşünmenin bu serüveninde insan, sadece düşünen bir varlık olarak soyutlanmış bir *süje* iken düşünme konusu olarak gerçeklik de bir soyutlama olarak *obje*ye dönüşmüştür. Felsefe, kendi tarihi boyunca *süje* ile *obje* arasındaki ilişki formlarının artan dolayımlarıyla gelişmiş ve bu ikili ilişki arasına kurulan köprülere rağmen oluşan uçurum Immanuel Kant'a (öl. 1724/1804) kadar sürmüştür. Kant, bu uçurumu kapatmanın imkânsız olduğu sonucuna varmış olsa da Johann Gottlieb Fichte (öl. 1762/1814), Friedrich Wilhelm Joseph Schelling (öl. 1775/1854) ve Georg Wilhelm Friedrich Hegel (öl. 1770/1831) ile zirve yapan Alman idealizmiyle *süje-obje* ilişkisi, bir özdeşlik ilişkisi olarak yeniden kurgulanmaya çalışılmıştır. Böylece *obje*nin kendisinin bir düşünce ürünü olarak koyutlanması ile *süje* özelinde *akıl* kendi macerasını sonlandırmıştır.[164]

Soyutlama ve diyalektik yoluyla belirlenim kazandırmayı amaçlayan felsefe, ayrıntıya dalıp orada kalmayı sevse[165] de felsefenin bir de çocuksu

---

[158] Barry K. Beyer, "What Philosophy Offers to the Teaching of Thinking", *Semantic Scholar* (Erişim 29 Eylül 2022).
[159] Korshunova, *Felsefe Nedir?,* 35-36.
[160] Elgür, *Felsefenin Arzusu Politika: Diyalektiğin Diyalektik Gelişimi ve Onto-Politika,* 377.
[161] Walther Kranz, *Antik Felsefe: Metinler ve Açıklamalar,* çev. Suad Y. Baydur (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1994), 27-30.
[162] Elgür, *Felsefenin Arzusu Politika: Diyalektiğin Diyalektik Gelişimi ve Onto-Politika,* 377-378.
[163] Elgür, *Felsefenin Arzusu Politika: Diyalektiğin Diyalektik Gelişimi ve Onto-Politika,* 377-378.
[164] Elgür, *Felsefenin Arzusu Politika: Diyalektiğin Diyalektik Gelişimi ve Onto-Politika,* 255.
[165] Elgür, *Felsefenin Arzusu Politika: Diyalektiğin Diyalektik Gelişimi ve Onto-Politika,* 15.

yüzünün olduğu ifade edilebilir. Felsefenin çocuksu yüzü ile çocukların felsefi yüzü, birbirini tamamlayan iki olgu olup kökleri, gençlerle oluşturduğu etkili ve üretici diyaloglarla Sokrates'e (öl. MÖ 469/399) ve hatta ondan da öncesi Herakleitos'a kadar dayandırılabilir.[166] Efeslilere seslenip *"...yetişkin Efeslilerin tümünün gidip kendilerini asmaları ve kenti sakalsız gençlere bırakmaları çok uygun olacaktır."*[167] diyerek çocuklarla tapınağa kapanıp oyun oynamayı, kenti yönetmeye tercih eden Herakleitos; zamanı, bir çocuğun dama oynayışına benzetmiş ve bir kralın gücünü bir çocuğun gücüyle eş tutmuştur.[168] Herakleitos'un düşlediği bu ideal, çocukların felsefi yüzü ile felsefenin çocuksu yüzünün panoramik bir görüntüsü olarak ifade edilebilir.

Filozofların yaptığı anlamda felsefe yapamasa da filozoflarla ortak paydalar edinen çocuk; sonu gelmeyen sorular, merak ve hayretle sürekli bir bilgi arayışında olur. Bu tavır "nedir?" sorusuyla felsefi bir bakış gerektirir.[169] Farkında olsun ya da olmasın, varlığı anlayıp anlamlandırmak için sorular sorarak yaşama atılan çocuğun felsefeyle tanışıklığı; özünde, *"Sorgulanmayan yaşam, yaşanmaya değmez."*[170] diyen Sokrates'in ima ettiği şeyin tanışıklığıdır.

Bu tanışıklığı; varoluşla düşünme arasındaki karmaşık ilişkinin en saf halini çocukluktan itibaren destekleyip geliştirme amacı güderek üstlenen ve varlık alanını sorularla aktif şekilde diri tutmayı amaç edinen yönelimlerin başında, bir düşünme eğitim metodu olarak P4C'nin geldiği ifade edilebilir. Peki, tek noktalık bir cümle olmanın amacını aşıp soru işaretleri ile başlayan cümlelerle şekillenmiş çocuklar yetiştirme tutumunda olan bu P4C'nin mahiyeti nedir?

2.2.3. P4C

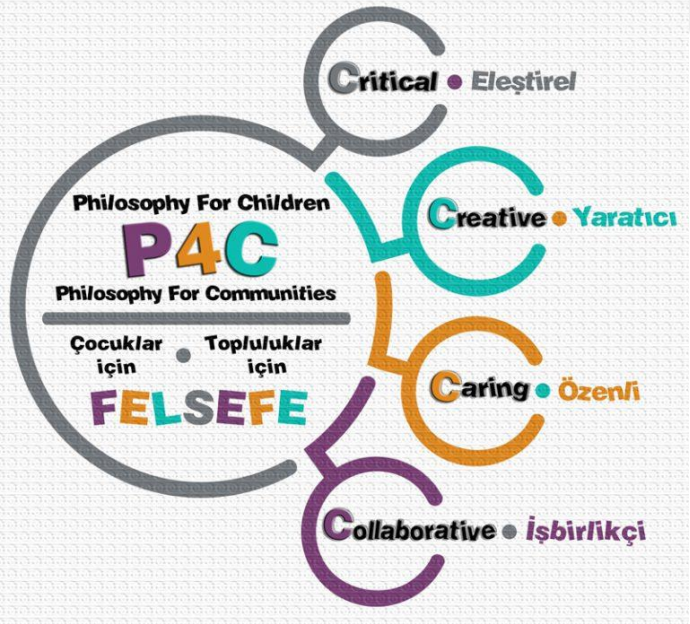
P4C ya da diğer ismiyle Çocuklar İçin Felsefe; çocuğun kognitif yönünü güçlendiren ve geliştiren, iletişim yönünü destekleyen, akıl yürütmelerle sorgulama yeteneğinin kazanılmasını sağlayan, empati ve akademik başarının yolunu açan bir öğrenme ve öğretme metodu olarak ifade edilir.[171] Akıl yürütme

---

166 Vefa Taşdelen, *Felsefe Kültürü* (Ankara: Hece Yayınları, 2015), 117-118.
167 Noesis Felsefe Atölyesi, *Herakleitos (Fragmanlar)* (İstanbul: İdea Yayınevi, 2019), 108.
168 Noesis Felsefe Atölyesi, *Herakleitos (Fragmanlar),* 106.
169 Roger-Pol Droit, *Çocuklarla Felsefe Sohbetleri,* çev. Atakan Karakış (İstanbul, Say Yayınları, 2017), 15-16.
170 Nejat Bozkurt, *Sorularla Felsefe ve Tarih* (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2004), 33.
171 Nuran Direk, *Çocuklarla Felsefe* (İstanbul: Pan Yayıncılık, 2017), 12-14.

temelli felsefi diyalog yoluyla düşünmenin gelişimini amaçlayan pedagojik bir yöntem olarak P4C metodundaki 4C, İngilizcede "C" ile başlayan şu dört düşünme edimini vurgular:

- **Critical Thinking (Kritik/Eleştirel Düşünme):** Sorgulama, mantıksal akıl yürütme, değerlendirme, argümanları tartma, ayrım yapma, fikirleri test etme, kriterleri uygulama özelliklerini barındırır.
- **Creative Thinking (Yaratıcı Düşünme):** Bağlantılar kurabilme, alternatifler önerme, örnekler verme, olasılıkları keşfetme, bakış açılarını değerlendirme özelliklerini barındırır.
- **Caring Thinking (Özenli/İlgili Düşünme):** Dikkatle dinleme, takdir etme, teşekkür etme, ilgi ve duyarlılık gösterme, sırasını bekleme özelliklerini barındırır.
- **Collaborative Thinking (İşbirlikçi/Dayanışmacı Düşünme):** Yanıt verme, destekleme, başkalarının fikirleri üzerine fikir inşa etme, davet etme, görevleri paylaşma, müzakere etme, katılma özelliklerini barındırır.[172]

Şekil 3.1. P4C'deki Dört Düşünme Edimi[173]

[172] Sapere Philosophy for Children, Colleges, Communities (SAPARE P4C), "P4C" (Erişim 11 Kasım 2022).
[173] Düşünce Lab/Think Lab (Düşünce Lab), "P4C Nedir?" (Erişim 28 Ocak 2023).

P4C, felsefi diyalog yoluyla çocuklarda eleştirel düşünmenin geliştirilmesi metodudur.[174] Sistematik anlamda ilk kez Amerikalı felsefeci Lipman tarafından 1960'lı yılların sonunda temelleri atılmış ve çocukların *"doğal filozoflar"*[175] olduğu varsayımından yola çıkarak felsefi düşünmeyi çocuk müfredatına yerleştirmeyi amaçlayan bu metodun vizyonu; çocuklara, temellendirmeye dayalı akıl yürütme sanatı kazandırmaktır. Bununla Lipman; çocukların daha fazla düşünen, ortaya bir yargı koyup bu yargıyı savunabilen, argümanları temellendirebilen, sorgulayabilen bireyler olmalarını amaçlamıştır.[176] Bu noktada Lipman'ı diğer eğitimcilerden ayıran önemli faktör; çocuklara, erken yaşlardan başlayarak eleştirel düşünme özelliği kazandıracak eğitimlerin verilmesine yönelik yaptığı vurgudur.[177] *Thinking in Education* adlı eserinde Lipman, çağdaş düşünürlerin eleştirel düşünmeye yönelik çokça tanımına yer vermiştir.[178] Ayrıca eleştirel düşünmeyi; ölçütlere dayanan, bağlama duyarlı olan ve kendini doğrulayan olmak üzere üç kriterle temellenmiş, *"sağlam yargıyı kolaylaştıran, ustalıklı, güvenilir düşünme"*[179] şeklinde tanımlamıştır. Eleştirel düşünmenin bu üç kriteri de Lipman'a göre ancak felsefeyle sağlanır. Bu nedenle Lipman, çocuklarda eleştirel düşüncenin gelişmesinde felsefi perspektifi, öğretimin ilk adımından başlayarak yerleştirmek gerektiği kanısına varmıştır.[180]

Lipman, çabalarına rağmen lisans öğrencilerinde gözlemlediği muhakeme ve sorgulama temelli analiz ve sentez yetilerindeki noksanlıkların giderilememesine bağlı olarak bu yaş grubundaki geç kalınmışlığa vurgu yapıp bilimsel süreç becerileri üzerine yoğunlaştırdığı çalışmalarını beşinci sınıf öğrencileriyle gerçekleştirerek olumlu sonuçlar almıştır. Bu temelde yaygınlaşıp

---

[174] Boyacı, Nihal Petek vd., "Çocuklar İçin Felsefe/Çocuklarla Felsefe: Felsefi Metotlar, Uygulamalar ve Amaçlar", *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* 31 (Ekim 2018), 145-173.

[175] Thomas E. Wartenberg, *Big İdeas for Little Kids: Teaching Philosophy through Children's Literature* (UK: Rowman & Littlefield, 2014), 5-6.

[176] Cenk Akbıyık - S. Sadi Seferoğlu, "Eleştirel Düşünce Eğilimleri ve Akademik Başarı", *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 3/32 (2006), 91.

[177] Boyacı vd., "Çocuklar İçin Felsefe/Çocuklarla Felsefe: Felsefi Metotlar, Uygulamalar ve Amaçlar", 149-150.

[178] Lipman, *Thinking in Education*, 56-57.

[179] Lipman, *Thinking in Education*, 72-85.

[180] Boyacı vd., "Çocuklar İçin Felsefe/Çocuklarla Felsefe: Felsefi Metotlar, Uygulamalar ve Amaçlar", 149-150.

birçok ülkede kabul gören bu metot Türkiye'de de hızla kendine taraftar toplayıp uygulama alanı yaratmaya başlamıştır.[181]

Dizgesel anlamda Lipman tarafından ortaya atıldığı görülse de "Çocuk Felsefesi" kavramının ilk kez Fransız filozof Karl Theodor Jaspers (öl. 1883/1969) tarafından kullanıldığı kabul edilmekle birlikte bu kavram Almancada "Kinderphilosophie" ya da "Philosophie für Kinder", İngilizcede ise "Philosphy for Children" olarak karşılık bulur. Türkçeye ise "Çocuk Felsefesi" ya da "Çocuklar İçin Felsefe" olarak çevrilir. "Çocuk Felsefesi" ile kastedilen, çocukların felsefi düzlemde bilişsel çaba sarf etmesi iken "Çocuklar İçin Felsefe" ile de yetişkinlerin çocuklar için geliştirdiği felsefe kastedilir.[182] P4C için yapılmış bir tanım da *"Felsefi bilgi ve kavramların öğretildiği bir felsefe eğitimi değil; yaratıcı, esnek ve eleştirel düşünme becerilerinin yaşama tutumu olarak verildiği, kendine özgü yöntem ve tekniklerle bu becerilerin kazandırılmaya çalışıldığı bir düşünme eğitimi."*[183] şeklinde ifade bulur.

Çocukluğun erken dönemlerinde hayat bulmayı amaç edinmiş bu metot için Matthews ise *Çocukluk Felsefesi* adlı eserinde, üç-yedi yaş arası çocukların felsefe için doğal bir bilişsel yönelişe sahip olduğunu, bu yüzden de çocuk için felsefe eğitiminde en ideal evrenin ilk çocukluk evresi olduğunu ileri sürer ki ona göre çocuğun yaşı ilerledikçe sorular azalmaya ve felsefe de arka plana atılarak durağanlaşmaya başlar.[184]

Akıl yürütme ilkeleri doğrultusunda çocuklardaki sorgulama özgünlüğü ve yaratıcılık göz önünde bulundurularak, onların doğal birer filozof olduğu varsayımına dayanıp geleneksel temelde felsefi düşünme ve sorgulama yetisini çocuk müfredatına yerleştirmeyi amaçlayan P4C metodunun, bilişsel çabanın norm olarak benimsendiği bir iklim yaratmayı amaç edindiği ifade edilebilir. Maughn Rollins Gregory ise P4C'nin öncelikli amacını yaratıcı, eleştirel ve düzenli düşünme becerileri kazanma olarak ifade ederken; karar verme, yargıda

---

[181] Yılmaz Soysal - Aykut Pullu, "Söylem-Biliş İlişkileri Bağlamında Çocuklar İçin Felsefe: Söylem Analizi Yaklaşımı", *İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/1 (Nisan 2020), 29-73.

[182] Mehmet Önal, "Çocukça Felsefe Yapmak ya da Düşünme ve Felsefe Dersine Hazırlanmak", *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 2/4 (Şubat 2017), 61-70.

[183] Vefa Taşdelen, "Çocuk Kültürü Bağlamında Çocuklarla Felsefe", *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 2/4 (Aralık 2017), 7-18.

[184] Gareth B. Matthews, *Çocukluk Felsefesi*, çev. Emrah Çakmak (İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları, 2000), 22.

bulunma ve felsefi tutum kazanma edimlerini ise P4C'nin öncelikli işlevleri arasında sayar.[185]

Tarihçesine bakıldığında ise P4C metodu; felsefi artalanda, Antik Çağ filozofu Sokrates'in "sokratik yöntem" olarak anılan diyalektik yöntemi ve hatta daha da öncesine dayandırılır ve P4C'nin pedagojik bir metot olarak ortaya çıkışının tarihsel art alanında da Dewey ve onun yapılandırmacı yaklaşımı bulunur.[186] Bilginin gelişimi noktasında Dewey, demokratik ortam ve demokratik topluluğun önemini vurgulamış ve bu topluluğun temellerinin de ancak çocukların eğitimiyle atılabileceğini belirtmiştir. Lipman'ın; Michel de Montaigne (öl. 1533/1592), Wittgenstein, John Lock (öl. 1632/1704) ve daha birçok düşünürden etkilenmiş olduğu ifade edilebileceği gibi Catherine C. McCall; Lipman'ın P4C metodolojisinin, Dewey'in demokratik topluluk ile ilgili felsefi görüşlerinden temelini aldığını ifade etmiştir.[187]

Felsefe ve çocuk kavramlarının sentezlendiği ve 1960'lı yılların sonunda temellerinin atılıp sonraki süreçlerde hızla yaygınlık kazandığı görülen P4C metodu ile çocuklara; akıl yürütmeye dayalı sorgulama olan mantıksal ve eleştirel düşünmenin, arka zeminde de informel mantığın, erken yaş dönemlerinden başlanarak kazandırılması gerektiği sonucuna varılabileceği ifade edilebilir. Bu amaç doğrultusunda Lipman, 1969'da 11-12 yaş aralığında çocuklar için *Harry Stottlemeier's Discovery (Harry Stottlemeier'in Keşfi)* adlı felsefi içerikli ilk kitabını yayımlamıştır. Sonraki süreçlerde farklı yaş grupları için uygulama kılavuzu ile birlikte çok sayıda kitap yayımlayan düşünür, arkadaşlarıyla birlikte P4C ile ilgili teorik kitapların yanında destekleyici olarak öğretmenler için de felsefi araştırmalar içeren el kitapları hazırlamıştır.[188] Çalışmalarına hız katmak amacıyla da Ann Margaret Sharp (öl. 1942/2010) ile birlikte 1974 yılında Montclair Üniversitesi'nde Çocuklar İçin Felsefeyi Geliştirme Enstitüsü'nün (IAPC) kurulmasına öncülük etmiştir. Bu enstitü aracılığıyla hem teorik hem

---

[185] Maughn Rollins Gregory, "Philosophy for Childrens and Its Critics: A Mendhan Dialogue", *Journal of Philosophy of Education* 45/2 (April 2011), 199-219.

[186] Öğüt, *Felsefî Düşünmenin Önemi ve Çocuklar İçin Felsefe*, 65.

[187] Catherine C. McCall, *Düşünmeyi Dönüştürmek: İlk ve Orta Sınıflarda Felsefî Sorgulama*, çev. Kurtul Gülenç - Nihal Petek Boyacı (İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017), 102-103.

[188] Türksoy, *Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Eğitiminin Ortaokul Öğrencilerinin Bilimsel Sorgulamaya Yönelik Görüşlerine ve Eleştirel Düşünme Becerilerinin Gelişimine Katkısı: Bir Karma Yöntem Araştırması*, 19.

pratikte uygulanacak çeşitli yayınlar hazırlanmıştır.[189] Pratikteki ilk dersini 11-12 yaş aralığındaki beşinci sınıf çocuklarıyla gerçekleştiren Lipman, uygulamada çocuklarla hikâyeler okuyup bu hikâyeler üzerinden hazırlamış olduğu sorularla çocuklarda sorgulama temelli, eleştirel düşünmelerini sağlayabilecek mantıksal diyaloglar yürütmüştür.[190]

Nazmi Türksoy'a göre; Dewey, Lev Vygotsky (öl. 1896/1934) ve George Herbert Mead'in (öl. 1863/1931) fikirlerinden etkilenmiş olan Lipman'ın eğitim programının temelinde Sokratik metot, toplumsal yapılandırmacı kuram ve pragmatik felsefe bulunur.[191] Bir eğitimci gözüyle P4C metodunu programlaştıran Lipman dışında, bir felsefeci bakış açısıyla ilgili konuda önemli çalışmalar yapan diğer bir düşünür de Gareth B. Matthews'tir.[192] Lipman'dan farklı olarak "Çocuklar İçin Felsefe" ibaresi yerine "Çocuklarla Diyalog" ibaresini kullanan Matthews'e göre doğuştan filozof olan çocuklar için bu metodun amacı, çocuklarla felsefi diyaloglar kurmak ve bu doğrultuda erken yaştaki çocukların soyut düşünemeyeceği görüşünü savunan geleneksel eğitim anlayışını bertaraf etmektir. Bu bağlamda ona göre çocuğun doğal merakı önemsenmeli ve ihmal edilip değersizleştirilen çocukluk anlayışı ise revizyona uğramalıdır. Matthews'in görüşünden hareketle 1985'te Çocuklarla Uluslararası Felsefi Araştırma Konseyi (ICPIC) oluşturulmuş, 1996'da Çocuklar İçin Felsefe Merkezi (NWCPC) ve 2009'da da Felsefe Öğrenme ve Öğretme Organizasyonu (PLATO) açılmıştır.[193]

Bir bütün olarak felsefe tarihi ve filozofları öğretmenin amaçlanmadığı; çocuklarda felsefi sorgulama, empati kurabilme, mantıksal akıl yürütmeler yapabilme, eleştirel ve işbirlikçi düşünebilme gibi yetilerin kazandırılmaya çalışıldığı P4C metodunun sonraki süreçlerde hızla ivme kazanıp geliştiği, yapılan literatür taramalarında görülmüştür.

---

[189] Onur Uçar, *Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Bağlamında Cartoon Network Çizgi Filmlerinin İncelenmesi* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 20-21.

[190] Zeki Karakaya, "Çocuk Felsefesi ve Çocuk Eğitimi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6 / 4 (Ağustos 2006), 23-37.

[191] Türksoy, *Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Eğitiminin Ortaokul Öğrencilerinin Bilimsel Sorgulamaya Yönelik Görüşlerine ve Eleştirel Düşünme Becerilerinin Gelişimine Katkısı: Bir Karma Yöntem Araştırması,* 18.

[192] Burcu Özkan, "Çocuklar için Felsefe Neden Önemlidir?", *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi* 4/1 (Nisan 2020), 52-53.

[193] Öğüt, *Felsefî Düşünmenin Önemi ve Çocuklar İçin Felsefe,* 66.

Yapılan çalışmalar sonucunda eğitim-öğretim düzleminde yer edinmeye başlayan P4C metodunu daha iyi anlayabilmek adına, metodun 1969 ile 2002 yılları arasındaki tarihsel seyrinin gözden geçirilmesinin de faydalı olabileceği düşünülebilir.

Çizelge 3.1. P4C'nin Tarihsel Gelişimi[194]

Tarih	P4C'de Tarihsel Olaylar
1969	P4C müfredatının ilk kitabı olan *Harry Stottlemeier's Discovery*'nin Ulusal Beşerî Bilimler Fonu (NEH) desteğiyle yazılması.
1970	Basımının 350'yi bulmasıyla *Harry* kitabının NEH desteğiyle pilot olarak Montclair'de bir devlet okulu olan Rand Okulunda uygulanmaya başlanması.
1973	"Üniversite Öncesi Felsefe" konulu konferansın Montclair Eyalet Üniversitesinde düzenlenmesi.
1974	Montclair Eyalet Üniversitesi bünyesinde IAPC'nin kurulması.
1975	*Harry Stottlemeier's Discovery* kitabı için bir eğitim kılavuzu olarak *Philosophical Inquiry'*nin Matthew Lipman, Ann Margaret Sharp ve Frederick S. Oscanyan tarafından ilk baskısının yazılması.
	Newark'ta yer alan Miller Street ve Morton Street okullarında öğretmen eğitim projesinin NEH desteğiyle yürütülmesi.
	New Brunswick'teki Rutgers Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezinde, New Jersey Beşerî Bilimler Komitesinin desteğiyle "P4C Konferansı"nın verilmesi.
1976	Çocukların mantıksal akıl yürütme testinin geliştirilmesi doğrultusunda New Jersey Eğitim Departmanı tarafından verilen 5 yıllık gelişim bursu ödülü.
	Öğretmenleri, çocukların eleştirel ve yaratıcı düşünmelerini geliştirmeye hazırlamak ve bu becerilerini desteklemek için felsefe profesörlerinin, 5-7 günlük çalıştay ve konferans düzenlemeleri.
	IAPC tarafından *Philosophical Inquiry'*nin ilk baskısının Schumann Vakfı desteğiyle yayımlanması.
	IAPC tarafından *Lisa* (12-13 yaş dönemi çocuklarına yönelik etik kitabı) adlı kitabın ilk baskısının yayımlanması.

[194] Çocuklar İçin Felsefenin İlerlemesi Enstitüsü (IAPC), "IAPC Zaman Çizelgesi" (Erişim 14 Ekim 2022).

1977 IAPC tarafından *Lisa* kitabı kılavuzu olarak *Ethical Inquiry*'nin yayımlanması.

IAPC tarafından *Philosophy in the Classroom* kitabının ilk baskısının yayımlanması.

Michigan Eyalet Üniversitesi, Champaign-Urbana'daki Illinois Üniversitesi ve Albion Kolejinde felsefe profesörleri için atölye ve konferansların düzenlenmesi.

New Jersey ve başka birkaç eyalette, öğretmenlere hizmet içi eğitimlerinin verilmeye başlanması.

1978 *Growing Up with Philosophy* adlı kitabın Temple Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanması.

IAPC tarafından *Suki* (14-15 yaş dönemi çocuklarına yönelik) kitabının yayımlanması.

IAPC tarafından *Mark* (ortaokul öğrencilerine yönelik) kitabının yayımlanması.

Harry kitabının mantık bölümünün öğretimini desteklemek amacıyla "Thinking About Thinking" adıyla beş bölümlük eğitim videolarının düzenlenmesi.

New Jersey Eğitim Departmanınca desteklenip Eğitim Test Hizmeti himayesinde yürütülen denemenin sonlanması.

Rockefeller Vakfı tarafından üç yıllık Araştırma Bursu Ödülü'nün verilmesi.

Pocono Çevre Eğitim Merkezinde (Pennysylvania) geleceğin öğretmenlerini yetiştirmek amacıyla öğretmen eğitim seminerlerinin başlaması.

1979 *Thinking: The Journal of Philosophy for Children* isimli derginin ilk sayısının basılması.

IAPC tarafından *Mark* (16-17 yaş dönemine yönelik) kitabının yayımlanması.

1980 IAPC tarafından *Mark* kitabı kılavuzu olarak *Social Inquiry'*nin yayımlanması.

Philosophy in the Classroom kitabının Temple Üniversitesi Yayınları tarafından ikinci basımının yapılması.

IAPC tarafından *Suki* kitabı kılavuzu olarak *How and Why'*ın yayımlanması.

Gareth B. Matthews'in *Philosophy and the Young Child* adlı eserinin Harvard Üniversitesi Yayınlarınca yayımlanması.

1981 New Jersey'de, Dr. Virginia Shipman yönetiminde, on farklı demografik bölgeden totalde 4500 öğrenciyi kapsayan bir yıllık çalışmanın tamamlanması.

P4C eğitimcileri için uluslararası konferansın düzenlenmesi.

IAPC tarafından *Pixie* (9-10 yaş dönemine yönelik) kitabının basımı.

1982 Üç yıllık Araştırma Bursu Ödülü'nün Schumann Vakfı tarafından verilmesi.

IAPC tarafından *Kio and Gus* (9-10 yaş dönemine yönelik) kitabının yayımlanması.

IAPC tarafından *Pixie* kitabı kılavuzu olarak *Looking for Meaning* eğitim kitabının basımı.

1983 Ronald *Reed'in Talking with Children* adlı eserinin Aden Yayınlarınca basımı.

New Jersey Akıl Yürütme Testi'nin tamamlanması.

IAPC tarafından *Philosophical Inquiry'*nin revize edilmesi.

Her ikisi de ICPIC'in (Çocuklarla Uluslararası Felsefi Araştırma Konseyi) kısa ömürlü öncülleri olan Uluslararası İlk ve Orta Okul Felsefesi Konseyi ve Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim Merkezinin kurulması.

Michael Pritchard'ın *Philosophical Adventures with Children* adlı eserinin Harvard Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanması.

ABD dışında düzenlenen ilk eğitmen eğitimi çalıştayı olma özelliği taşıyan Danimarka'daki çalıştaylardan birinin ardından ICPIC'in kurulması (Sonraki ICPIC konferansları İspanya, Avusturya, Brezilya, Meksika ve Çin'de düzenlenmiştir.).

Çocuklara Felsefe Öğretimi alanında lisansüstü programının MSc (Master of Science)[195] düzeyinde başlaması.

1986 P4C'nin U.S. Eğitim Departmanı'nca "değerli bir eğitim programı" olarak tanınıp her yıl yenilenen yaygınlaştırma desteği kazanması.

IAPC tarafından *Kio and Gus* kitabı kılavuzu olarak *Wondering at the World'*un basılması.

1987 IAPC tarafından *Elfie* (6-8 yaş dönemine yönelik) kitabının yayımlanması.

1988 *Philosophy Goes to School* kitabının Temple Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanması.

IAPC tarafından *Elfie* kitabı kılavuzu olarak *Getting Our Thoughts Together'*ın yayımlanması.

Montclair Kolejinde, Eleştirel Düşünme Enstitüsünün kurulması.

1989 IAPC tarafından ve ICT desteğiyle misafir araştırmacı ve lisansüstü öğrencilerine

[195] Birçok ülkede üniversitelerde verilen bilim alanında yüksek lisans derecesi. Genellikle "MSc" şeklinde ifade edilir. ICES Turkey, "Master of Science - MSc Nedir?" (Erişim 10 Ekim 2022).

	asistanlık finansman burslarının verilmeye başlanması.
1990	P4C eğitimi üzerine BBC tarafından çekilmiş "Socrates for Six-Year-Olds" adlı bir saatlik filmin; başta ABD olmak üzere Japonya, İngiltere, İsrail gibi birçok ülkede gösterime girmesi.
1991	Matthew Lipman'ın *Thinking in Education* adlı eserinin Cambridge Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanması.
	Leonard Harris'in *Children in Chaos* adlı eserinin Kendall Hunt Yayınları tarafından yayımlanması.
1992	*Studies in Philosophy for Children: Stottlemeier's Discovery* adlı editörlü eserin Temple Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanması.
1993	Matthew Lipman'ın *Thinking Children and Education* adlı eserinin Kendall Hunt Yayınları tarafından yayımlanması.
	Phil Cam'in *Thinking Stories* serisinin ilk kitabının yayımlanması.
1994	Phil Cam'in *Thinking Stories* serisinin ikinci kitabının yayımlanması.
	Growing Up with Philosophy adlı kitabın ciltsiz olarak Kendall Hunt Yayınları tarafından yeniden yayımlanması.
	Gareth B. Matthews'in *The Philosophy of Childhood* adlı eserinin Harvard Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanması.
1995	Aynı zamanda P4C doktora programlarının da başlangıcı olan Montclair Kolejinin Montclair Eyalet Üniversitesine dönüştürülmesi.
1996	Montclair Eyalet Üniversitesinde P4C alanında uzmanlaşmanın başlaması.
2002	Matthew Lipman'ın Montclair Eyalet Üniversitesinden Fahri Profesör olarak emekliye ayrılması ve yerine Profesör Maughn Gregory'nin gelip IAPC'nin başına geçmesi.

P4C, günümüzde birçok ülkede kendine önemli bir yer edinmiş ve eğitim açısından güçlü bir metot olarak görülür. Türkiye'de ise bu metoda dair önemli girişim ve destek Türkiye Felsefe Kurumu (TFK) tarafından sağlanır.[196] 1974 yılında kurulan TFK'nin[197] kuruluş amacı İoanna Kuçuradi tarafından *"felsefeyi*

[196] Erdoğan, *Çocuklarla Felsefe Yaklaşımının Düşünsel, Tarihi ve Sosyal Temelleri Üzerine Bir İnceleme*, 89.
[197] Türkiye Felsefe Kurumu (TFK), "Türkiye Felsefe Kurumu" (Erişim 19 Kasım 2022).

dört duvarın dışına çıkarmak ve kişinin yaşamdaki önemini olduğu kadar sosyal/kamusal yaşamımızdaki önemini görünür kılmak" şeklinde ifade edilmiştir.[198] 1979 yılından itibaren aktif biçimde uluslararası felsefe çalışmalarına katılan TFK 1992'de "Çocuklar İçin Felsefe Birimi" adında bir birim kurmuş[199] ve aynı kurum 2004'te yapılan Felsefe Sempozyumunda "Çocuklar İçin Felsefe" adında bir dersin eğitim-öğretim müfredatına eklenmesi önerisinde bulunmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı ise 2006 yılında "Düşünme Eğitimi" adında seçmeli bir dersi 6 ve 8. sınıfların öğretim programına eklemeyi karara bağlamış olsa da bu seçmeli ders, beklendiği gibi uygulamaya konamamıştır.[200] 2013'te ise ilk kez Empatika Kişisel Gelişim Merkezi'nde P4C atölyeleri açılmış ve Türkiye'de P4C'nin tanıtılması ve uygulama alanının genişletilip çalışmaların yürütülmesine destek olunmuştur. Ülkemizde ilgili alanda çalışma yürüten diğer bir kuruluşun ise Opus Noesis[201] olduğu görülmektedir. 2016'ya gelindiğinde ise Boğaziçi Üniversitesi Yaşam Boyu Eğitim Merkezi (BÜYEM) bünyesinde Little Thinkers Society'nin (Küçük Düşünürler Derneği) kurulduğu ve burada P4C uzmanlık sertifikalarının verilmeye başlanmasının yanında okul, şirket ve sivil toplum kuruluşlarının ihtiyaçları çerçevesinde eğitim programlarının düzenlendiği görülmüştür.[202] Böylece her geçen yıl yeni çalışma ve etkinlikler ile ülkemizde de P4C metodu daha da ileriye taşınmaktadır.

2.2.3.1. P4C'de uygulamalı yöntemler

Uygulayıcısının elinde en güçlü yöntemlerin bile yok olabileceği gerçeği göz önüne alındığında P4C'nin eğitim-öğretimdeki uygulama kritiğinin önem arz ettiği ifade edilebilir. Gelişim sürecinde bu metotta, programın çeşitli yönlerini önceleyen çoğu uygulama yöntemi ortaya çıkmıştır. Bu yöntemlerden öne çıkanları şunlardır:

---

198 Betül Çotuksöken vd. (ed.), *Türkiye'de Felsefe Eğitimi* (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2006), 17-21.

199 TFK, "Türkiye Felsefe Kurumu".

200 Çotuksöken - Tepe, *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi,* 35-48.

201 İsmini; Latince "iş" demek olan "opus" ve Grekçe "aklın, sezginin ötesine geçen kavrayışının ürünü" anlamına gelen "noesis" kavramlarından alıp ismiyle müsemma içerikler üretmeye çalışan bir kuruluştur. Detaylı bilgi için bkz. https://www.opusnoesis.com.tr/

202 Öğüt, *Felsefi Düşünmenin Önemi ve Çocuklar İçin Felsefe,* 68-69.

- **Matthew Lipman Yöntemi**

  P4C metodunun kurucusu olan Matthew Lipman'ın 1960'lı yılların sonunda pratik süreç için hazırladığı müfredat temel alınır. Çocukların kendilerini özgürce ifade edebilmesi, iş birliği içinde fikir alışverişinde bulunurken karşılıklı saygının önemsenmesi ve mikro bir toplumun deneyimlenmesi amacıyla bu metot, üç uygulama basamağından meydana gelir. Katılımcıların fiziksel olarak birbirlerini görebilecek oturma düzeninde olabileceği uygun ortam sağlandıktan sonra uygulamanın ilk aşamasında tartışmaya uygun formda hazırlanmış roman, şiir, öykü gibi felsefi destek materyalinin sesli biçimde okunması sağlanır. İkinci aşamada çocuklardan, konu ile ilgili çeşitli sorular, soran bireylerin isimleriyle birlikte yazı tahtasına yazılarak toplanır. Üçüncü aşamada ise *kolaylaştırıcı* tahtaya geçirilmiş soruları gruplandırır ve soru gruplarından birini seçip sırasıyla soruyu soran çocuktan, soru ile ilgili konuşmasını ister. Sonra da diğer sorulara, uygun bulduğu zaman geçerek sorgulama yöntemini yönetir.[203] Yani "sorgulama topluluğu", önceden toplanmış sorular üzerine mantıksal akıl yürütmeler gerçekleştirir. Bu yöntemde amaç güvenli bir iletişim ortamının yaratılmasıdır. Sonuç olarak süreç; çocuktan, eleştirel ve iş birliğine dayalı bilişsel ürün ortaya koyma tutumunu içselleştirmesini bekler.[204]

- **Gareth B. Matthews Yöntemi**

  Çocukların; soyut düşünce, belirsizlik, tutarsızlık, çelişki üzerine mantıksal akıl yürütüp bu konuda tecrübeden yoksun olmaları noktasında Lipman ile benzer görüşlere sahip olsa da Matthews, felsefe yapmayı doğal bir etkinlik olarak görme noktasında Lipman'dan ayrılır. Bunun yanı sıra Matthews, P4C metodunun sadece çocuklar

[203] Boyacı vd., "Çocuklar İçin Felsefe/Çocuklarla Felsefe: Felsefi Metotlar, Uygulamalar ve Amaçlar", 154-155.

[204] David Kennedy, "Lipman, Dewey, and the Community of Philosophical Inquiry", *Education and Culture* 28/2 (2012), 40.

için olması gerektiği fikrini eleştirerek ilgili konuda çocukların yaptığı etkinliği yetişkinler için felsefe olarak da benimser ve bunu önerir.[205]

- **Thomas E. Jackson Yöntemi**

  Diğer yöntemlerden farklı olarak Jackson tarafından ortaya atılmış bu yöntemde, çocuklarla felsefe uygulamalarının okul öncesi evreden itibaren eğitim-öğretim müfredatına yerleştirilmesi gerektiği fikri savunulur. Yöntemin en önemli özelliğinin, kim ve hangi yaşta olursa olsun ve ne dile getirirse getirsin, küçümsemeden onu önemsemek ve özgür düşünce ortamına olanak sağlamak olduğu ifade edilir.[206] Bu yöntemin uygulama aşamaları sırasıyla; hikâyelerin sesli okunduğu *okuma*, soruların açık uçlu olmasının önemsendiği ve herkesin görebileceği şekilde soruların yazılıp tahtaya asıldığı *soru sorma*, seçilen soru ile başlayıp sonrasında ilgili kılavuzla birlikte etkinliğin yapıldığı *tartışma* ve son olarak hem katılımcı hem de öğretmen tarafından doldurulan değerlendirme formlarıyla sonuçlanan sürecin *değerlendirme* evrelerinden meydana gelir.[207]

- **Felsefi Sorgulama Topluluğu Yöntemi**

  Catherine C. McCall'ın 1980'lerde Lipman ile yapmış olduğu ve edindiği deneyimlere bağlı olarak ortaya atıp geliştirdiği bir yöntemdir. Çocuklara sorgulama, yaratıcılık, akıl yürütme, iş birliğinden anlam çıkarma gibi yetileri kazandırmayı amaçlayan[208] bu yaklaşımın uygulama yöntemi Felsefi Sorgulama Topluluğu'dur. Bu topluluk; çocukların, dinleyip okuyup söylediklerini eleştirel bağlamda paylaştıkları demokratik bir diyalog ortamıdır. Bu oturumları yöneten başkan, felsefi diyaloğu ortaya çıkarmak amacıyla farklı argüman ve dinamikler arayıp uygun sorgulama koşullarını yaratabilmelidir. Bu sebeple Felsefi Sorgulama Topluluğu oturum başkanı, temel düzeyde iyi bir felsefe ve mantık bilgisine sahip olabilmelidir. Herkesin

[205] Vansieleghem - Kennedy, "What is Philosophy for Children, What is Philosophy With Children-After Matthew Lipman?".

[206] Doris Daurer, *Staunen, Zweifeln und Betroffensein. Mit Kindern Philosophieren* (Basel: Weinheim, 1999), 31.

[207] Boyacı vd., "Çocuklar İçin Felsefe/Çocuklarla Felsefe: Felsefi Metotlar, Uygulamalar ve Amaçlar", 160.

[208] McCall, *Düşünmeyi Dönüştürmek; İlk ve Orta Sınıflarda Felsefi Sorgulama,* 3.

birbirini görebileceği daire oturma düzeniyle oluşan uygulama, oturumu yöneten *kolaylaştırıcı*nın bir uyarıcı sunması ile başlar ve katılımcıların soru oluşturması sağlanır. Bu sorulardan bir tanesi hakkında bir katılımcının fikir beyan etmesinin istenmesi ile felsefi sorgulama süreci başlar. Diyaloğun akabinde fikir belirtmek isteyen katılımcı, "…katılıyorum, çünkü…" veya "…katılmıyorum, çünkü…" şeklinde fikrini gerekçesiyle birlikte sunmak durumundadır. Oturumlar; oturum yöneticisinin, yeterli sürenin geçtiğini ve katılımcıların yorulduğunu fark etmesiyle istediği zaman sonlandırabileceği aralıklarda yapılır.[209]

- **Nelson'un Sokratik Sorgulama Yöntemi**

  McCall'ın da ifade ettiği gibi *geriye giden soyutlama yöntemi* olarak da adlandırılan bu yöntem Alman düşünür ve matematikçi Leonard Nelson (öl. 1882/1927) tarafından ortaya atılmıştır. Yalnızca Sokrates'in değil Kant'ın da fikirlerinden yararlanan Nelson, Sokratik Yöntem'i eğitim alanına taşıyan düşünürlerden biridir. Bu yaklaşımda amaç, felsefe öğretmek değil felsefe yapmayı öğretmek; filozofları öğrencilere öğretmek değil öğrencileri filozof yapmaktır. Uygulama aşamasında ilk olarak üzerine bilişsel sorgulamanın yapılacağı konu belirlenir. Daha sonra tartışma liderinin yönlendirme ve rehberliğinde konu ile ilgili en kapsayıcı soru bulunur. Sonraki aşamada yine tartışma lideri rehberliğinde katılımcılar, bireysel tecrübelerine dayanarak soru ile ilgili fikirlerini örneklerle açıklar. Sonrasında da katılımcıdan, verdiği cevabın soru ile olan bağlantısını sorgulaması ve yine vermiş olduğu örnekleri de betimlemesi istenir. Tartışmanın her aşamasında lider tarafından her bireyin tartışmaya katılıp katılmadığı ve grubun fikir birliğine ulaştığı her adım not edilir.[210]

[209] Boyacı vd., "Çocuklar İçin Felsefe/Çocuklarla Felsefe: Felsefi Metotlar, Uygulamalar ve Amaçlar", 156-157.
[210] McCall, *Düşünmeyi Dönüştürmek: İlk ve Orta Sınıflarda Felsefi Sorgulama*, 94-102.

2.2.3.2. P4C oturumlarının uygulanma formu

P4C oturumlarında materyal olarak yedi hikâye ve yardımcı el kitabı kullanmış olan Lipman için bu hikayeler, tartışmada sıçrama tahtası görevi görmüştür. Grubun bir araştırma topluluğu olarak hareket ettiği, *kolaylaştırıcı*nın çocuklara açık uçlu sorular sorarak mantıksal akıl yürütmelerine yardımcı olduğu P4C oturumları[211] Lipman'dan sonra farklı ve yeni materyallerin de üretilmesi ve yeni yöntemlerin de gelişmesiyle birlikte daha da zenginlik kazanmıştır.[212]

P4C oturumlarının uygulanışını dokuz adımda sıralayan Joanna Haynes, bu adımları şöyle özetlemiştir:

- Oturum kurallarının belirlenmesi ve rahatlama egzersizlerinin yapılması.
- Sorgulama başlangıcı için hikâye, şiir, resim, müzik, nesne gibi bir uyarıcının sunulması.
- Uyarıcı üzerine düşünülmesi için yeterli aranın verilmesi.
- İlgi çekici, enteresan, şaşırtıcı soruların düşünülüp üretilmesi amacıyla katılımcıya yeterli zamanın verilmesi ve üretilen soruların, herkesin görebileceği şekilde kaydedilmesi.
- Sorular arasında ilişkinin kurulması.
- Tartışmaya geçebilmek amacıyla ilgili sorunun seçilmesi.
- Sorulan soru hakkında fikir üretilmesi, karşılıklı fikirlere saygılı olunabilmesi ve oturum yöneticisi tarafından tartışma yollarının açılabilmesinin teşvik edilmesi.
- Tartışma sürecinin panoramasının sunulacağı bir görselin oluşturulması.
- Tartışma sürecini yansıtan bir özetin yapılması.[213]

---

[211] Boyacı vd., "Çocuklar İçin Felsefe/Çocuklarla Felsefe: Felsefi Metotlar, Uygulamalar ve Amaçlar", 153.

[212] Steve Trickey - Keith J. Topping, "'Philosophy for Children': A Systematic Review", *Taylor & Francis Online* (Erişim 18 Kasım 2022).

[213] Joanna Haynes, *Children as Philosophers: Learning Through Enquiry and Dialogue in The Primary Classroom* (London and New York: RoutledgeFalmer-Taylor & Francis Group, 2002), 29-30.

2.2.3.3. P4C oturumlarında *kolaylaştırıcı*ların rolü

P4C eğitimleri, *kolaylaştırıcı* ve öğrencinin aktif şekilde iç içe bulunduğu bir süreçtir.[214] Dolayısıyla P4C oturumlarının başarıyla yürütülebilmesi için uygulayıcı rolüyle *kolaylaştırıcı*ların; pedagojik eğitimle çocuk gerçekliğini görmesi ve felsefe eğitimiyle de mantıksal, aksiyolojik ve epistemolojik değerlendirmeleri üstlenebilmesi açısından önem arz ettiği ifade edilebilir. Nitekim Dombaycı'nın da ifade ettiği gibi felsefeden bağımsız bir eğitimbilimi ve eğitimbiliminden bağımsız bir felsefenin, her iki tarafın da öğrenip geliştiği bu sürece zarar vereceği yadsınamaz bir gerçektir.[215]

P4C oturum süreçleri sabır ve emek isteyen bir süreçtir. Bu yönüyle *kolaylaştırıcı*ların daha verimli ve yaratıcı oturumlar üretebilmesi noktasında Haynes, *kolaylaştırıcı*lara bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Bu tavsiyeler şu şekilde ifade edilebilir:

- Belli planlamalar yapılıp çocukların fikir üretebileceği sorular üzerine düşünülmelidir.
- Çocuğa, düşüncesini rahatça açıklaması noktasında zaman verilmelidir.
- Daima çocukların isimleri ve anlattıkları hatırlanmalıdır.
- Çocuğun düşüncesi ve bu düşüncesini aktarma noktasındaki yöntem seçimine izin verilmelidir.
- Mümkün olduğunca tüm çocuklar desteklenip herkesin katılımı sağlanmalı ve herkese doğrudan düşündükleri fikirleri sorulmalıdır.
- Faydalı olabileceği düşünülen tüm materyal ve etkinlikler listelenip öğretim yolları zenginleştirilmelidir.
- Söyleyeceği bir şeyi olan çocuk bunu rahatça dile getirmeye teşvik edilmelidir.
- Azınlık fikirleri desteklenmelidir.
- *Kolaylaştırıcı*, sağlamış olduğu faydanın ayrıntılarına sadık kalabilmelidir.
- *Kolaylaştırıcı*, fikirler arasındaki bağlantıları fark etmede yetenekli olmalıdır.

[214] Erdoğan, *Çocuklarla Felsefe Yaklaşımının Düşünsel, Tarihi ve Sosyal Temelleri Üzerine Bir İnceleme,* 101.
[215] Çotuksöken vd., *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi*, 136-160.

- Çocuğa problem olabilecek her türlü durum ve olgu önemsenmeli ve çocukların dikkat dağınıklığının önüne olabildiğince geçilmelidir.
- Çocukların rahatlayıp sakinleşmeleri, derin düşünmeleri, rahatça oturup açık konuşabilmeleri noktasında bilgilendirilip birbirlerini rencide edebilecek davranış ve sözlerden uzak durmaları için sürekli gözlemlenebilmeleri gerekmektedir.[216]

2.2.3.4. P4C'nin kazanımları

Felsefi soruşturma toplulukları olarak P4C eğitimleri, anlam arayışının sağlandığı bir alan yaratır. Çocuk hem akıl yürütmeler konusunda yetkinleşir hem de başkalarının akıl yürütmelerine açık hale gelir. Bu doğrultuda çocuk, çeşitli kazanımlar elde eder. Bu kazanımların belli başlıları şöyle ifade edilebilir:

- Eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirme.
- İş birliğine dayalı ve bağlantılı düşünme becerileri kazandırma.
- Özenli düşünme ve dinleme yeteneği kazandırma.
- Lateral düşünme becerisi oluşturma.
- Dili etkili kullanıp neden-sonuç ilişkisi kurabilmeyi sağlama.
- Farkındalığı arttırıp özgüven gelişimini destekleme.
- Kavramlar dehlizinde tanımlama, sınıflama, ayırt etme becerilerini geliştirip mantıksal akıl yürütme yeteneği kazandırma.
- Mantıksal diyaloglar kurarken rasyonel temalar çerçevesinde fikrini özgürce ifade edebilme özgüvenini sağlama.
- Fikrini özgürce ifade edebilme yetkinliğinin yanında başkasının da fikrine saygılı olmayı öğrenebilme.
- Hipotez belirleme gibi üst bilişsel yetenekler kazandırabilme.
- Sosyal yaşam içinde değerlerin fark edilip gelişmesini sağlama.
- Zekâ gelişiminin yanında felsefe disiplininin sosyal yaşamla ilişkisini fark edebilme yeteneğini kazanma.
- Sorgulama zekâlarını geliştirme.
- Merak ve soru sorma gibi çocukların doğasında var olan yetilerin gelişmesini sağlayıp kaybolmasını önleme.

[216] Haynes, *Children as Philosophers: Learning Through Enquiry and Dialogue in The Primary Classroom*, 66-67.

- Çocuğun eğitim-öğretim hayatında, diğer derslerin gelişimine olumlu yönde katkı sağlama.
- Çocuğun öncelikle kendini, evreni, ahlaki değerleri, toplumsal yaşamı vb. alanları sorgulama fırsatı yakalamasına olanak sağlama.
- Çocuğun, bilgiyi yükleyen değil bilgiyi üreten olmasının önünü açma.
- Dikkat eksikliği problemi yaşayan çocuklara destekleyici olabilme.
- Argümanlar geliştirip argümantasyon yeteneği kazanmasına yardımcı olma.
- Mantık hatalarını tanıyıp bunu bertaraf edebilmek için nasıl akıl yürütülmesi gerektiği noktasında beceri kazanıp bu yönde itiraz geliştirebilme.[217]

2.3. P4C Metodu ve İnformel Mantık Bağlamı

İnformel mantıkta indüktif akıl yürütme yöntemi çerçevesinde kondüktif, abdüktif, örnekli, otoriteye dayalı, nedenli, istatistiki ve Toulmin modeli[218] gibi argümantasyon çeşitleri olmakla birlikte bu çalışmada, konuyla bağlantısı olması ve konu kapsamı sebebiyle sadece Toulmin modeline değinilmiş ve bu bağlamda biçimsel gösterime gidilmiştir.

İnformel mantıkta Toulmin modeline geçmeden önce argümantasyon kavramı ve informel mantık bağlamında argümantasyon teorisine değinmekte fayda vardır.

2.3.1. İnformel Mantıkta Argümantasyon Teorisi

Argüman kavramı, gündelik iletişimin doğal bir birleşeni olduğu kadar analitik bir kategori ve çerçevesi belirlenmiş bir analiz birimi olarak ifade bulur.[219] Latince "açık kılmak" eyleminden gelen argümantasyon kavramı ise mantıkta "bir şeyi açık hale getirmek" anlamının yanında başka anlamlarda da

[217] P4C Türkiye - Çocuklar, Okullar, Topluluklar, Şirketler İçin Felsefe (P4C Türkiye), "P4C Kazanımları Nelerdir?" (Erişim 27 Ocak 2023).
[218] Tan, *Teizm-Ateizm Tartışmalarında Kullanılan Kanıtların Mantıksal Analizi,* 116-134.
[219] Mehmet Ali Üzelgün vd., "Managing Disagreement Through Yes, But… Çonstructions: An Argumentative Analysis" *Discourse Studies* 17/4 (2015), 467-484.

kullanılabilir. Her kanıt kesin bir argüman olup her kesin argüman ise bir kanıt değildir.[220]

Kanıtlama tarzı ya da formu olarak argümanlar[221] genellikle şüphe, kabul ve ret etmekle ilgilidir. Karar verilsin ya da düşünce değiştirilsin, argümanlar daima mevcuttur.[222]

Genel olarak formel mantığın Aristotelesçi ilkeleri; mantığın, argümantasyonlar üzerine bir inceleme olduğu sonucunu ortaya çıkarsa da[223] mantıktan ayrılarak argümantasyon çalışmaları ismiyle 1958'de kaleme alınan ve bir niş alanın oluşmasına ön ayak olan iki önemli çalışma, Chaim Perelman (öl. 1912/1984) ve Lucie Olbrechts-Tyteca'nın (öl. 1899/1987) *La Nouvelle Rhétorique: Traité de l'Argumentation (Yeni Retorik: Argümantasyon Üzerine Bir İnceleme)* adlı eseri ile Toulmin'ın *The Uses of Argument* adlı eserleri olmuştur. Perelman ve Toulmin'ın katkılarıyla belirginleşen argümantasyon teorisi, iletişimin bağlamsal ve bilginin ise toplumsal yönlere kanalize edilerek ortaya çıktığı vurgusu ile formel mantıktan ayrılmış[224] ve argümantasyon teorisinin bu yönelimi informel mantığın kapılarını aralamıştır.

Her ne kadar Toulmin, Perelman, Charles Leonard Hamblin (öl. 1922/1985) gibi düşünürler, informel mantığı karakterize eden informel akıl yürütmeye olan ilgiyi öngörseler de informel mantığın özerk bir disiplin olarak tanınmasında atılan en önemli adımlardan biri Kuzey Amerika'da Johnson ve Blair'in çalışmalarıyla 1970'lerde gerçekleşmiştir.[225] Argümantasyon teorisi üzerinden informel mantık için bir diğer önemli adım ise Blair'in 1983'te; argümantasyon teorisinde Pragma-Diyalektik metodunu geliştiren Hollandalı iki filolog ve düşünür olan Frans Hendrik van Eemeren ve Rob Grootendorst (öl. 1944/2000) ile bağlantı kurmasıyla atılmıştır. Bu bağlantı sonucunda informel

---

[220] John Corcoran, "Argümantasyonlar ve Mantık", çev. Mehmet Dallı, *Mantık Araştırmaları Dergisi* 4/2 (Aralık 2022), 69.
[221] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* 145.
[222] Corcoran, "Argümantasyonlar ve Mantık", 59.
[223] Corcoran, "Argümantasyonlar ve Mantık", 88.
[224] Mehmet Ali Üzelgün vd., "Argüman Analizinde Dört Yaklaşım: Toulmin Modeli, Pragma-Diyalektik, Politik Söylem Analizi ve Argüman Kaynakları Modelinin Bir Karşılaştırması". *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences* 59 (Aralık 2020), 273.
[225] Johnson - Koszowy, "Logical Culture as a Common Ground for the Lvov-Warsaw School and the Informal Logic Initiative", 196.

mantık çerçevesinde argümantasyon teorileri dünya çapında geniş bir çalışma ağına sahip olmaya başlamıştır.[226]

1970'lerden itibaren Kuzey Amerika'da pedagojik bir merkezden gelişme gösteren informel mantık, pratik ve pragmatik bir yönelim geliştiren teorik bir çekirdeğe sahiptir.[227] Bu bağlamda düşünüldüğünde informel mantık, argümanlara pragmatik bir yaklaşım sergiler. Çünkü argümanların formel yapısından çok amaçlarına vurgu yapar.[228] Formel mantığın; önermelerden yola çıkarak varılan sonucun kabul edilebilmesi için formel geçerlilik kriterlerine uyumun yeterli görüldüğü, diğer bir ifadeyle geçerlilik için içeriğe bakılmaksızın argümanların formel diziliminin önemsendiği[229] yerde informel mantık, içeriği önceler. Bu yönüyle formel mantığın gündelik hayattan kopuşuna bir başkaldırı olarak argümanların değerlendirilmesinde informel ölçütler geliştirmeyi amaçlayan informel mantık,[230] modern eğitim üzerinde de önemli etkiler yaratmış[231] ve yaratmaya da devam edecektir.

2.3.2. İnformel Mantıkta Toulmin Modeli

20. yüzyılın ikinci yarısında, 1960'ların politik ve sosyal hareketleri sonucunda mantığın işlevsiz olduğu eleştirisiyle ortaya çıkmış informel mantığın; akıl yürütmenin kesin disiplini olarak görülen formel mantığı eleştiren Toulmin ile felsefe literatüründe sistematik olarak yer edinmeye başladığı ifade edilir.[232]

"Toulmin Modeli Kanıt" olarak da adlandırılan bu model; 1958 yılında *The Uses of Argument* ve 1984 yılında da *An Introduction to Reasoning* adıyla kaleme almış olduğu iki eseri ile Toulmin'ın geliştirdiği bir argümantasyon modelidir.[233] *The Uses of Argument* adlı eserinde öncül ve sonuç ayrımının

---

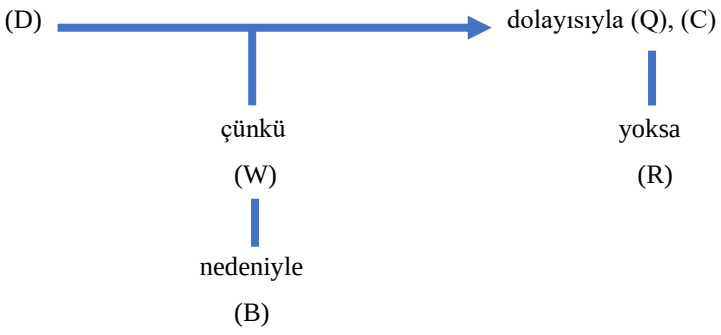
[226] Johnson - Koszowy, "Logical Culture as a Common Ground for the Lvov-Warsaw School and the Informal Logic Initiative", 198.
[227] Johnson - Koszowy, "Logical Culture as a Common Ground for the Lvov-Warsaw School and the Informal Logic Initiative", 214.
[228] Ralph H. Johnson, "The Rise of Informal Logic. Essays on Argumentation, Critical Thinking, Reasoning and Politics", *Informal Logic* (Erişim 25 Ocak 2023).
[229] Üzelgün vd., "Argüman Analizinde Dört Yaklaşım: Toulmin Modeli, Pragma-Diyalektik, Politik Söylem Analizi ve Argüman Kaynakları Modelinin Bir Karşılaştırması", 272.
[230] Aldağ, "Toulmin Tartışma Modeli" 16.
[231] Johnson - Koszowy, "Logical Culture as a Common Ground for the Lvov-Warsaw School and the Informal Logic Initiative", 196.
[232] John Anthony Blair, "Informal Logic's Influence on Philosophy Instruction". *Informal Logic* 26/3 (2006), 259-261.
[233] Tan, *Teizm-Ateizm Tartışmalarında Kullanılan Kanıtların Mantıksal Analizi,* 124.

eksikliğinden[234] yola çıkarak hukukta kullanılan argümantasyon formunu örnek alan[235] Toulmin, argüman analizi için daha zengin bir form yaratmayı amaçlamıştır.[236] Formel mantığın ön plana çıkardığı dedüktif akıl yürütmenin aksine indüktif akıl yürütmeyi önceleyen bu modelde, gündelik tartışmalarda karşılaşılan bir kanıt; iddia *(claim)*, veri *(data)* ve gerekçe/garanti *(warrant)* olmak üzere üç ana unsurdan[237] oluşurken; destek/takviye *(backing)*, niteleyici *(qualifier)* ve çürütme *(rebuttal)* olmak üzere üç de yardımcı unsurdan meydana gelir.[238] Ana unsurları iddia *(claim)*, veri *(data)* ve gerekçe *(warrant)* olan bir argümana, Toulmin'ın kendi vermiş olduğu örneklerden biri şöyledir:[239]

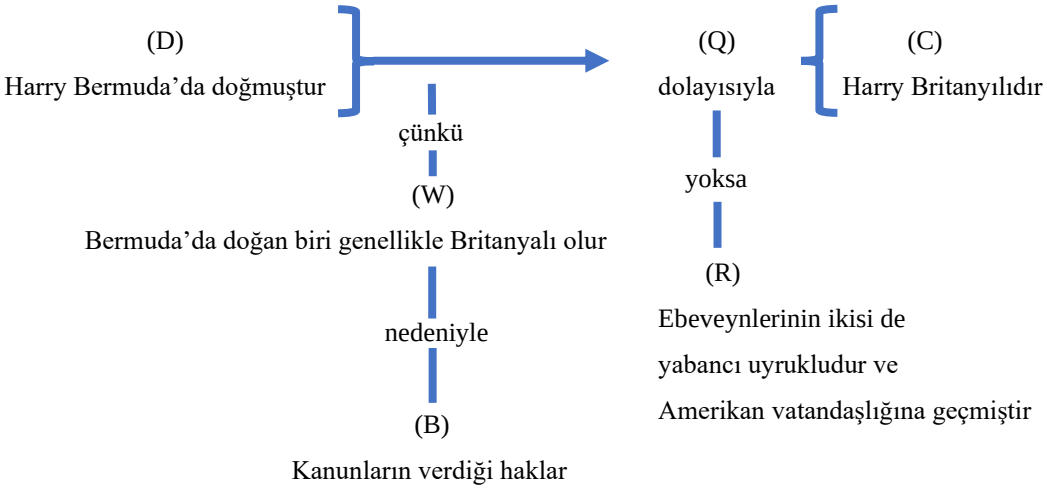
(İddia) : Harry, Britanya uyrukludur.
(Veri) : Harry, Bermuda'da doğmuştur.
(Gerekçe) : Bermuda'da doğan biri Britanya uyruklu olur.

Bu örnek Toulmin modeline göre şu şekilde şematize edilmiştir:

- (D) Data: Veri
- (C) Claim: İddia
- (W) Warrant: Gerekçe
- (B) Backing: Destek
- (Q) Qualifier: Niteleyici
- (R) Rebuttal: Çürütücü

[234] Stephen Toulmin, *The Uses of Argument*, Updated Edition (New York: Camdridge University Press, 2003), 89.
[235] Toulmin, *The Uses of Argument*, 89.
[236] Kamer, "Feshedilebilir Akılyürütme", 251.
[237] Yaran, *Kur'an'dan Örneklerle Klasik ve İnformel Mantık*, 179.
[238] Tan, *Teizm-Ateizm Tartışmalarında Kullanılan Kanıtların Mantıksal Analizi,* 125.
[239] Toulmin, *The Uses of Argument*, 92.

Şekil 4.1. Toulmin Argümantasyon Modeli[240]

Konu ile ilgili "Deprem değil yapılar öldürür." şeklindeki bir iddianın örneği ise şu şekilde ifade edilebilir:

(İddia) : Deprem değil yapılar öldürür.

(Veri) : Deprem sonrası yapıların çökmesi sonucu insanlar ölmektedir.

(Gerekçe) : Depremler sırasında güçlü yapılar ayaktakalırken zayıf yapılar çökmektedir.

(Destek) : Deprem güvenliği standartlarına uygun olarak inşa edilmiş yapılar depremlere daha dayanıklıdır.

(Niteleyici) : Eğer yapılar deprem güvenliği standartlarına uygun olarak inşa edilmişse.

(Çürütücü) : Depremler sırasında diğer nedenlerle de insanlar ölebilir (örneğin; kalp krizi, binadan atlama vb.).

Benzer şekilde "Sigara sağlığa zararlıdır." şeklindeki bir iddianın örneği de yine Toulmin argümantasyon teorisiyle şu şekilde şematize edilebilir:

(İddia) : Sigara sağlığa zararlıdır.

(Veri) : Sigara kullananların akciğer karsinomu olma oranı daha yüksektir.

[240] Toulmin, *The Uses of Argument*, 91-100.

(Gerekçe) : Akciğer karsinomu sağlık açısından zararlıdır.

(Destek) : Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yapılan araştırmalar da sigara kullanımının akciğer karsinomuna yol açtığını göstermektedir.

(Niteleyici) : Sigara kullanımı çoğunlukla akciğer karsinomuna neden olmaktadır.

(Çürütücü) : Ancak kimi sigara kullanıcıları akciğer karsinomu olmamaktadır.

Örneklerde de görüleceği gibi informel kanıt modeli, doğrudan doğruya *iddia*dan *veri*ye, oradan da *gerekçe/garanti*ye giden bir argümantasyon modelidir. Bir argümanda ortaya atılan *iddia*, *veri*lerce desteklenip kanıtlanmaya çalışılan şey[241] iken *veri*, *iddia*yı temellendiren sebepler;[242] *gerekçe*, *iddia* ve *veri* arasında hipotetik önermelerle kurulan bir bağ olarak ifade edilir.[243] İnformel bir kanıtlamada *gerekçe*ler, geniş kapsamlı ve genel-geçer kabuller oldukları için her zaman söylenmeyebilir ve tartışma içinde gizli tutulabilir.[244] Argümantasyonun bu üç ana unsurunun yanında yardımcı unsurlar olarak da *destek/takviye*, *iddia* ve *veri*yi destekleyen ve kanıtı güçlendirmek için kullanılan ikinci dereceden öneme sahip her şey;[245] *niteleyici*, argümantatif tartışmanın güç ve mutlaklık ölçüsünü kesinlikle, kesinlikle imkânsız, büyük ihtimalle, muhtemelen, mümkündür ki, mümkün değil gibi ifadelerle gösteren kavramlar[246] iken *çürütme* ise *gerekçe*nin/*garanti*nin geçersiz olacağı durum ve şartları tanımlar[247] ve feshedici, reddedici işlevi görür.[248]

Toulmin, sadece *veri (data)* ve *destek (backing)* unsurları üzerinden sonuca ulaşılamayan argümanları somut olarak adlandırır[249] ki ona göre *niteleyici (qualifier)* ve *reddedici (rebuttal)* unsurlar, *destek (backing)* üzerinden sonucun

---

[241] Toulmin, *The Uses of Argument*, 90-91.
[242] Toulmin, *The Uses of Argument*, 90.
[243] Toulmin, *The Uses of Argument*, 90.
[244] Cafer Sadık Yaran, "İnformel Mantıkta Toulmin Modeli Kanıtlama: Özgün mü Kıyasın Tersine Çevrilmiş Hali mi?", *VI. Mantık Çalıştayı Kitabı,* ed. Vedat Kamer - Şafak Ural (İstanbul: Mantık Derneği Yayınları, 2016), 411-412.
[245] Toulmin, *The Uses of Argument*, 95.
[246] Toulmin, *The Uses of Argument*, 93.
[247] Toulmin, *The Uses of Argument*, 94.
[248] Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma*, 110-111.
[249] Toulmin, *The Uses of Argument*, 116.

ortaya çıkmasına engel teşkil edebilir.[250] Dolayısıyla *niteleyici* unsur, olasılık içerip argümanın geçerliliğini zaman koşuluna bağlar. *Reddedici* unsur ise sonucun "feshedilebileceği" durumları içermesi sebebiyle sonucun her durumda geçerliliğini korumasını olanaksız kılar.[251] Bu sebepten dolayı Toulmin'a göre günlük yaşamdaki çoğu argüman, *niteleyici* ve *reddedici* unsurları barındırması sebebiyle somuttur.[252]

Toulmin'ın bu argümantasyon modelinin mantık disiplinine yaptığı en önemli katkılardan birinin, formel mantıkla hakimiyet kazanmış öncül ve sonuç dikotomisi yerine, daha zengin bir argüman formu sunmuş olmasıdır.[253] Bununla Toulmin, BARBARA[254] kıyas şablonu üzerinden formel mantığa ciddi bir eleştiri getirmiştir. Ona göre sonucun mantıksal olarak öncül içinde var olduğu ve bir şeyi kendi kaplamı ile ifade eden formel mantık şeması totolojiktir. Bu yönüyle matematiksel argüman modeli olarak formel mantığı terk eden Toulmin için argümantasyon; günlük yaşamla daha çok iç içe olan ve herhangi bir ideolojiyi savunan, sorgulayan, pratik bir eylem ve süreç olmalıdır.[255]

Toulmin'ın, formel mantık formunu tersyüz edip[256] *sonuc*u *iddia* ve *öncül*leri de *veri* ve *gerekçe* olarak isimlendirip dedüktif argümantasyonla formel mantıktaki kıyasları indüktif argümantasyon biçimiyle ele aldığı[257] iddiasının yanında; mantığın, informelleşip günlük yaşamın farklı alanlarında pratik ve pragmatik[258] bağlamda daha çok kullanılmasının yolunun açılması noktasının da önem arz edebileceği söylenebilir.

Bu bağlamda düşünüldüğünde Toulmin modeli informel kanıt için *iddia* yerine kıyasın *sonuc*unun, *veri* ve *gerekçe/garanti* yerine de sırasıyla kıyasın *küçük* ve *büyük* öncüllerinin sunulduğu bir argümantasyon denilebilse[259] de *destek/takviye*, *niteleyici* ve *çürütme* ek unsurları ve sosyal yaşamla olan ilişkisi yönüyle formel mantıktan, formel mantığın aynadan yansıyan yüzü olmanın

[250] Toulmin, *The Uses of Argument,* 117.
[251] Kamer, "Feshedilebilir Akılyürütme", 252.
[252] Toulmin, *The Uses of Argument,* 118.
[253] Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma,* 113.
[254] Bütün insanlar ölümlüdür, Sokrates bir insandır, o halde Sokrates ölümlüdür.
[255] Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma,* 113-115.
[256] Yaran, *Kur'an'dan Örneklerle Klasik ve İnformel Mantık*, 186-187.
[257] Yaran, "İnformel Mantık: Konular, Yaklaşımlar ve Katkılar", 692.
[258] Yaran, *Kur'an'dan Örneklerle Klasik ve İnformel Mantık,* 186.
[259] Yaran, *Kur'an'dan Örneklerle Klasik ve İnformel Mantık,* 185.

ötesinde genişleyip ayrışabilmektedir. Bu ayrışmanın en önem arz eden tarafının; günlük tartışma ve konuşmalarda, sonucu en başta söyleyerek diyaloğa başlayan informel mantığın daha işlevsel ve pragmatik olduğu gerçeğidir.[260]

Diyalog ve tartışmada temel kuramlardan biri olarak kabul gören Toulmin'ın argümantasyon modelinde;

- Modelin; psikoloji, hukuk, biyoloji vb. temel tartışma ögelerinin bir alan içinde belirlenmeyip yeteri kadar analiz edilememiş olması sebebiyle tartışma analizlerinde ögelerin birbirinden ayırt edilip değerlendirilmesini güçleştirmesi.
- Eleştiri ya da değerlendirme kuramında kullanılması gereken ölçütlerin açık olmaması.
- Ögelerin daha net olarak tanımlanmamış olması.
- Grift, uzun ve diyalektik tartışma analizlerinde yetersiz görünmesi gibi genel anlamda sınırlılıklar da görünmektedir.[261]

Ancak modelin, mantık alanına getirmiş olduğu yeniliklerin yanında basit diyalog analizlerinde uygun olduğu[262] işlevsel tartışma ögeleri ile eğitime daha uyarlanabilir bir model olduğu[263] ve Toulmin'ın bu modeli hukuki davaların temele alındığı durumlar için geliştirdiği[264] göz önünü alındığında, çocukların P4C diyaloglarının informel mantık bağlamında analiz edilmesinde Toulmin'ın argümantasyon modelinin etkili olabileceği söylenebilir.

Bir *iddia*dan *veri*ye doğru yapılan ve kültürel kodlarla[265] *gerekçe*lenmiş bir çıkarım[266] olarak Toulmin'ın informel argümantasyonunun; günlük yaşamdaki tartışmalarla olan bağı itibariyle P4C metodu dolayımında çocukların eleştirel düşünme ve indüktif akıl yürütmeye dayalı sorgulamalarına zengin bir zemin

---

260 Yaran, *Kur'an'dan Örneklerle Klasik ve İnformel Mantık,* 186.

261 Aldağ, "Toulmin Tartışma Modeli", 21-28.

262 William J. Ball, "Using Virgil to Analyze Public Policy Arguments: A System Based on Toulmin's İnformal Logic" *SAGE journals* (Erişim 20 Kasım 2022).

263 Stuart S. Yeh, "Validation of A Scheme for Assessing Writing of Middle School Students" *Science Direct* (Erişim 12 Eylül 2022).

264 Aldağ, "Toulmin Tartışma Modeli" 28.

265 Belirli bir argümanda apaçık ifade edilmese de "gerekçe/garanti", toplumda kabul gören yasa, norm gibi sosyal yaşamın içinde var olan genel kültür ve idelerdir. Detaylı bilgi için bkz. Marcin Lewiński - Dima Mohammed, "Argumentation Theory" *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy,* 2016, 1-15.

266 Üzelgün vd., "Argüman Analizinde Dört Yaklaşım: Toulmin Modeli, Pragma-Diyalektik, Politik Söylem Analizi ve Argüman Kaynakları Modelinin Bir Karşılaştırması", 275.

oluşturup içerik sunabileceği gerçeği de görülüp belirtilebilir. Bu bağlam çerçevesinde, çocuklarda eleştirel düşünmenin ortaya çıktığı düzlemin irdelenmesi de önem arz etmektedir.

2.3.3. Çocuklarda Eleştirel Düşünme

Toulmin ile genel bağlamda felsefe ve spesifik olarak da mantık alanında yeniden ivme kazanmış indüktif akıl yürütme düzlemi, eleştirel düşünmenin izdüşümü olarak ifade bulabilir. Bunun da P4C metodunda indüktif akıl yürütme bağlamında eleştirel düşünmenin ve dolayısıyla da mantıksal akıl yürütmenin önemini gözler önüne serdiği söylenebilir. Bu çerçevede, P4C metodu bağlamında çocuklarda mantıksal akıl yürütmeye değinmeden önce düşünce ve düşünme ayrımına açıklık getirip bebeklikten başlayarak ergenliğe kadar olan süreçte çocuklarda eleştirel düşünmeye kısaca değinmekte fayda vardır.

Genellikle düşünce ve düşünme kavramları birbirine karıştırılmakla birlikte iki kavramın da farklı anlamlar taşıdığı unutulmamalıdır ki Mengüşoğlu'nun da ifade ettiği gibi düşünceler, düşünmenin çıktısı olup hem özne ile bağlantıları yönünden hem de ontolojik olarak ayrılırlar. Ona göre varlıksal boyutta ayrışan iki kavramdan düşünce *ideal varlık* boyutunda yer edinirken düşünme ise *gerçek varlı*k boyutunda bulunur. Özne ile olan ilişkisi sonucu özneden koparak mantık düzleminde yer edinen düşüncenin aksine düşünme, özneden bağımsız bir varoluşa sahip değildir.[267] Bu bağlamda düşünme; bilişsel becerileri kullanma, fikirler oluşturup sonuçlara varma, muhakeme edebilmek için bilinçli bir biliş sahibi olma, tecrübeleri anımsama, karar verme, bir durum ya da olay karşısında rasyonel ve tarafsızca zihni kullanma olarak tanımlanır.[268]

Düşüncenin ürünü olarak ortaya çıkan düşünme ediminin çok farklı ve kompleks formları olmakla birlikte indüktif akıl yürütme platformunu aydınlatan bir araç olarak görülebilecek olan eleştirel düşünmenin ne olduğu ve küçük yaşlardan itibaren çocuklardaki etkinliğinin önemi görülebilmelidir. Bu durum da bize, informel mantığa hâkim olmuş ve eleştirel düşünme temelli olarak

[267] Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş,* 118.
[268] Richard Paul - Linda Elder (ed.), *Kritik Düşünce: Yaşamınızın ve Öğrenmenizin Sorumluluğunu Üstlenmek İçin Araçlar,* çev. A. Esra Aslan - Gamze Sart (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020), 447.

görülebilecek olan indüktif akıl yürütmenin P4C metodu uygulamalarındaki önemini gösterebilir.

Araştırma, kavramsallaştırma, tümelleme ve akıl yürütme olmadan eleştirel düşünmenin olamayacağını savunan Lipman[269] için eleştirel düşünme, felsefi diyalog çatısı altında karşılıklı sorgulayan topluluk ile gerçekleşen bir çıktıdan ziyade bir etkinliktir.[270] En genel anlamıyla iddiaların değerlendirilmesi,[271] bilginin etkili biçimde kullanılıp değerlendirilip kazanıldığı[272] bir süreç olarak eleştirel düşünme; Antony Flew'in (öl. 1923/2010) de belirttiği gibi doğru olanın ne olduğuna inanmak istemenin ve inanıldığı gibi inanmaya yönelik isteklerin doğru olanı bilme isteklerinden daha kuvvetli olup olmadığının, hatta uygun görülmeyen şeylerin bile doğruluğunun sürekli olarak sorgulanmasında ısrar edilen bir düşünme formudur.[273] Bu düşünme formuyla ilgili birçok tanım bulunur. Bunlardan bazıları şöyle belirtilebilir:

- Düşünceyi analiz etme ve değerlendirme sanatı.
- Özel bir form ve düşünme alanı içinde uygun bilişsel standartları karşılayan kendine yönelimli düşünce etkinliği.
- Bilişsel davranış ve beceriyi yaygın olarak gösteren düşünce biçimi.
- Net, makul, daha kesin gibi ara değişkenlerin bilişsel farkındalığına varma noktasında; düşünürken, kendi düşüncesi üzerine düşünme etkinliği.
- Objektifçe en yüksek kalite düzeyinde akıl yürütmeye yönelik kendinden yönelimli düşünme formu.[274]

Bu temelde yapılan literatür taramalarında eleştirel düşünme; felsefe, psikoloji, eğitim gibi farklı alanların çalışmalarına konu olur. Bu alanlardaki

---

[269] Matthew Lipman, "Good Thinking", *Philosophy Documentation Center* (Erişim 3 Mayıs 2022).

[270] Aytekin Demircioğlu, *Eleştirel Düşünme Eğitimi* (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2018), 30.

[271] David R. Olson - Janet Wilde Astington, "Thinking About Thinking: Learning How to Take Statements and Hold Beliefs", *Taylor & Francis Online* (Erişim 31 Ocak 2023).

[272] Özcan Demirel, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme* (Ankara: Pegem Akademik Yayıncılık, 2021), 231.

[273] Antony Flew, *Dosdoğru Düşünmenin Yolu: Eleştirel Akıl Yürütmeye Giriş*, çev. Hakan Gündoğdu (Ankara: Liberte Yayınları, 2008), 18.

[274] Paul - Elder, *Kritik Düşünce: Yaşamınızın ve Öğrenmenizin Sorumluluğunu Üstlenmek İçin Araçlar,* 450.

çalışmalar; çocukların, daha küçük yaşlardan itibaren düşünme ediminin kompleks yollarını öğrenmeye elverişli olduklarını gösterir.[275]

Bilindiği gibi Piaget'nin bilişsel gelişim kuramı; on bir - on iki yaş öncesi çocukların, refleksif düşünme de denilebilen düşünme üzerine düşünme edimine sahip olamadıkları için felsefi düşünme tarzını kazanamadığını iddia eder.[276] Oysa çocukların biliş düzeylerinde çok erken yaşlardan itibaren düşünme ediminin felsefi alt yapısının oluştuğunu ifade etmeye çalışan Jenny Melo León'a göre bebeklikten itibaren çocuklarda eleştirel bilişin temelleri atılır ve bu yeti yaşam boyu geliştirilir.[277]

Bülent Madi'ye göre düşünme, odaklanma, analiz etme, karar verme gibi kognitif gelişimle ilgili tüm beceriler dolaylı ya da doğrudan beynin prefrontal korteksi ile ilgili olup eleştirel düşünme de beynin dört lobundan olan frontal, temporal, parietal ve oksipital loblarından frontal lob ile ilişkilidir. Prefrontal korteks ise bilinçli-bilinçdışı, iç-dış tüm kaynaklardan gelen uyaranların düzenlenip, derlenip oluşacak olan davranışa karar verileceği yer olarak frontal lobun en önemli bölümlerinden biridir. Mantıksal akıl yürütme, bilişsel esneklik, yorum yapabilme, hipotetik düşünme, tahmin etme, bilgileri düzenleme, sonuca varma, strateji üretme gibi yetiler prefrontal korteksin gelişmesini gerektirir. Çocuklarda bu becerilerin gelişmesi, beynin bu dört lobunun gelişmesine bağlı olup bu da dört yaş civarında gerçekleşir.[278]

Doğası gereği eleştirel düşünme, düşüncenin sistematik olarak izlenmesini gerektirir.[279] Bu doğrultuda çocuklarda, üç yaşına kadar kendileri ve diğerleri bağlamında bilgi sahibi olunup kimi farkındalıklar meydana gelir. Çocuk, bir objeyi algılamakla onu düşünmeyi ayırt edip kendi bilgi durumlarına başvurur.[280] Üç ile beş yaş arasında ise çocuk, ortaya atılan bir iddianın, inancın ifadesi olduğu

---

[275] Öğüt, *Felsefi Düşünmenin Önemi ve Çocuklar İçin Felsefe*, 18-19.
[276] Öğüt, *Felsefi Düşünmenin Önemi ve Çocuklar İçin Felsefe*, 57.
[277] Jenny Melo León, "A Baseline Study of Strategies to Promote Critical Thinking in the Preschool Classroom" *GIST-Education and Learning Research Journal* 10 (January - June 2015), 113-127.
[278] Bülent Madi, *Öğrenme Beyinde Nasıl Oluşur?* (Ankara: Efil Yayınevi, 2014), 37-74.
[279] Paul - Elder, *Kritik Düşünce: Yaşamınızın ve Öğrenmenizin Sorumluluğunu Üstlenmek İçin Araçlar, 416.*
[280] John H. Flavell, "Congnitive Development: Children's Knowledge About The Mind", *ProQuest* (Erişim 5 Aralık 2022).

görüşünü edinir.[281] Genel olarak okul öncesi dönem çocuklarında; gerçek ile görünenin farklılaşabileceği, insanların yanlış inançlar edinebileceği ve kandırılma olasılığının bilişsel düzeyde farkına varılabileceği saptanmıştır.[282]

Orta dönem çocukluğa gelindiğinde ise çocukta bilginin kaynağına yönelik görüş farklılaşması yaşanır. Çocuk bu dönemde; aynı şeyi gören iki bireyin, bilgi ve deneyim farklılıklarından dolayı düşüncelerinin de farklı olabileceğini kavrar.[283] Bu dönemde çocuk bilişsel stratejiler konusunda daha bilinçli bir konum edinir. Çocuk; bilişsel performansların yaş, motivasyon, stratejilerin kullanımı, üstlenilen görevin zorluk derecesi gibi birden çok etken tarafından etkilendiğini fark eder.[284] Dokuz - on bir yaş dönemindeki bir çocuk, stratejilerin niçin ve nasıl fayda sağladığı konusunda farkındalık geliştirir. Söz gelimi beşinci sınıftaki bir çocuk, iyi bir akıl yürütmeyi kötü akıl yürütmeden ayırt edebilir. Kendisine sunulan çeşitli örneklerde doğrudan sonuca ulaşıp cevaplamak yerine ihtimalleri değerlendirerek verileri bir araya getirip istenmeyen sonuca götürecek bir akıl yürütmeyi daha olumlu değerlendirebilir.[285]

Ergenlik dönemine gelindiğinde ise çocuklar için eleştirel düşünmenin bu evrede kritik bir öneme sahip olduğu ve beynin prefrontal korteks yapısının önemli değişiklikler yaşadığı, farkındalığın arttığı, daha çok öz-yansıtıcı niteliklerin ön plana çıktığı niteliksel farklılıklar gözlemlenir. Ergenler soyut önermeleri, olasılıklı durum ve olayları anlayıp bunlar hakkında mantıksal akıl yürütebilirler.[286] Ayrıca ergenler, kavramları tüm boyutlarıyla düşünebilecek kapasiteye sahip oldukları için stratejik düşünme özelliği gösterirler.[287]

---

[281] Olson - Astington, "Thinking About Thinking: Learning How to Take Statements and Hold Beliefs".

[282] Louis J. Moses - Dare A. Baldwin, "What can The Study of Cognitive Development Reveal about Children's Ability to Appreciate and Cope with Advertising?", *Sage Journals* (Erişim 30 Ocak 2023).

[283] Anne O'Donnell Eisbach, "Children's Developing Awareness of Diversity in People's Trains of Thought" *SRCD (Society for Research in Child Development)* (Erişim 5 Ocak 2023).

[284] Kevser Tozduman Yaralı, "Çocuklarla Felsefe Çalışmalarında Çocuk Edebiyatının Kullanılması: Leo Lionni'nin Kitapları", *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi* 4/2 (Ekim 2020), 464.

[285] Jennifer Amsterlaw, "Children's Beliefs About Everyday Reasoning", *SRCD (Society for Research in Child Development)* (Erişim 5 Ocak 2023).

[286] Yaralı, "Çocuklarla Felsefe Çalışmalarında Çocuk Edebiyatının Kullanılması: Leo Lionni'nin Kitapları", 466.

[287] Sarah-Jayne Blakemore - Suparna Choudhury, *"Development of the Adolescent Brain: İmplications for Executive Function and Social Cognition" The Association for Child and Adolescent Mental Healht (ACAMH)* (Erişim 2 Şubat 2023).

Çocuğun gelişimsel evreleri göz önüne alındığında mantıksal akıl yürütmeler üzerine gelişen bir düşünme sürecinde eleştirel düşünme ve informel mantığın birbiriyle ilişkili olduğu söylenebilir. Her ne kadar ilişki ve benzerlikler olsa da eleştirel düşünme ve informel mantık arasında farklılıkların da olduğu görülebilmelidir ki eleştirel düşünme kognitif bir pratik veya etkinlik iken, informel mantık bir tür araştırma veya kuramdır. Fakat bireyin eleştirel düşünebilme yetisi edinebilmesi için kanıtlar konusunda bilgi sahibi olması gerekir ki kanıt analizi yapabilme becerisi ise eleştirel düşünmeyi informel mantık ile kesiştiren en önemli noktalardan biridir.[288]

Bu araştırma ve çalışmalar ışığında; "fenomenlerin taşıyıcısı" olarak insan denen sosyal ve biyo-psişik varlığın, varlık denen ontolojik alanın kozmik yapısını anlayıp anlamlandırma çabasının bilişsel yaş aralığının küçük yaş evrelerine kadar geri gidebildiği görülebilmelidir. Bilişsel yapının düşünme formları bir bütün olarak ele alınıp gözlemlendiğinde, özellikle informel akıl yürütme temelli eleştirel düşünme yapısının özünü en yoğun haliyle kendinde barındıran felsefi düşünmenin öneminin, çocukluğun erken yaş evrelerinden itibaren ortaya çıktığı gerçeğinin ihmal edilmemesi gerektiği ifade edilebilir. Bu temelde, eğitim-öğretim portalında çocuklara küçük yaşlardan itibaren felsefi bir biliş kazandırmayı amaçlayan P4C metodu için çocuğun yaşam içinde karşılaşabileceği problem durumları karşısında ona sağlam bir bilişsel rehber olabilecek informel mantık geleneğinin önemi daha da belirginleşebilmektedir.

[288] Blair, "Informal Logic's Influence on Philosophy Instruction", 259-286.

3. METODOLOJİ

Çalışmamızın teorik çerçevesi; ansiklopedi, kitap, kitap bölümü, dergi, makale gibi çeşitli kayakların taranması sonucu literatür incelemesi üzerine kurulmuştur. P4C oturumlarındaki kimi diyaloglar, informel mantığın Toulmin argümantasyon modeli çerçevesinde nitel içerik analiz yöntemi ve söylem analizinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Söylem analizi, metin ve diyalogların incelenerek dilin yapısındaki unsurların anlaşılmasını hedefleyen analitik bir yöntemdir.[289] Bu yöntem hem yazılı metin hem de insanlar arası diyaloglarda kullanılan dilin incelenmesi anlamı taşıyan geniş bir ifade olup yazar-okuyucu ya da konuşmacı-dinleyici arasındaki iletişime odaklanır. Dolayısıyla bu yöntemde, diyalogların bağlamları dikkate alınıp diyaloglara sosyal bağlamlarından bakılır.[290] *"Hacim gerektiren her türlü niteliksel veri azaltımı ve anlamlandırma çabası, niteliksel materyal ve temel tutarlılıkları ve anlamları belirlemeye yönelik girişim."*[291] olarak tanımlanmış olan nitel içerik analiz yönteminde ise metnin içeriksel anlamına odaklanıp anlam ortaya çıkarılırken kod ve temalar kullanılır.[292]

Adı geçen metodolojik yöntemlerden de yararlanılarak çalışmamızın Veri Analizi ve Bulgular bölümü altında *Felsefe Makinesi* adlı eserin üç diyaloğunun informel mantık analizi yapılmış ve böylece çalışmanın merkezi, çeşitli boyutlarla genişletilerek kapsamlı bir çerçeve sunulmaya çalışılmıştır.

---

[289] Hilal Çelik - Halil Ekşi, "Söylem Analizi", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 27/27 (Aralık 2013), 104-105.

[290] Richard Nordquist, "Understanding the Use of Language Through Discourse Analysis", *ThoughtCo* (Erişim 19 Kasım 2023).

[291] Michael Quinn Patton, *Qualitative Research & Evaluation Methods* (US: SAGE Publications, 2015), 541.

[292] Songül Sallan Gül - Özlem Kahya Nizam, "Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 42 (2021), 185.

4. VERİ ANALİZİ VE BULGULAR

Çocukların özgürce, yeni ve özgün fikirler keşfedip geliştirebileceği bir alanın yaratılmasına olan ihtiyacın önemi anlaşıldığında, çocuk ve felsefe bağının ehemmiyeti daha da belirginleşebilir. Bu özgür alanda hata yapabileceğini öğrenen çocuk, felsefi bilinç kazanımı olarak doğru akıl yürütme ve yanlış akıl yürütmeyi birbirinden ayırt edebilmeyi içselleştirebilir. Felsefe disipliniyle olumlanabilmiş bu bağımsız alanın; çocuğa, özerk düşünebilmenin yanında öz değerlendirme yetisi de kazandırabileceği söylenebilir.

Felsefe tarihi öğrenmenin ötesinde asıl amaç olarak felsefe yapmayı öğrenebilen bir jenerasyon yaratma ve bu felsefi düşünebilme yetisini tüm eğitim-öğretim sistemlerine adapte edebilmeyi başarıp gelecek için felsefe disiplinini aktif olarak çocukların yaşamlarına konumlandırmayı amaç edinmiş yöntemlerden birinin de P4C metodu olduğu ifade edilebilir. Nitekim felsefenin uygulamalı bir alanı olarak P4C metodunun, çocuklardaki eleştirel düşünme yetisini doğrudan geliştirebildiği ifade edilir.[293]

Bu çerçevede düşünüldüğünde; üniversiteye kadar gelebilmiş gençlerin çoğunun, daha sonra da yaşama atılınca yetişkinlerin çoğunun yapamadığı ya da yapamadıklarının dahi farkında olamadıklarının başında; bağlantıları kurabilme, bağlantılar arası ilişkiyi görebilme, önermeler arası mantıksal ilişkileri fark edebilme, değer bilinciyle hareket edebilme, yanlışsız değerlendirme yapabilme, var olan gerçekliklere insan hakları bilgisiyle bakabilme gibi yetiler gelir.[294]

Felsefi tutum, gereğinden fazla cevabımızın olduğu ama gereği kadar sorumuzun olmadığı[295] bir dünyada soru açığımızı çocuklarla kapatmanın varoluşsal bilinçaltını yaratabilecek bir yaşam şekli olarak bakılabildiği anda ortaya çıkabilir. Çocukların sorduğu soruların mantıksal düzleminde yaratıcılık, eleştirel düşünme vb. beceriler yatabildiği gibi verdikleri cevaplarda da benzer bir derinliğin sezilebildiği söylenebilir ki tam da bu nokta; çocukların, cevaplar üzerinden gerçekleştirdikleri informel akıl yürütmeyi ortaya çıkarır. Çünkü

[293] Marie-France Daniel - Emmanuelle Auriac, "Philosophy, Critical Thinking and Philosophy For Children" *Taylor & Francis Online* (Erişim 19 Ağustos 2022).
[294] Çotuksöken vd., *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi*, 18-19.
[295] Çotuksöken vd., *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi*, 31.

informel mantık argümanı; yalnızca bir ürün olmaktan öte, bir üretim süreciyle ortaya çıkan ürün olup bu süreç de bir konuşma edimi ve hatta onun özel bir biçimi olan tartışma edimidir.[296] Tartışmanın en yaratıcı ve özgün formundan birinin ise çocuklarla yapılan tartışma olduğu da belirtilebilir. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın bu bölümü; çocuklarla felsefenin nasıl yapılacağının yol haritasının çizilmeye çalışıldığı ve Türkçe çevirisini Büyükuğurlu'nun yapmış olduğu, Worley'ın *Felsefe Makinesi* adlı eserindeki kimi P4C oturumlarından alıntı yapılarak, bazı diyaloglarda çocukların verdiği cevaplar ve muhtemel cevaplarda kullanmış oldukları indüktif akıl yürütmeler tespit edilip informel mantıktaki Toulmin kanıtlama modeli açısından gösteriminin yapıldığı alandır. Kanıtlamada kullanılacak olan cevapların kimisi, yazar referansı ile çocukların P4C oturumlarında kullanabileceği muhtemel cevaplar iken kimisi de yine yazar referansı ile yazarın kendi P4C oturumlarında kimi çocuklardan almış olduğu doğrudan cevaplardır.

4.1. P4C Oturumlarına Uygun Kimi Hikâye Diyaloglarının Toulmin Argümantatif Metoduyla Gösterimi

4.1.1. "Felsefe Makinesi" Eserindeki Kimi P4C Oturum Diyaloglarına *İnformel* Bakış

4.1.1.1. "Theseus'un gemisi"

Eserin bu bölümü 9 yaş ve üzeri[297] çocuklarla yapılan P4C oturumunun diyaloglarıdır. İngiliz düşünür Thomas Hobbes'un (öl. 1588/1679) tasarlamış olduğu ünlü bir düşünce deneyine dayanmış olup Romalı yazar Lucius Mestrius Plutarchus'tan (öl. 46/120) örnek alınmıştır. Mezkûr konudaki Theseus, Yunan mitolojisinde Ariadne'nin yardımıyla Minotor'u yenen mitolojik kahramanın adıdır. Diyaloğun doğurmuş olduğu hikâyenin amacı; çocukları, belirsizlik problemiyle yüzleştirmektir.[298]

---

[296] Yaran, "İnformel Mantık: Konular, Yaklaşımlar ve Katkılar", 691.
[297] Peter Worley, *Felsefe Makinesi*, çev. Tuğçe Büyükkuğurlu (İstanbul: Paraşüt Kitap Baobab Yayıncılık, 2021), 16.
[298] Worley, *Felsefe Makinesi*, 102.

Uyaran:

"Theseus'un bir gemisi vardı ve gemi tamamen ahşaptan yapılmıştı. Uzun yıllar boyunca gemisiyle denizlerde yol aldı. Geminin bir parçası değişmesi gerektiğinde, her defasında yerine metal bir parça takıldı. Bu birkaç yıl sürdü ve sonunda geminin tüm parçaları yenilenmişti. (Birinci durum)

Gemide, kendi gemisine sahip olmak isteyen ama parası buna yetmeyen bir tayfa vardı. Bu yüzden bir plan yaptı. Theseus ne zaman gemisinin ahşap parçalarından birini metal parçayla değiştirmeye karar verse; tayfa, çıkarılan ahşap parçayı alıp kulübesine sakladı. Tayfa, sonunda tüm ahşap parçaları topladığında, onları tekrar birleştirerek bir gemi yaptı."[299] (İkinci durum)

Açık Sorular: [300]

1. *"Birinci durumda Theseus'un gemisi, ilk yapılan Theseus'un gemisiyle aynı gemi mi?"*
2. *"İkinci durumda artık iki tane Theseus'un gemisi mi olur, yoksa bir tane mi? Hangisi Theseus'un gemisidir?"*

Çocukların Olası Cevapları:[301]

1. *"Gemi, bir parçası değiştiği andan itibaren farklı bir gemidir. Çünkü herhangi bir değişiklik onu farklı bir gemi yapar."*
2. *"Gemi ancak son parçası değiştiğinde farklı bir gemi olur. Çünkü, ancak o zaman asıl gemiden geriye bir şey kalmamış olur."*
3. *"Eğer gemi birden metale dönüşseydi farklı olurdu. Ama aşamalı değiştiği için aynı gemidir. Çünkü her değişiklikte hala eski gemiyle ilişkilidir, sadece azıcık farklıdır."*
4. *"Malzemesi değişmiş olsa da şekli, ismi ve tasarımı aynı kaldığı için aynı gemidir."*
5. *"İnsanlar aynı gemi olduğunu düşünüyorsa aynı gemidir."*

[299] Worley, *Felsefe Makinesi*, 103.
[300] Worley, *Felsefe Makinesi*, 103-104.
[301] Worley, *Felsefe Makinesi*, 104.

Cevapların Toulmin Kanıtlama Modeli Açısından Gösterimi

Cevap 1:

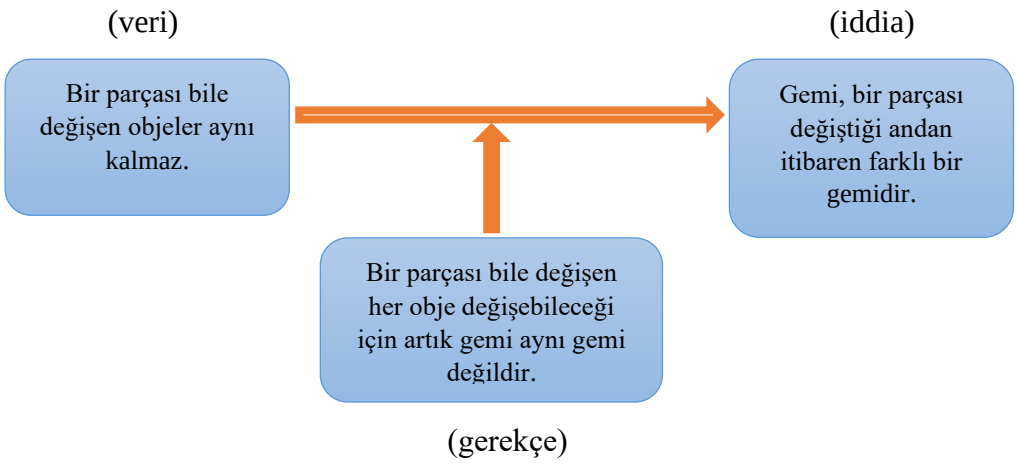
İddia : Gemi, bir parçası değiştiği andan itibaren farklı bir gemidir.

Veri : Bir parçası bile değişen objeler aynı kalmaz.

Gerekçe : Bir parçası bile değişen her obje değişebileceği için artık gemi aynı gemi değildir.

İnformel mantığın Toulmin argümantasyon modeline göre "Cevap 1"deki gibi oluşturulabilecek olan birinci kanıt incelendiğinde informel mantık kurallarına uygun biçimde indüktif akıl yürütmeyle kanıtlamaya gidildiği görülebilir. İddia *(claim)*, veri *(data)* ve gerekçe *(warrant)* olan üç ana bileşenden iddiada *(claim)* çocuk, kendisine sorulan *"Theseus'un gemisi, ilk yapılan Theseus'un gemisiyle aynı gemi mi?"* sorusuna karşılık *"Gemi, bir parçası değiştiği andan itibaren farklı bir gemidir."* iddiasını ortaya atar. Oturumda; *kolaylaştırıcı*nın soracağı *"neden?"* sorusuna, bir parçası bile değişen şeylerin aynı kalmayacağı verisi üzerinden bir parçası bile değişen her şeyin değişebilmesinin sonucu olarak artık geminin de aynı gemi olamayacağı gerekçesine bağlayarak iddiasını güçlendirmeye yönelik indüktif bir akıl yürütülür. Bu mantıksal akıl yürütmenin argüman şeması [Toulmin modelinin argüman şemasında amaç, gerekçenin *(warrant)* iddiayı *(claim)* desteklemesinden ziyade veri *(data)* ile iddia *(claim)* arasındaki ilişkiyi gerekçe *(warrant)* ile kurabilmektir[302]] şu şekilde somutlaştırılmıştır:

Şekil 5.1. "Theseus'un Gemisi" Cevap 1'in Argüman Şeması

[302] Kamer, *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma,* 118.

Cevap 2:

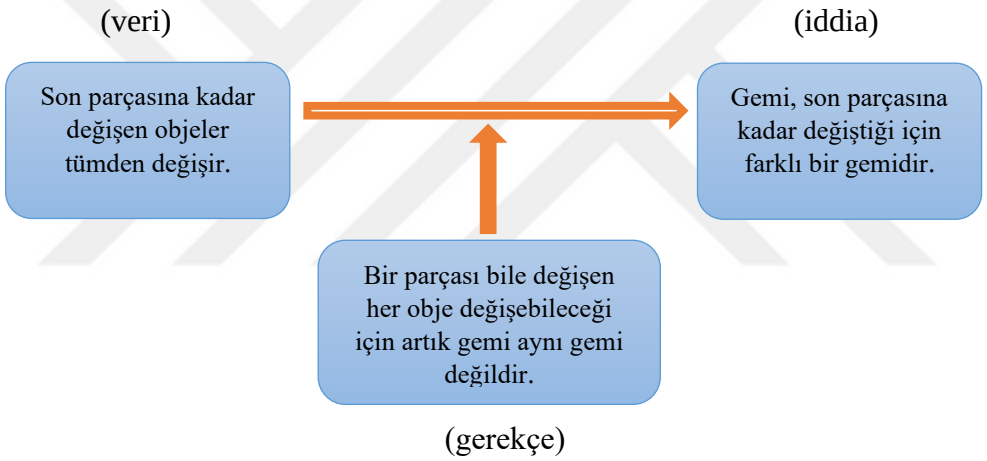
İddia : Gemi, son parçasına kadar değiştiği için farklı bir gemidir.

Veri : Son parçasına kadar değişen objeler tümden değişir.

Gerekçe : Eski parçalardan tek bir parça bile kalmamış objeler tamamen değişeceği için ve gemi de son parçasına kadar değiştiği için aynı gemi değildir.

İnformel mantığın Toulmin argümantasyon modeline göre "Cevap 2"deki gibi oluşturulabilecek olan ikinci kanıt incelendiğinde de yine indüktif akıl yürütme ile ortaya atılan iddianın *(claim)*, veri *(data)* ve gerekçe *(warrant)* ile desteklendiği görülebilir. Bu mantıksal akıl yürütmenin argümantasyon şeması şu şekliyle somutlaştırılmıştır:

Şekil 5.2. "Theseus'un Gemisi" Cevap 2'nin Argüman Şeması

Cevap 3:

İddia : Gemi aşamalı değiştiği için aynı kalır.

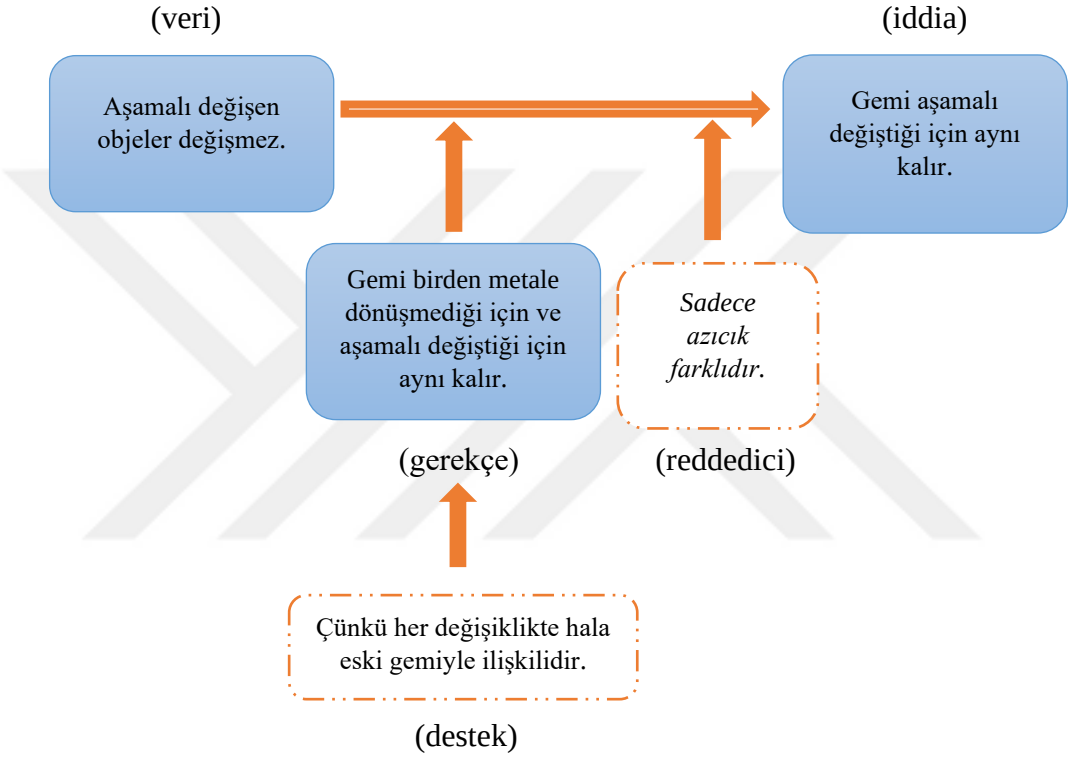
Veri : Aşamalı değişen objeler değişmez.

Gerekçe : Gemi birden metale dönüşmediği için ve aşamalı değiştiği için aynı kalır.

İnformel mantığın Toulmin argümantasyon modeline göre "Cevap 3"teki gibi oluşturulabilecek olan üçüncü kanıt incelendiğinde; iddia *(claim)*, veri *(data)* ve gerekçe *(warrant)* ana unsurları dışında yardımcı unsurların da devreye girdiği görülebilir. Çocuğun verebileceği muhtemel cevapta gerekçenin *(warrant)* yetersiz görülmesine dayanarak iddia *(claim)* ve veriyi *(data)* güçlendiren *"...*

çünkü her değişiklikte hala eski gemiyle ilişkilidir…" ibaresi ile destek *(backing)* unsuru ve *"…sadece azıcık farklıdır…"* ifadesiyle de gerekçenin *(warrant)* kapsamı dışındaki durumları ifade eden reddedici *(rebuttal)* unsurunun devreye sokulduğu ifade edilebilir. Bu mantıksal akıl yürütmenin argümantasyon şeması somutlaştırılmış ve ana unsurlar dışındaki yardımcı unsurlar farklı bir şekil ile gösterilmiştir:

Şekil 5.3. "Theseus'un Gemisi" Cevap 3'ün Argüman Şeması

Cevap 4:

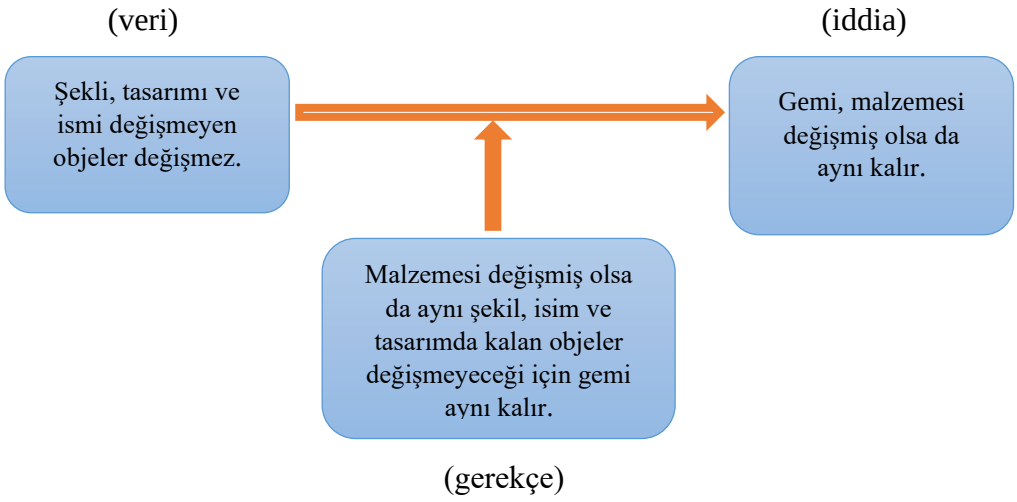
İddia : Gemi, malzemesi değişmiş olsa da aynı kalır.

Veri : Şekli, tasarımı ve ismi değişmeyen objeler değişmez.

Gerekçe : Malzemesi değişmiş olsa da aynı şekil, isim ve tasarımda kalan objeler değişmeyeceği için gemi aynı kalır.

İnformel mantığın Toulmin argümantasyon modeline göre "Cevap 4"teki gibi oluşturulabilecek olan dördüncü kanıt incelendiğinde; yine benzer durumda, informel mantık argümantasyonunun üç temel bileşeninden meydana geldiği görülebilir. Bu mantıksal akıl yürütmenin argümantasyon şeması şu şekilde somutlaştırılmıştır:

Şekil 5.4. "Theseus'un Gemisi" Cevap 4'ün Argüman Şeması

Cevap 5:

İddia : Gemi, aynı gemidir.

Veri : İnsanlar, bir objenin değişmediğini düşünüyorsa o obje aynıdır.

(Gerekçe): (İnsanlar, değişmiş gibi görünen bir objenin aynı kaldığını düşünüyorsa o obje aynı kalacağı için gemi de insanlar aynı gemi olduğunu düşündüğü için değişmez.)

İnformel mantığın Toulmin argümantasyon modeline göre "Cevap 5"teki gibi oluşturulabilecek olan beşinci kanıt incelendiğinde ise iddia *(claim)* ve veri *(data)* arasında hipotetik ifadelerle kurulan bir köprü niteliği taşıyan ve genel-geçer kabuller olarak benimsenip bazen informel kanıtlamalarda gizli tutulabilen gerekçe *(warrant)* unsurunun açıkça ifade edilmediği görülmektedir. Bu mantıksal akıl yürütmenin argümantasyon şeması şu şekilde somutlaştırılmıştır:

Şekil 5.5. "Theseus'un Gemisi" Cevap 5'in Argüman Şeması

4.1.1.2. “Mutlu mahkûm”

Eserin bu bölümü de 9 yaş ve üzeri[303] çocuklarla yapılan P4C oturumunun diyaloglarıdır. Bu oturum, Locke’ın “gönüllü mahkûm” diye bilinen düşünce deneyinin uyarlaması olup çocukların, çözümü zor ve karmaşık belirlenimcilik problemini anlamalarından ziyade özgürlük kavramını keşfedip farklı özgürlük anlayışları ile tanışmalarını amaçlamıştır.[304]

Uyaran:

> *“Bir adam düşünün, uyurken bir hapishaneye götürülmüş. Uyandığında bu hapishanede istediği her şeyin olduğunu görüyor. Kitaplar, televizyon, mutfak, rahat bir yatak ve en sevdiği müzikler (ve çok daha fazlası). Hatta hücresini, çok sevdiği ve onu çok seven başka bir mahkûmla paylaştığını görüyor; ikisi de aynı şeyleri seviyor ve konuşmaktan büyük bir keyif alıyor. Ne var ki adam hapishaneden çıkmak isterse gidemez, böyle bir seçeneği yok. Ama adam da zaten gitmek istemiyor. Orada çok mutlu. Yani hapishanede bir adam var, orada olmaktan çok mutlu ve gitmeyi hiç istemiyor ama gitmek isteseydi de gidemezdi.”*[305]

Açık Sorular:[306]

1. *“Bu adam özgür mü?”*
2. *“Biz özgür müyüz?”*

Çocukların Cevapları:[307]

1. *“Adam özgür değil çünkü ailesi onu göremez.”*
2. *“Adam bir bakıma özgür bir bakıma özgür değil. Özgür, çünkü mutlu. Hapishane içinde istediği yere gidebilir. Özgür değil, çünkü hapishaneden ayrılamaz.”*
3. *“Biz özgürüz. Çünkü kurallar var ve bazı insanlar onları çiğniyor.”*[308]

---

[303] Worley, *Felsefe Makinesi*, 16.
[304] Worley, *Felsefe Makinesi*, 108.
[305] Worley, *Felsefe Makinesi*, 108.
[306] Worley, *Felsefe Makinesi*, 108-109.
[307] Worley, *Felsefe Makinesi*, 108-110.
[308] Bu cevap 6 yaşındaki bir çocuğa ait. Detaylı bilgi için bkz. Worley, *Felsefe Makinesi*, 110.

Cevapların Toulmin Kanıtlama Modeli Açısından Gösterimi

Cevap 1:

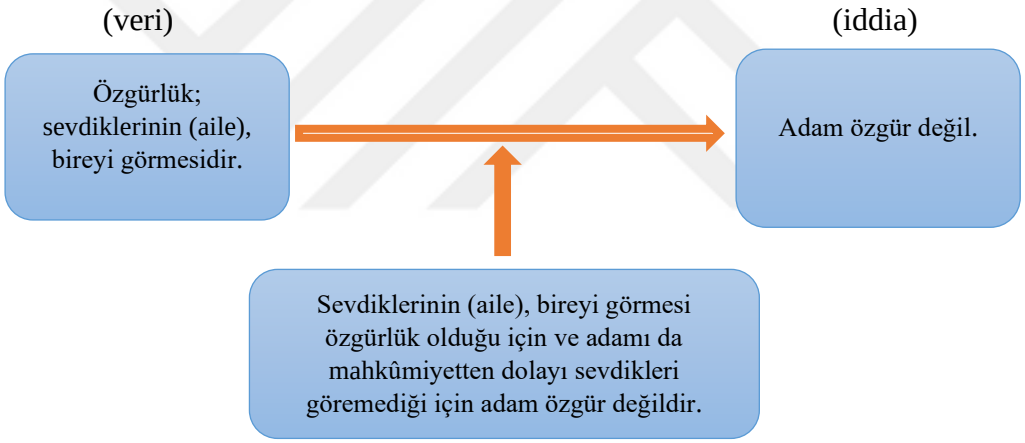
İddia : Adam özgür değil.

Veri : Özgürlük; sevdiklerinin (aile), kişiyi görmesidir.

Gerekçe : Sevdiklerinin (aile), kişiyi görmesi özgürlük olduğu için ve adamı da mahkûmiyetten dolayı sevdikleri göremediği için adam özgür değildir.

İnformel mantığın Toulmin argümantasyon modeline göre "Cevap 1"deki gibi oluşturulabilecek olan birinci kanıt incelendiğinde, veri *(data)* ve gerekçe *(warrant)* ile temellendirilmeye çalışılmış bir iddia *(claim)* ile ortaya çıkan informel bir akıl yürütmenin ortaya çıktığı söylenebilir. Bu mantıksal akıl yürütmenin argümantasyon şeması şu şekilde somutlaştırılmıştır:

Şekil 5.6. "Mutlu Mahkûm" Cevap 1'in Argüman Şeması

Cevap 2:

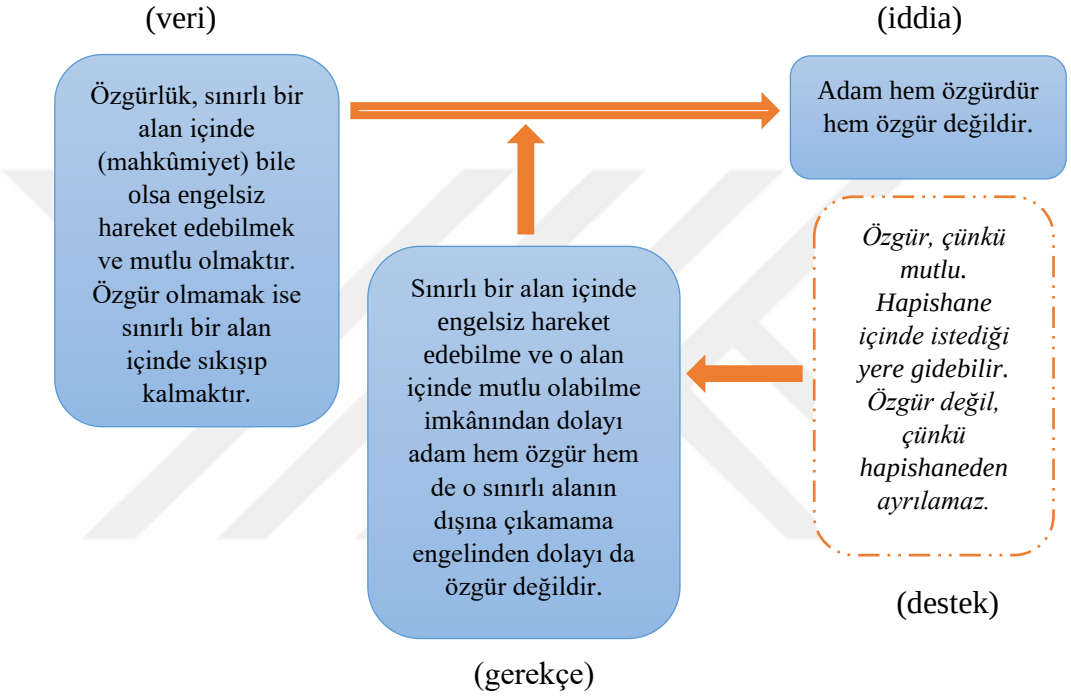
İddia : Adam hem özgürdür hem özgür değildir.

Veri : Özgürlük, sınırlı bir alan içinde (mahkûmiyet) bile olsa engelsiz hareket edebilmek ve mutlu olmaktır. Özgür olmamak ise sınırlı bir alan içinde sıkışıp kalmaktır.

Gerekçe : Sınırlı bir alan içinde engelsiz hareket edebilme ve o alan içinde mutlu olabilme imkânından dolayı adam hem özgür hem de o sınırlı alanın dışına çıkamama engelinden dolayı da özgür değildir.

İnformel mantığın Toulmin argümantasyon modeline göre "Cevap 2"deki gibi oluşturulabilecek olan ikinci kanıt incelendiğinde; informel mantık argümantasyonunun ana bileşenlerinin yanında, gerekçenin *(warrant)* yetersiz görülmesinden dolayı özgür olma ve olmamayı güçlendiren destek *(backing)* bileşeniyle birlikte kullanıldığı görülebilir. Bu mantıksal akıl yürütmenin argümantasyon şeması şu şekilde somutlaştırılmıştır:

Şekil 5.7. "Mutlu Mahkûm" Cevap 2'nin Argüman Şeması

Cevap 3:

İddia : Biz özgürüz.

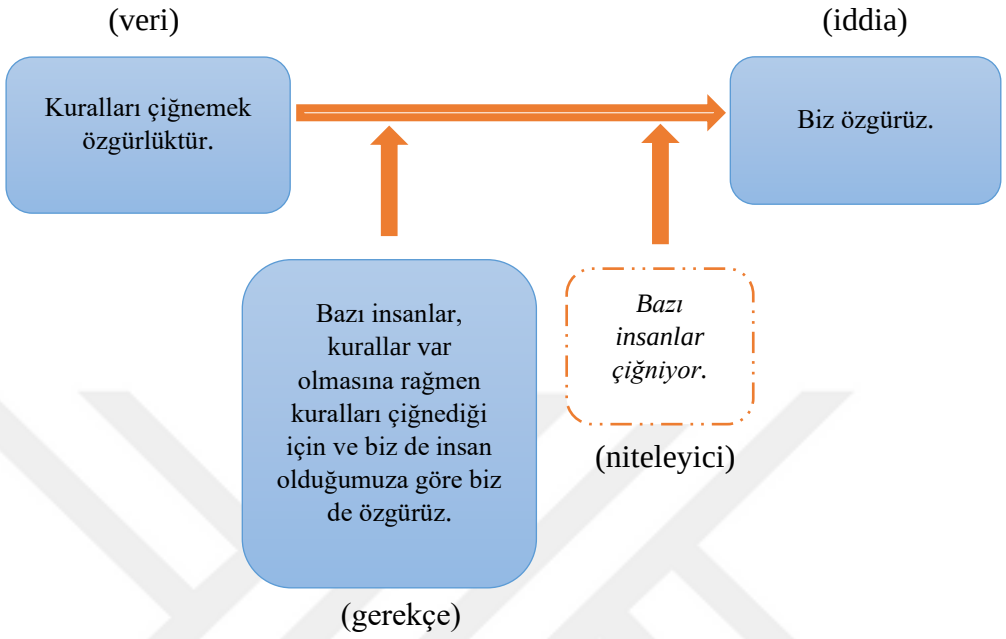
Veri : Kuralları çiğnemek özgürlüktür.

Gerekçe : Bazı insanlar, kurallar var olmasına rağmen kuralları çiğnediği için ve biz de insan olduğumuza göre biz de özgürüz.

İnformel mantığın Toulmin argümantasyon modeline göre "Cevap 3"teki gibi oluşturulabilecek olan üçüncü kanıt incelendiğinde; veri *(data)* ve gerekçe *(warrant)* ile ulaşılan iddia *(claim)*, yardımcı unsurlardan olan ve tartışmanın gücü ve kesinlik ölçüsünü gösteren niteleyici *(qualifier)* unsur, *"... bazı insanlar çiğniyor."* ifadesindeki *"bazı"* ibaresiyle gösterilmiş ve argüman, her zaman olmasa da bazen kuralların çiğnendiği sonucunu çıkarması sebebiyle ek bileşenle

tamamlanmıştır denebilir. Bu mantıksal akıl yürütmenin argümantasyon şeması şu şekilde somutlaştırılmıştır:

Şekil 5.8. "Mutlu Mahkûm" Cevap 3'ün Argüman Şeması

4.1.1.3. "Sonsuzluğun kıyısında"

Bu bölüm, 7 yaş ve üzeri[309] çocuklarla yapılan P4C oturumunun diyaloglarıdır. Oturum diyalogları, çocukların sıkça aklından geçen en genel felsefi sorulardan biri olan sonsuzluk ile ilgilidir. *"Sayılar nasıl sonsuza kadar gider? Sonsuzluktan daha büyük olan nedir? Uzay sonsuza kadar gider mi?"* gibi sorular, çocukların sonsuzlukla ilgili sorduğu sorulardan sadece birkaçıdır.[310]

Uyaran:

> *"Metuşelah, 'sonsuzluk' fikriyle çok ilgilenen bir filozof ve bilim insanıymış. Bu yıl en çok kafa yorduğu konu evrenin sınırları olmuş. Evren sonsuza kadar mı gider yoksa bir sınırı var mıdır? Bu sorunun cevabını bulabilmek için kendini tamir edebilen bir robot yapıp onu, yakıta ihtiyacı olmayan, hiç bitmeyen bir pille çalışan bir uzay gemisiyle uzaya göndermeye karar vermiş. Robot ve uzay gemisi yolculuk için nihayet hazır olduğunda, 2019 yılında bir cumartesi öğle vakti uzay gemisinin fırlatma*

[309] Worley, *Felsefe Makinesi*, 192.
[310] Worley, *Felsefe Makinesi*, 192.

tuşuna basmış heyecanla. Robotun ne bulacağını asla öğrenemeyeceği için üzgün olsa da üzüntüsü kısa sürede yerini yeni düşüncelere bırakmış. Robotun ne bulacağı üstüne kafa yormaya başlamış."[311]

Açık Sorular:[312]

1. *"Evren sonsuz mudur?"*
2. *"Evrenin sonsuz olup olmadığını keşfetmek için ucuna gitmemiz gerektiğini düşünüyor musunuz?"*

Çocukların Cevapları:[313]

1. *"Evrenin sonsuza kadar gitmesi imkânsızdır. Çünkü gezegenler için çok büyük bir boşluk oluşur ve gezegenler yerlerinde sabit duramaz."*
2. *"Bu sorunun cevabını kimse bilemez. Çünkü uzay gemisi oraya varana kadar hepimiz öleceğiz."*
3. *"Bu soruyu cevaplamak için evrenin ucuna gitmeye gerek yok. Bu soru, 6 çarpı 8'in kaç edeceğini düşündüğümüz gibi düşünerek cevaplanabilir."*

Cevapların Toulmin Kanıtlama Modeli Açısından Gösterimi

Cevap 1:

İddia : Evrenin sonsuz olması imkânsızdır.

Veri : Evrende, sonsuzlukta savrulmayıp sabit duran gezegenler ve bu gezegenler için yeterli düzeyde boşluk vardır.

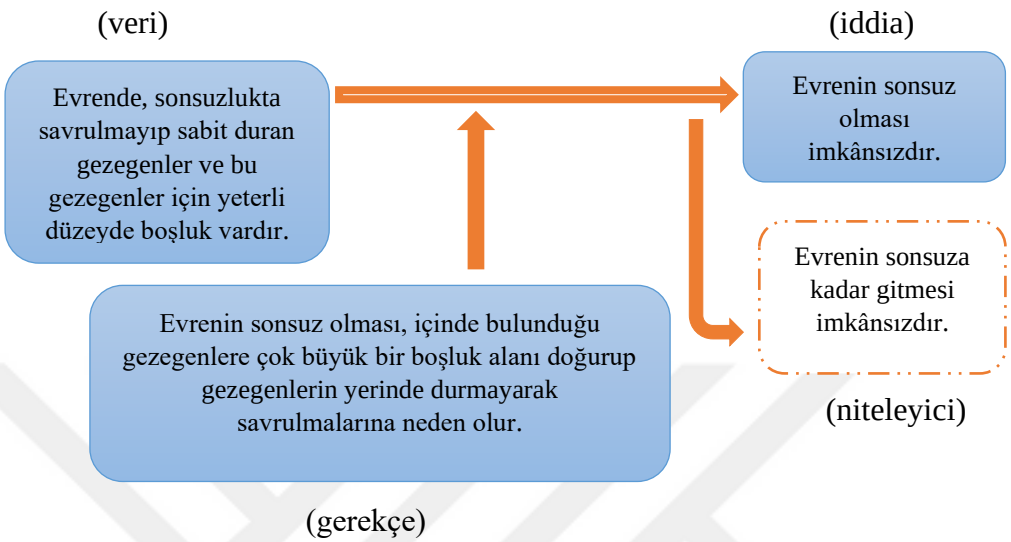
Gerekçe : Evrenin sonsuz olması, içinde bulunduğu gezegenlere çok büyük bir boşluk alanı doğurup gezegenlerin yerinde durmayarak savrulmalarına neden olur.

İnformel mantığın Toulmin argümantasyon modeline göre "Cevap 1"deki gibi oluşturulabilecek olan birinci kanıt incelendiğinde argümantasyonun; iddia *(claim),* veri *(data)* ve gerekçe *(warrant)* ana unsurları dışında yardımcı unsurlarla da desteklendiği görülebilir. Yardımcı unsurlardan olup tartışmanın güç ve mutlaklık ölçüsünü gösteren niteleyici (*qualifier*) unsur olarak da *"Evrenin sonsuza kadar gitmesi imkânsızdır…"* ifadesindeki *"imkânsızdır"* ibaresi

[311] Worley, *Felsefe Makinesi*, 194.
[312] Worley, *Felsefe Makinesi*, 194.
[313] Worley, *Felsefe Makinesi*, 194.

kullanılmıştır. Bu mantıksal akıl yürütmenin argümantasyon şeması şu şekilde somutlaştırılmıştır:

Şekil 5.9. "Sonsuzluğun Kıyısında" Cevap 1'in Argüman Şeması

Cevap 2:

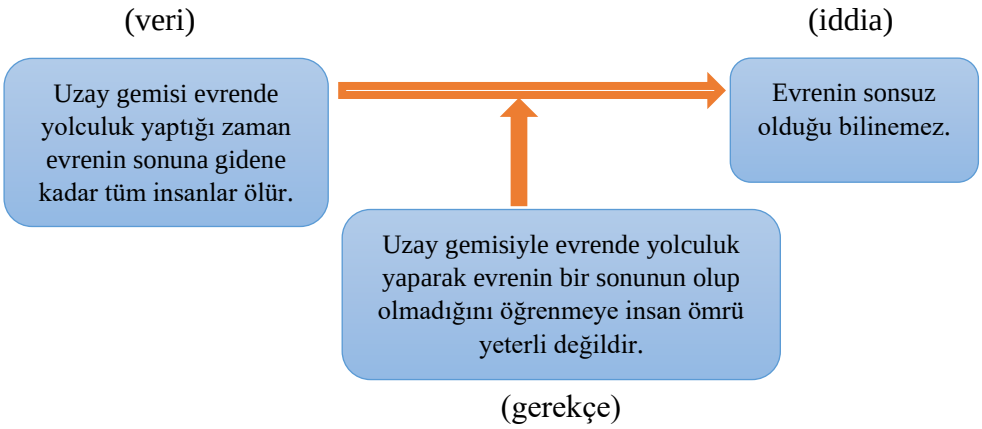
İddia : Evrenin sonsuz olduğu bilinemez.

Veri : Uzay gemisi evrende yolculuk yaptığı zaman evrenin sonuna gidene kadar tüm insanlar ölür.

Gerekçe : Uzay gemisiyle evrende yolculuk yaparak evrenin bir sonunun olup olmadığını öğrenmeye insan ömrü yeterli değildir.

İnformel mantığın Toulmin argümantasyon modeline göre "Cevap 2"deki gibi oluşturulabilecek olan ikinci kanıt incelendiğinde, veri *(data)* ve gerekçe *(warrant)* ile temellendirilmeye çalışılmış bir iddia *(claim)* ile ortaya çıkan informel bir akıl yürütmenin ortaya çıktığı söylenebilir. Bu mantıksal akıl yürütmenin argümantasyon şeması şu şekliyle somutlaştırılmıştır:

Şekil 5.10. "Sonsuzluğun Kıyısında" Cevap 2'nin Argüman Şeması

Cevap 3:

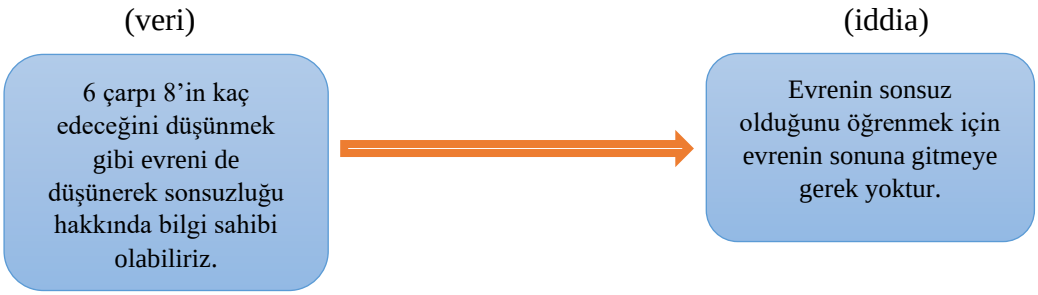
İddia : Evrenin sonsuz olduğunu öğrenmek için evrenin sonuna gitmeye gerek yoktur.

Veri : 6 çarpı 8'in kaç edeceğini düşünmek gibi evreni de düşünerek sonsuzluğu hakkında bilgi sahibi olabiliriz.

(Gerekçe): (Rasyonel biçimde matematiksel bir işlemi nasıl çözebiliyorsak, aynı şekilde evrenin sonuna gitmeden evrenin sonluluğu/sonsuzluğu hakkında da fikir sahibi olabiliriz.)

İnformel mantığın Toulmin argümantasyon modeline göre "Cevap 3"teki gibi oluşturulabilecek olan üçüncü kanıt incelendiğinde ise üç ana unsurdan biri olarak kabul gören ve iddia *(claim)* ile veri *(data)* arasında hipotetik ifadelerle kurulan bir köprü niteliği taşıyan, genel-geçer kabuller olarak benimsenip bazen informel kanıtlamalarda gizli tutulabilen gerekçe *(warrant)* unsurunun açıkça ifade edilmediği görülmektedir. Bu mantıksal akıl yürütmenin argümantasyon şeması şu şekliyle somutlaştırılmıştır:

Şekil 5.11. "Sonsuzluğun Kıyısında" Cevap 3'ün Argüman Şeması

İnformel mantığın Toulmin argümantatif formları incelendiğinde görülebilir ki günlük yaşam diyalog ve tartışmalarında çocukların; kanıtlara ulaşmada bilişsel veri *(data)* ve gerekçelerle *(warrant)* temellendirip destek *(backing)*, niteleyici *(qualifier)* ve reddedici *(rebuttal)* unsurlarla da güçlendirmeye çalıştıkları iddialarını *(claim)* ortaya atmak için kullanmış oldukları indüktif akıl yürütmeler; pratik yaşamın informel mantık ile olan bağını gözler önüne sermektedir. Çocuk gerek günlük yaşamdaki diyaloglarında olsun gerekse de P4C metodu gibi düşünme eğitim uygulama alanlarında olsun, informel akıl yürütme ile her zaman yüz yüze kalabilmekte ve bu bilişsel yetiyi farkında olsun ya da olmasın kullanabilmektedir. Bu da bize, informel mantığın pratik yaşamdaki rolünün önemini göstermekle birlikte; çocuklar için eğitsel amaçlı yapılacak felsefi diyaloglarda, eğitmen olarak *kolaylaştırıcı*ların da sağlam bir felsefi bilginin yanında mantık bilgisi de edinebilmesinin ehemmiyetini göstermektedir.

5. SONUÇ

Geleceğin Felsefesi'nde Ludwig Andreas Feuerbach (öl. 1804/1872); insanın, düşünme ile varlığın birliğinin öznesi olarak anlaşılmasıyla ancak bu birliğin anlam ve hakikat kazanacağını[314] söyler. Varlığın kendisinin düşünmeyi bulup düşünmeyi sıçramaya götürmesiyle düşünme, *"Varlık olarak varlığa uymak için varlığın kendisinden fışkırır."*[315] ve böylece varlık, düşünmenin ürünü olarak değil; düşünme, varlığın olagelmesi olarak kimlik bulur. Varlık olarak insan ise düşünme ile olageldiği formun en saf ve temiz haliyle ilk adımını çocuklukla atar. Tüm yönleriyle değişim içinde gelişerek büyüyen çocuğun düşünme formunun da kendisine has, özgün olabilmesi, özgür bir düşünme edimi kazanmasıyla doğrudan ilişkilidir.

Ontolojik açıdan bakıldığında insan denen biyo-psişik yapının özgün bir formu olarak çocuk, var olan her şey ile birlikte kendi üzerine yönelerek anlamlandırma çabası güder. Bu anlamlandırmanın merkezinde sorular sorma ve sorular üzerine düşünme bulunur. Çünkü çocuk; görüp gözlemlediği, işitip anlamlandıramadığı, hissedip açıklayamadığı her şey hakkında sorular sorar ve çocuk için var oluşun özünün aydınlanma yolunun, farkında olsun ya da olmasın bu sorulardan geçtiği belirtilebilir. Rasyonel bir çaba olan bu sorgulamanın ise insanoğluna has bir özellik olarak hakikate ulaşma yolunda edinilen varoluşsal bir edim olduğu ifade edilebilir. Soru sorma formuyla aktifleşebilen biliş, sorduğu soruların üzerine yeniden sorgulama yoluna girerek düşünce denen düşünme momentlerini açığa çıkarıp varlık alanını belirginleştirmeye çalışır. Felsefi perspektif de denilebilecek olan bu çaba, çocuğun yaşamının erken dönemlerinden itibaren açığa çıkmaya başlar.

İlk çocukluk adımıyla bu insan gerçekliği, kendisini toplumda konumlandırabilen bir bilinç olarak içinde yaşamış olduğu toplumla birlikte kendisini tüm yönleriyle var etmeye zorlayan çağın koşullarında belli problemlerle de yüz yüze kalabilir. Düşünen bir varlık olarak insan; sosyal, kültürel, ekonomik ve politik problemleri aşmanın yollarını aramayı çabalarken;

[314] Ludwig Andreas Feuerbach, *Geleceğin Felsefesi: Felsefe Reformu İçin Geçici Tezler,* çev. Oğuz Özügül (İstanbul: Say Yayınları, 2006), 137.

[315] Martin Heideger, *Metafizik Nedir?,* çev. Yusuf Örnek (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2009), 10.

doğa bilimleri, pozitif bilimler ve sosyal bilimlerde aranan çözümler, mantık denen felsefe alanında da aranmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla doğru düşünmenin ilkelerinin sunulduğu bir alan olarak tanımlanan mantığın bu problemler karşısındaki konumu; onu, günümüzde yeniden incelenmesi gereken bir alan olarak ön plana çıkarmıştır.

Mantığın tarihsel süreçteki gelişimiyle birlikte 20. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde artık o klasik formuyla mantık, içeriğini zenginleştirip pratik yaşamın tartışma ve diyaloglarında yer edinmenin yollarını aramaya başlamıştır.

1960'lı yılların sosyo-politik konumu ve beraberinde getirmiş olduğu problemler, bazı ülkelerin üniversite öğrencilerinde tartışmaların odağı olmuş ve var olan problemlerin üstesinden gelmek amacıyla öğrencilerin eleştirel tarzda sormuş oldukları sorular, Aristoteles mantığı olarak da adlandırılan formel mantığın işlevselliğini ve pratik faydasını sorgulatmış ve bu sorgulama, informel mantık denen bir mantık alanının sistematik doğuşuna zemin hazırlamıştır. Böylece mantık alanı pratik yaşamla olan bağlarını *informel* formda kurmayı başarmıştır.

Formel mantığın günlük yaşamdan kopuk ve biçimsel formu yanında informel mantığın günlük yaşam diyaloglarında içeriksel bir değerlendirme ve analiz imkânı vermesi, yaşanılan olay veya problemlere karşı eleştirel bakabilmenin yolunu açabilmesi, argümanların içeriğinin değerlendirilebilmesinin imkânını sunabilmesi, hileli akıl yürütmelere karşı önlemler alabilmeyi sağlaması ve daha pek çok alanda beceriler kazandırmasıyla sosyal yaşamla örmüş olduğu bu bağ, mantık alanının içeriğini zenginleştirmiştir.

İnformel mantığın, formalizmin sınırlarının dışına taşan ve sosyal yaşamın tartışma ve diyaloglarıyla yakından ilişkili olabilmeyi başarmış yapısı; felsefi düşünme tutumunu erken yaştan itibaren çocuklara kazandırmayı amaçlayan P4C metodunun felsefi sorgulama oturumlarındaki diyaloglarla olan bağını görünür kılmıştır. Çünkü çocuk, kendi varoluşsal özünü anlamlandırmanın çabasıyla hızla dönen bir teknolojik çağın çarkıyla boğuşmaktadır. Öğrenilen her bilginin hızla eskiyip değiştiği bu dönemde çocuklara kazandırılabilecek kazanımların başında, güvenilir ve sürdürülebilir öğrenme ve öğretme becerisi de gelmektedir. Bu noktada; iletişimin elektronik kanalıyla hızlı bir şekilde etkileşime giren yanıltıcı

bilgilerin fark edilip bertaraf edilebilmesi ve sosyal medya kullanımlarının kontrol altına alınabilmesi amacıyla çocuklara, bilişsel bir yeti kazanımı olmanın ötesinde ahlaki bir yaşam biçimi olarak da felsefi tutumun kazandırılabilmesinin bir yöntemi olan P4C metodunun büyük bir önem arz ettiği görünür bir olgudur.

Felsefe, sorgulayan ve eleştiren bir bilişle gerçeğin keşfini amaçlar. Eleştirel diyalog, yöntemsel şüphe ve mantıksal akıl yürütmelerle felsefenin bir uygulama formu olarak P4C metodunun ise eleştirel düşünme yeteneğini de geliştirdiği gözlenmiştir.

Yapılan bu gözlemler çerçevesinde konu olarak informel mantık ve P4C metodunu çocuk paydasında sentezlemeyi amaçlamış olan çalışmamızda en başından itibaren mantık alanın ne olduğu ve kısa bir tarihçesi ele alınmıştır. Ardından konu örneklemi dışına çıkılmadan formel mantık kısaca incelenmiş, informel mantık geniş boyutuyla irdelenmiş ve mantığın amacı olarak ifade bulan belli başlı akıl yürütmeler belirtilmiştir. Sonrasında çocuk kavramı açıklanmış; P4C'nin epistemolojik art alanı olarak da düşünülebilecek olan felsefe, özne ve düşünce bağlamında kısaca ele alınmış ve sonra da P4C metodu; gerek tanım ve tarihçesi, gerek yöntem ve uygulanma formu, gerek sağladığı kazanımları ve gerekse de *kolaylaştırıcı*ların rol ve önemi ile tartışılmıştır. Ardından informel mantıkta argümantasyon teorisi ve Toulmin modeli belirtilip eleştirel düşünmenin çocuklarda küçük yaşlardan itibaren var olabileceği bilimsel tespitlerle ifade edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada son olarak; Türkçe çevirisini Büyükuğurlu'nun yapmış olduğu Worley'in "Felsefe Makinesi" adlı, P4C oturumlarında *kolaylaştırıcı*ların kılavuz kitabı olarak da kullanılabilen eserindeki "Theseus'un Gemisi", "Mutlu Mahkûm" ve "Sonsuzluğun Kıyısında" adlı hikâyelerde geçen kimi diyalogların Toulmin argümantasyon modeliyle gösterimi yapılıp analiz edilmiştir. "Felsefe Mankinesi" adlı eserin bu üç hikâye diyaloğunda geçen ve yazar referansıyla çocukların vermiş olduğu doğrudan cevaplar ile muhtemel cevapların informel analizi ile şu sonuçlara varılmıştır:

- Çocukların mantıksal akıl yürütmeler yaparak sorulan sorulara verdikleri cevapların informel şemasının, onların eleştirel düşünebilme özelliğini de kullanabildiklerini belirginleştirdiği belirtilebilir.

- Toulmin modelinin argüman şemalarının, P4C oturumlarındaki hikâye diyalogları üzerinden şematize edildiğinde; informel mantığın, P4C oturum formlarına pratik yarar da sağlayabileceğinin somutlaştırılabildiği ifade edilebilir.
- İnformel mantık alanı ve P4C metodunun sosyal yaşam pratiğinde, argümantasyon teorisi üzerinden kesişebildiği sonucu ortaya çıkabilir.
- P4C oturumlarında panoramik bir bakış açısıyla informel mantık modellerinin (Toulmin argümantasyon moldeli gibi) bir teknik olarak kullanıldığı zaman, esnek ve yaratıcı diyalogların da ortaya çıkabileceği görülebilir.

Çalışmanın genelinde ise en özet haliyle şu yargılara da varılmıştır:

- Konu bağlamıyla informel mantık ve P4C metodunu, paydasına çocuk kavramını da alarak sentezleyen bir çalışma olması, çalışmamıza özgünlük katan bir yön olarak ifade bulabilir.
- Çalışma, informel mantık ve P4C metodunu birlikte ele alan bir çalışma olması ve çocukların eleştirel düşünebilme yeteneklerinin daha da desteklenebilmesi için P4C oturum diyaloglarında informel mantığın da pratiğe geçebilmesinin önem arz etmesi açısından bu alanda yeni bağlam ve bilgilere kapı aralayabilir, bilimsel ve akademik dünyada yeni araştırmalara yol açabilir ve özgün araştırmacıların ortaya çıkmasına olanak sağlayabilir.
- Lipman ve 1990'lı yıllarda ikinci kuşak olarak adlandırılan araştırmacıların görüşü; P4C oturumlarını yöneten *kolaylaştırıcı*ların iyi bir P4C eğitimi almanın yanında, felsefi derinliğe de sahip olmaları gerektiği yönündedir. Çalışmamızda ise P4C oturumlarının daha da yaratıcı geçebilmesi adına *kolaylaştırıcı*ların, P4C eğitimi almış olma ve felsefi donanımın yanında sağlam bir informel mantık bilgi ve birikimine de sahip olmalarının gerekliliği görülebilir.

Bir bakıma farkındalık, bilinç, tutum, sorumluluk eğitimi olarak tanımlanmış olan P4C; çocuğun ruhundaki bilgelik sevgisini açığa çıkararak onu, bir baykuşun gözleriyle dünyayı görebilecek bir konuma getirebilmelidir. Metafizik olgulara atıfla *Tractatus* adlı eserinin son önermesinde *"üzerine*

konuşulamayan konusunda susmalı"[316] diyen Wittgenstein'ın betimleyici istencini ontolojik boyuttan koparıp ahlaki bir edim olarak, ***üzerine konuşabildiğin her şeyi özgürce konuş ama her zaman karşındakini dinleme ahlakıyla da yeri geldiğinde susmalı*** şeklinde çocuklara sunabilmelidir. Keza *Etika* adlı eserinde *"...eğer insan, konuşmak ve susmak hususunda büsbütün bağımsız olsaydı, bu dünyada bütün işler yolunda gidecekti."*[317] diyen Baruch Spinoza'nın (öl. 1632/1677) ima ettiği düşünsel özgürlüğün ahlaki temelleri, küçük yaşlardan itibaren çocuklara kazandırıldığı andan itibaren gelecek adına bir ışık yakılabilir.

Dolayısıyla gözlerini bu tekno-dinamik dünyaya açtığı günden itibaren muazzam uyarıcılara maruz kalarak kaotik bir uzamda sürüklenip büyüyen çocuk için olumlu ya da olumsuz, yüz yüze kalacağı varlık alanı gerçekliği karşısında nasıl düşünüp eyleme geçmesinin bilincini edinmek ve mantıksal akıl yürütmenin pratiğine sahip olabilmek bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden de tüm ahlaki boyutlarıyla özgür ve eleştirel düşünebilmeyi öğrenen çocukların büyüyeceği bir gelecek için *"Minerva'nın Baykuşu"*[318]nun; gecenin alacakaranlığında çırpmaya başladığı kanatlarının üstünde yuvalanmış *çocuğu* olan mantık ve onun da *çocuğu* olarak informel mantığın, çocuğun mantıksal akıl yürütmelerindeki özgünlüğüne ve özgürlüğüne, küçüklükten itibaren ışık tutması ve tutmaya da devam etmesinin gerekliliği belirtilebilir. Bu destek alanını da P4C gibi pratik ve pragmatik metotlarla geliştirerek ilerletip zenginleştirebilir.

---

[316] Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, çev. Oruç Aruoba (İstanbul: Metis Yayınları, 2008), 173.

[317] Benedictus (Baruch) Spinoza, *Geometrik Düzene Göre Kanıtlanmış ve Beş Bölüme Ayrılmış Olan Etika*, çev. Hilmi Ziya Ülken (Ankara: Dost Kitapevi, 2009), 134.

[318] Hegel'in felsefeye atıfla kullanmış olduğu metafordur. Detaylı bilgi için bkz. Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, çev. Cenap Karakay (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1991), 31.

KAYNAKLAR

Akarsu, Bedia. *Felsefe Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: İnkılap Kitapevi, 7. Baskı, 1998.

Akbıyık, Cenk - Seferoğlu, S. Sadi. "Eleştirel Düşünce Eğilimleri ve Akademik Başarı". *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 3/32 (2006), 91. https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=Cenk+Akb%C4%B1y%C4%B1k+S.+Sadi+Sefero%C4%9Flu%2C+Ele%C5%9Ftirel+D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnce+E%C4%9Filimleri+ve+Akademik+Ba%C5%9Far%C4%B1%2C+%C3%87ukurova++%C3%9Cniversitesi+E%C4%9Fitim+Fak%C3%BCltesi+Dergisi%2C+cilt+3%2C+say%C4%B1+32%2C+s.+91&btnG=

Akçagün, Yeşim. *Aristoteles'in Topikler ve Sofistçe Çürütmeler'inde İnformel Mantık*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Akderin, Furkan. *Latince Sözlük*. Ankara: Say Yayınları, 2012.

Akpınar, Nurtaç Elçi. *Sanat Yapıtları ve Katharsis.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Aldağ, Habibe. "Toulmin Tartışma Modeli". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/1 (2006), 13-33. https://dergipark.org.tr/en/pub/cusosbil/issue/4373/59852

Aliseda, Atocha. *Abductive Reasoning: Logical Investigations into Discovery and Explanation.* Dordrecht: Springer, 2006.

Amsterlaw, Jennifer. "Children's Beliefs About Everyday Reasoning". *SRCD (Society for Research in Child Development).* Erişim 5 Ocak 2023. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00881.x

Aristoteles. *Metafizik.* çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2. Basım, 1996.

Aristoteles. *Retorik.* çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.

Aristoteles. *Sofistçe Çürütmeler.* çev. Y. Gurur Sev. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 1. Basım, 2019.

Aurelius, Marcus. *Kendime Düşünceler.* çev. Y. Emre Ceren. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 15. Basım, 2022.

Ball, William J. "Using Virgil to Analyze Public Policy Arguments: A System Based on Toulmin's İnformal Logic". *SAGE journals.* Erişim 20 Kasım 2022. https://doi.org/10.1177/089443939401200102

BAUSEM, Bahçeşehir Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi. "Tuğçe Büyükuğurlu". Erişim 22 Mart 2023. https://bausem.bau.edu.tr/egitmen/tugce-buyukugurlu

Benjamin, James. "The Roots of Informal Logic in Plato". *Historical Foundations of Informal Logic.* ed. Douglas N. Walton - Alan Brinton. London: Ashgate Publishing, 1st Edition, 1997.

Beyer, Barry K. "What Philosophy Offers to the Teaching of Thinking". *Semantic Scholar*. Erişim 29 Eylül 2022. https://www.semanticscholar.org/paper/What-Philosophy-Offers-to-the-Teaching-of-Thinking.-Beyer/338cdfd3e00dd5ecf73a92e39724595387f25534

Blair, John Anthony. "Informal Logic's Influence on Philosophy Instruction". *Informal Logic* 26/3 (2006), 259-286. https://doi.org/10.22329/il.v26i3.454

Blakemore, Sarah-Jayne - Choudhury, Suparna. *"Development of the Adolescent Brain: İmplications for Executive Function and Social Cognition" The Association for Child and Adolescent Mental Healht (ACAMH).* Erişim 2 Şubat 2023. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2006.01611.x

Blanchot, Maurice. *Öteye Adım Yok Ötesi.* çev. Nami Başer. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1. Basım, 2000.

Boyacı, Nihal Petek vd. "Çocuklar İçin Felsefe/Çocuklarla Felsefe: Felsefi Metotlar, Uygulamalar ve Amaçlar". *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* 31 (Ekim 2018), 145-173.

Bozkurt, Nejat. *Sorularla Felsefe ve Tarih.* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 1. Baskı, 2004.

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 6. Basım, 2005.

Corcoran, John. "Argümantasyonlar ve Mantık". çev. Mehmet Dallı. *Mantık Araştırmaları Dergisi* 4/2 (Aralık 2022), 59-89. https://dergipark.org.tr/tr/pub/mader/issue/74921/1208763#article_cite

Çelik, Hilal - Ekşi, Halil. "Söylem Analizi". *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 27/27 (Aralık 2013), 99-117.

Çotuksöken, Betül - Tepe, Harun (ed.). *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2013.

Çotuksöken, Betül vd. (ed.). *Türkiye'de Felsefe Eğitimi.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2006.

Çüçen, A. Kadir. *Mantık.* Bursa: Asa Kitapevi, 5. Basım, 2009.

Daniel, Marie-France - Auriac, Emmanuelle. "Philosophy, Critical Thinking and Philosophy For Children". *Taylor & Francis Online.* Erişim 19 Ağustos 2022. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1111/j.1469-5812.2008.00483.x

Daurer, Doris. *Staunen, Zweifeln und Betroffensein. Mit Kindern Philosophieren.* Basel: Weinheim, 1999.

Demircioğlu, Aytekin. *Eleştirel Düşünme Eğitimi.* Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 1. Basım, 2018.

Demirel, Özcan. *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme.* Ankara: Pegem Akademik Yayıncılık, 30. Basım, 2021.

Direk, Nuran. *Çocuklarla Felsefe.* İstanbul: Pan Yayıncılık, 4. Basım, 2017.

Dirican, Rabia. "Çocuklarla Felsefenin Eleştirisi". *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi* 17 (Haziran 2022), 48-62. https://doi.org/10.55256/temasa.1024858

Dirican, Rabia. "Çocuklarla Felsefeye Varoluşsal Bir Bakış". *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 2/4 (Aralık 2017), 167-178. https://dergipark.org.tr/en/pub/cm/issue/57210/807871

Droit, Roger-Pol. *Çocuklarla Felsefe Sohbetleri.* çev. Atakan Karakış. İstanbul, Say Yayınları, 2. Baskı, 2017.

Düşünce Lab, Düşünce Lab/Think Lab. "P4C Nedir?". Erişim 28 Ocak 2023. https://dusuncelab.com/p4c/p4c-nedir/

Eisbach, Anne O'Donnell. "Children's Developing Awareness of Diversity in People's Trains of Thought". *SRCD (Society for Research in Child Development).* Erişim 5 Ocak 2023. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00810.x

El-Ebherî, Esiruddin. *İsagoci Tercümesi*. çev. Murat Nergis. İstanbul: Ravza Yayınları, 1. Basım, 2017.

Elgür, Ersin Vedat. *Felsefenin Arzusu Politika: Diyalektiğin Diyalektik Gelişimi ve Onto-Politika.* İstanbul: NotaBene Yayınları, 3. Basım, 2018.

Elliott, Richard. "Discourse Analysis: Exploring Action, Fuction and Conflict in Social Texts". *Marketing Intelligence & Planning* 14/6 (1996), 65-68.

Emiroğlu, İbrahim - Altunya, Hülya. *Örneklerle Mantık Sözlüğü.* İstanbul: Litera Yayıncılık, 1. Basım, 2018.

Emiroğlu, İbrahim. *Klasik Mantığa Giriş*. Ankara: Elis Yayınları, 17. Basım, 2021.

Erdoğan, Pınar. *Çocuklarla Felsefe Yaklaşımının Düşünsel, Tarihi ve Sosyal Temelleri Üzerine Bir İnceleme.* Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Feuerbach, Ludwig Andreas. *Geleceğin Felsefesi: Felsefe Reformu İçin Geçici Tezler.* çev. Oğuz Özügül. İstanbul: Say Yayınları, 2. Baskı, 2006.

Flavell, John H. "Congnitive Development: Children's Knowledge About The Mind". *ProQuest.* Erişim 5 Aralık 2022. https://www.proquest.com/docview/205798726?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true

Flew, Antony. *Dosdoğru Düşünmenin Yolu: Eleştirel Akıl Yürütmeye Giriş*. çev. Hakan Gündoğdu. Ankara: Liberte Yayınları, 1. Basım, 2008.

Gazzâlî. *El-Mustasfâ: İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*. çev. Yunus Apaydın. 2 Cilt. Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994.

Gregory, Maughn Rollins. "Philosophy for Childrens and Its Critics: A Mendhan Dialogue". *Journal of Philosophy of Education* 45/2 (April 2011), 199-219. https://doi.org/10.1111/j.1467-9752.2011.00795.x

Grünberg, Teo vd. *Mantık Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Metsu Press, 2003.

Gül, Songül Sallan - Nizam, Özlem Kahya. "Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 42 (2021), 181-198. https://doi.org/10.30794/pausbed.803182

Gültekin, Abdurrazak. "Klasik Mantıktan Bulanık Mantığa Yapay Zekâ Serüveni". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (Ekim 2021), 698. https://doi.org/10.29029/busbed.996365

Gündoğan, Saim - Akçay, Ekrem Yaşar. "From Silence to Finding a Voice: Europe Moving from Religious Tolerance to Freedom of Belief". *Codrul Cosminului* 29/1 (2023), 485-570.

Gündüz, Elif Durgu. *P4C Yöntemi ile Yetişkinlerle Varoluş Üzerine Düşünme: "Çocuk, Köstebek, Tilki ve At" Kitabı Üzerine Bir İnceleme*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Gürkaynak, İpek vd. *Eleştirel Düşünme.* İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi, 3. Basım, 2008.

Haynes, Joanna. *Children as Philosophers: Learning Through Enquiry and Dialogue in The Primary Classroom.* London and New York: RoutledgeFalmer-Taylor & Francis Group, 2002.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*. çev. Cenap Karakay. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1. Basım, 1991.

Heideger, Martin. *Metafizik Nedir?*. çev. Yusuf Örnek. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 3. Baskı, 2009.

Honer, Stanley M. vd. *Felsefeye Çağrı*. çev. Hasan Ünder. Ankara: İmge Kitapevi, 3. Basım, 2020.

Hsieh, Hsiu-Fang - Shannon, Sarah E. "Three Approaches to Qualitative Content Analysis". *Qualitative Health Research* 15/9 (2005), 1277-1288. https://doi.org/10.1177/1049732305276687

IAPC, Çocuklar İçin Felsefenin İlerlemesi Enstitüsü. "IAPC Zaman Çizelgesi". Erişim 14 Ekim 2022. https://www.montclair.edu/iapc/iapc-timeline/

ICES Turkey. "Master of Science - MSc Nedir?". Erişim 10 Ekim 2022. https://www.icesturkey.com/msc-nedir

İnönü, Nazlı. *Yeni Bir Çıkarım Türü: Geriçıkarım.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Johnson, Ralph H. - Blair, J. Anthony. “The Current State of Informal Logic”. *Informal Logic*. Erişim 27 Ocak 23. https://doi.org/10.22329/il.v9i2.2671

Johnson, Ralph H. - Koszowy, Marcin. “Logical Culture as a Common Ground for the Lvov-Warsaw School and the Informal Logic Initiative”. *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric* 55/1 (2018), 187-229. https://doi.org/10.2478/slgr-2018-0035

Johnson, Ralph H. “Some Reflections On The Informal Logic Initiative”. *Informal Logic and Argumentation Theory*. ed. Marcin Koszowy. 17-47. Poland: University of Białystok, 2009.

Johnson, Ralph H. “The Rise of Informal Logic. Essays on Argumentation, Critical Thinking, Reasoning and Politics”. *Informal Logic*. Erişim 25 Ocak 2023. https://doi.org/10.22329/il.v18i2.2385

Kamer, Vedat. “Feshedilebilir Akılyürütme”. *VI. Mantık Çalıştayı Kitabı.* ed. Vedat Kamer - Şafak Ural. İstanbul: Mantık Derneği Yayınları, 1. Basım, 2016.

Kamer, Vedat. *İnformel Mantık Açısından 'Akılyürütme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Karakaya, Zeki. “Çocuk Felsefesi ve Çocuk Eğitimi”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6 / 4 (Ağustos 2006), 23-37. https://dergipark.org.tr/tr/pub/daad/issue/4512/62112

Karataş, İbrahim. “Bulanık Mantık ile Klasik ve Sembolik Mantık İlişkisi (Karşılaştırılması)”. *European Journal of Educational and Social Sciences* 3/2 (Ekim 2018), 144-163. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ejees/issue/40157/477684

Kennedy, David. “Lipman, Dewey, and the Community of Philosophical Inquiry”. *Education and Culture* 28/2 (2012), 36-53.

Keskenler, Mustafa Furkan - Keskenler, Eyüp Fahri. “Bulanık Mantığın Tarihi Gelişimi”. *Takvim-i Vekayi* 5/1 (Haziran 2017), 1-10. https://dergipark.org.tr/tr/pub/takvim/issue/33455/371973

Kızılhan, Pınar. "Çocuklarla Felsefe Eğitim: Neden ve Nasıl?". *Eğitim Bilim Toplum Dergisi* 20/77 (Ocak 2022), 93-121. https://egitimsen.org.tr/egitim-bilim-toplum-sayi-77/

Kneale, William - Kneale, Martha. *The Development of Logic*. London: Oxford University Press, First Published, 1962.

Kol, Suat. "Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi". *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21/21 (Mayıs, 2011), 1-21. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sakaefd/issue/11217/133954

Korshunova, Lydia. *Felsefe Nedir?*. çev. Vasıf Erenus. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2. Baskı, 2004.

Kranz, Walther. *Antik Felsefe: Metinler ve Açıklamalar.* çev. Suad Y. Baydur. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2. Baskı, 1994.

León, Jenny Melo. "A Baseline Study of Strategies to Promote Critical Thinking in the Preschool Classroom". *GIST-Education and Learning Research Journal* 10 (January - June 2015), 113-127. https://doi.org/10.26817/16925777.270

Lewiński, Marcin - Mohammed, Dima. "Argumentation Theory". *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*, 2016, 1-15. https://doi.org/10.1002/9781118766804.wbiect198

Lipman, Matthew. "Good Thinking". *Philosophy Documentation Center*. Erişim 3 Mayıs 2022. https://www.pdcnet.org/inquiryct/content/inquiryct_1995_0015_0002_0037_0041

Lipman, Matthew. *Thinking in Education.* Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Madi, Bülent. *Öğrenme Beyinde Nasıl Oluşur?.* Ankara: Efil Yayınevi, 3. Baskı, 2014.

Matthews, Gareth B. *Çocukluk Felsefesi*. çev. Emrah Çakmak. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları, 1. Basım, 2000.

McCall, Catherine C. *Düşünmeyi Dönüştürmek: İlk ve Orta Sınıflarda Felsefi Sorgulama*. çev. Kurtul Gülenç - Nihal Petek Boyacı. 1. Basım. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017.

Mengüşoğlu, Takiyettin. *Felsefeye Giriş.* Ankara: Doğu Batı Yayınları, 1. Basım, 2013.

Moses, Louis J. - Baldwin, Dare A. "What can The Study of Cognitive Development Reveal about Children's Ability to Appreciate and Cope with Advertising?". *Sage Journals.* Erişim 30 Ocak 2023. https://doi.org/10.1509/jppm.2005.24.2.186

Noesis Felsefe Atölyesi. *Herakleitos (Fragmanlar).* İstanbul: İdea Yayınevi, 2019.

Nordquist, Richard. "Understanding the Use of Language Through Discourse Analysis". *ThoughtCo.* Erişim 19 Kasım 2023. https://www.thoughtco.com/discourse-analysis-or-da-1690462

Oğuzkan, A. Ferhan. (2001). *Çocuk Edebiyatı: Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2001.

Olson, David R. - Astington, Janet Wilde. "Thinking About Thinking: Learning How to Take Statements and Hold Beliefs". *Taylor & Francis Online.* Erişim 31 Ocak 2023. https://doi.org/10.1207/s15326985ep2801_2

Öğüt, Fulya Sormaz. *Felsefi Düşünmenin Önemi ve Çocuklar İçin Felsefe.* İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Önal, Mehmet. "Çocukça Felsefe Yapmak ya da Düşünme ve Felsefe Dersine Hazırlanmak". *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 2/4 (Şubat 2017), 61-70. https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/issue/57210/807866

Öner, Necati. *Klasik Mantık*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 5. Basım, 1986.

Özkan, Burcu. "Çocuklar için Felsefe Neden Önemlidir?". *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi* 4/1 (Nisan 2020), 52-53. https://doi.org/10.32960/uead.696440

Özlem, Doğan. *Mantık Klasik/Sembolik Mantık, Mantık Felsefesi*. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 7. Basım, 2004.

Özlem, Doğan. *Mantık*. İstanbul: Ara Yayıncılık, 1. Basım, 1991.

P4C Türkiye, P4C Türkiye - Çocuklar, Okullar, Topluluklar, Şirketler İçin Felsefe. "Çocuklar İçin Felsefe". Erişim 15 Kasım 2023.

https://www.p4c.com.tr/p4c/cocuklar-icin-felsefe/cocuklar-icin-felsefe-nedir/

P4C Türkiye, P4C Türkiye - Çocuklar, Okullar, Topluluklar, Şirketler İçin Felsefe. "P4C Kazanımları Nelerdir?". Erişim 27 Ocak 2023. https://www.p4c.com.tr/p4c/p4c-kazanimlari-nelerdir/

Patton, Michael Quinn. *Qualitative Research & Evaluation Methods*. US: SAGE Publications, Fourth Edition, 2015.

Paul, Richard - Elder, Linda (ed.). *Kritik Düşünce: Yaşamınızın ve Öğrenmenizin Sorumluluğunu Üstlenmek İçin Araçlar.* çev. A. Esra Aslan - Gamze Sart. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 3. Basım, 2020.

Piaget, Jean. *Çocukta Zihinsel Gelişim.* çev. Hüsen Portakal. İstanbul: Cem Yayınevi, 1999.

Platon. *Diyaloglar*. çev. Adnan Cemgil. İstanbul: Remzi Kitapevi, 5. Basım, 2009.

Platon. *Diyaloglar*. çev. Tanju Gökçöl. İstanbul: Remzi Kitapevi, 5. Basım, 2009.

Platon. *Platon: Seçmeler.* çev. Mehmet Türdeş. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2. Basım, 2004.

Ross, David. *Aristoteles*. çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 1. Basım, 2011.

Rousseau, Jean-Jacques. *Emile "Bir Çocuk Büyüyor"*. çev. Ülkü Akagündüz. İstanbul: Selis Kitaplar, 11. Basım, 2014.

Sağlam, Mehmet vd. "Meta-Thematic Analysis of Quality in Early Childhood Education and Care". *Humanities and Social Sciences Communications* 10/966 (2023), 10. https://doi.org/10.1057/s41599-023-02491-3

SAPERE P4C, Sapere Philosophy for Children, Colleges, Communities. "P4C". Erişim 11 Kasım 2022. https://www.sapere.org.uk/why-sapere-p4c/

Sartre, Jean-Paul. *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi.* çev. Turhan Ilgaz - Gaye Çankaya Eksen. İstanbul: İthaki Yayınları, 4. Baskı, 2011.

Say, Cem. *50 Soruda Yapay Zeka*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı Yayınları, 2. Basım, 2019.

Sormaz, Fulya. *Çocukluk İmgesi, Oyun ve Oyuncak: Sosyo-Kültürel Bir Analiz.* İstanbul: İkinci Adam Yayınları, 1. Basım, 2012.

Soysal, Yılmaz - Pullu, Aykut. "Söylem-Biliş İlişkileri Bağlamında Çocuklar İçin Felsefe: Söylem Analizi Yaklaşımı". *İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/1 (Nisan 2020), 29-73. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1136212

Spinoza, Benedictus (Baruch). *Geometrik Düzene Göre Kanıtlanmış ve Beş Bölüme Ayrılmış Olan Etika.* çev. Hilmi Ziya Ülken. Ankara: Dost Kitapevi, 3. Baskı, 2009.

Su, Mehmet. "Din Eğitiminde Çocuklar İçin Felsefe (P4C): İmkânlar ve Sınırlılıklar", *Din ve Bilim-Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 5/1 (Haziran 2022), 76-80.

Tan, Mine. "Çağlar Boyunca Çocukluk". *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 22/1 (1989), 71-88. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000859

Tan, Yusuf. *Teizm-Ateizm Tartışmalarında Kullanılan Kanıtların Mantıksal Analizi.* Ankara: Akademisyen Kitapevi, 1. Basım, 2020.

Tarski, Alfred. *Introduction to Logic and to the Methodology of the Deductive Sciences.* New York: Oxford University Press, Fourth Edition, 1994.

Taşdelen, Vefa. "Çocuk Kültürü Bağlamında Çocuklarla Felsefe". *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 2/4 (Aralık 2017), 7-18. https://dergipark.org.tr/en/pub/cm/issue/57210/807863

Taşdelen, Vefa. *Felsefe Kültürü.* Ankara: Hece Yayınları, 1. Baskı, 2015.

Taylan, Necip. *Ana Hatlarıyla Mantık*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2008.

Tekin, Alaattin. "Antik Çağdan İslam Dünyasına: Mantığın Felsefe Karşısındaki Konumuna Dair Tartışmalar". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2022), 126-138.

TFK, Türkiye Felsefe Kurumu. "Türkiye Felsefe Kurumu". Erişim 19 Kasım 2022. https://www.tfk.org.tr/tfk-hakkinda220.html

Toulmin, Stephen. *The Uses of Argument.* Updated Edition. New York: Camdridge University Press, 2003.

Trickey, Steve - Topping, Keith J. "'Philosophy for Children': A Systematic Review". *Taylor & Francis Online.* Erişim 18 Kasım 2022. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0267152042000248016

Türksoy, Nazmi. *Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Eğitiminin Ortaokul Öğrencilerinin Bilimsel Sorgulamaya Yönelik Görüşlerine ve Eleştirel Düşünme Becerilerinin Gelişimine Katkısı: Bir Karma Yöntem Araştırması.* Antalya: Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Uçar, Onur. *Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Bağlamında Cartoon Network Çizgi Filmlerinin İncelenmesi.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

UNICEFTURK, Unicef Türkiye Milli Komitesi. "Çocuklar İçin Bilgi". Erişim 15 Nisan 2022. https://www.unicefturk.org/yazi/cocuklar-icin-bilgi

Üzelgün, Mehmet Ali vd. "Argüman Analizinde Dört Yaklaşım: Toulmin Modeli, Pragma-Diyalektik, Politik Söylem Analizi ve Argüman Kaynakları Modelinin Bir Karşılaştırması". *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences* 59 (Aralık 2020), 265-297. https://doi.org/10.26650/CONNECTIST2020-0666

Üzelgün, Mehmet Ali vd., "Managing Disagreement Through Yes, But… Çonstructions: An Argumentative Analysis" *Discourse Studies* 17/4 (2015), 467-484. https://doi.org/10.1177/1461445615578965

Vansieleghem, Nancy - Kennedy, David. "What is Philosophy for Children, What is Philosophy With Children-After Matthew Lipman?". *Oxford Academic.* Erişim 29 Ocak 2023. https://doi.org/10.1111/j.1467-9752.2011.00801.x

Walton, Douglas N. "What is Reasoning? What is an Argument?". *Philosophy Docementation Center*. Erişim 23 Ocak 2023. https://www.pdcnet.org/jphil/content/jphil_1990_0087_0008_0399_0419

Walton, Douglas N. *Informal Logic*: *A Handbook For Critical Argumentation*. USA: Cambridge University Press, 2005.

Wartenberg, Thomas E. *Big İdeas for Little Kids: Teaching Philosophy through Children's Literature*. UK: Rowman & Littlefield, 2nd Edition, 2014.

Wittgenstein, Ludwig. *Tractatus Logico-Philosophicus*. çev. Oruç Aruoba. İstanbul: Metis Yayınları, 5. Basım, 2008.

Worley, Peter. *Felsefe Makinesi*. çev. Tuğçe Büyükuğurlu. İstanbul: Paraşüt Kitap Baobab Yayıncılık, 5. Basım, 2021.

Yaralı, Kevser Tozduman. "Çocuklarla Felsefe Çalışmalarında Çocuk Edebiyatının Kullanılması: Leo Lionni'nin Kitapları". *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi* 4/2 (Ekim 2020), 67-83. https://dergipark.org.tr/en/pub/chedar/issue/57237/686427

Yaran, C. Sadık. *İnformel Mantık*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 6. Basım, 2021.

Yaran, C. Sadık. *Kur'an'dan Örneklerle Klasik ve İnformel Mantık*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1. Basım, 2021.

Yaran, Cafer Sadık. "İnformel Mantık: Konular, Yaklaşımlar ve Katkılar". *VII. Mantık Çalıştayı Kitabı*. ed. Vedat Kamer - Şafak Ural. 687-695. İstanbul: Mantık Derneği Yayınları, 1. Basım, 2017.

Yaran, Cafer Sadık. "İnformel Mantıkta Toulmin Modeli Kanıtlama: Özgün mü Kıyasın Tersine Çevrilmiş Hali mi?". *VI. Mantık Çalıştayı Kitabı.* ed. Vedat Kamer - Şafak Ural. İstanbul: Mantık Derneği Yayınları, 1. Basım, 2016.

Yeh, Stuart S. "Validation of A Scheme for Assessing Writing of Middle School Students". *Science Direct.* Erişim 12 Eylül 2022. https://doi.org/10.1016/S1075-2935(99)80009-9

Yıldırım, Cemal. *Mantık: Doğru Düşünme Yöntemi.* Ankara: Bilgi Yayınları, 3. Basım, 1999.

Zulkifi, Hafizhah - Hashim, Rosnani. "Philosophy for Children (P4C) in Improving Critical Thinking in a Secondary Moral Education Class". *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research* 19/2 (February 2020), 29-45.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Abdulkadir DEMİR

Doğum Yeri ve Tarihi :

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : 2012, Dicle Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi :

Yabancı Diller :

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

A) Bildiriler

- Abdulkadir Demir - Davut Açar, "'Child Mental Images' Bibliometric Analysis", *Cumhuriyet 6th International Congress on Social Sciences (E-Kitap),* ed. Gültekin Gürçay (Ankara: UBAK International Sciences Academy, 2022), 40-48.

B) Kitap Bölümleri

- Abdulkadir Demir - Davut Açar, "Çocukta Tanrı İmajı", *Sosyal Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar III (E-Kitap),* ed. Aysel Öztürkçü Akçay (Konya: Eğitim Yayınevi, 2022), 41-52.
- Davut Açar - Abdulkadir Demir, "Reflexive Thinking in Children in the Context of P4C", *Child and Child Education in the 21st Century (E-Kitap),* ed. Oğuz Emre - Ayşegül Ulutaş Keskinkılıç (Lyon: Livre De Lyon, 2022), 25-42.

İLETİŞİM

E-Posta Adresi :

Tarih : 06/01/2024